

TAMPEREEN YLIOPISTO

Heikki Koskinen

TOIMITTAJAT JOTKA MENETTIVÄT VENÄJÄN

Kaupunkilehti The eXile amerikkalaisena journalismin kriitikkona Moskovassa 1997 - 1999

Tiedotusopin pro gradu -tutkielma

Helmikuu 2011

TAMPEREEN YLIOPISTO

Tiedotusopin laitos

KOSKINEN, HEIKKI, Toimittajat jotka menettivät Venäjän. The eXile amerikkalaisena journalismin kriitikkona Moskovassa 1997-1999.

Pro gradu -tutkielma, 123 s.

Tiedotusoppi

Helmikuu 2011

Tutkin pro gradu -tutkielmassani amerikkalaisen kaupunkilehti The eXilen Moskovassa tuottamaa Venäjä-journalismin kritiikkiä. Tutkimusaineistona käytän The eXilessä vuosien 1997-1999 aikana julkaistuja viittäkymmentäkahdeksaa lehdistöarviota, joissa kommentoidaan englanninkielisen valtavirtamedian Venäjä-uutisointia. Lähestyn aihetta hahmoittelemalla amerikkalaisen lehdistökritiikin, Venäjä-kuvan ja Venäjä-journalismin perinnettä. Keskeisenä taustakontekstina ovat Venäjän ja USA:n väliset suhteet ja länsimaalaisten elämä entisessä itäblokissa 1990-luvulla. Luon kuvaa The eXilen poikkeuksellisista toimituspuitteista ja journalistisista esikuvista kuten vaihtoehto- ja gonzojournalismista.

Metodisena työkaluna aineistoanalyysissä käytän Heikki Luostarisen esittelemää journalismikritiikin kolmikehämallia. Kolmikehämällin kaikkia kritiikin lajeja esiintyi aineistossa. Kritiikin keskeisintä sisältöä oli puuttuminen länsimaisten journalistien kirjoitteluun venäläisistä vallanpitäjistä ja USA:n ulkopoliitikasta. Mutta myös monia toimittajien persooniin, kirjoitustyyliin ja Venäjä-suhteeseen liittyviä seikkoja kritisoitiin lehdistöarvioissa. The eXile hyödynsi omalaatuisia keinoja esittäessään kritiikkiä kuten fiktiivisen kirjoittajahahmon Abram Kalashnikovin luomista, värikästä ja usein alatyylisiä kielen käyttöä sekä henkilökohtaisuuksiin meneviä sanallisia hyökkäyksiä.

Lehdistöarvioiden tarkastelu osoitti The eXilen kritiikin sisältävän monia yhtymäkohtia muiden amerikkalaisten journalismikritikoiden teksteihin. Varsinkin Noam Chomskyn, Walter Lippmannin ja Stephen F. Cohenin esittämät ajatukset toimittajien tukeutumisesta ideologisesti värittyneisiin tietoihin ovat samankaltaisia kuin The eXilessä. The eXilen kritiikin keskeinen sanoma oli, että 1990-luvulla Venäjällä toimineet kirjeenvaihtajat ”menettivät Venäjän” omaksumalla vallalla olleen ajatuksen länsimaisen demokratian ja kapitalismin ylivertaisuudesta. The eXilen kritiikillä oli käydyn aikalaiskeskustelun perusteella vaikutuksia amerikkalaisten Venäjä-journalistien kirjoitteluun 1990-luvun lopulla. Mutta jos kritiikkiä arvioidaan hyvälle lehdistökritiikille esitettyjen kriteerien pohjalta, niin havaitaan The eXilen rikkoneen tiettyjä hyvän maun ja faktapohjaisen argumentoinnin sääntöjä. Kaikesta huolimatta The eXile onnistui herättämään keskustelun Venäjä-journalismin tasosta 1990-lopussa.

Asiasanat: Venäjä, USA, 1990-luku, kirjeenvaihtajat, lehdistökritiikki, maakuva, gonzo-journalismi, vaihtoehtolehdistö.

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto: Klubiopas lehdistön vahtikoirana	2
2. Lehdistökritiikin perinne USA:ssa	6
3. Yhdysvallat ja Venäjä toistensa mielikuvissa	12
4. Amerikkalainen Venäjä-journalismi	25
4.1 Amerikkalainen kirjeenvaihtajayhteisö Venäjällä	25
4.2 Venäjä-uutisoinnin arvostelijat	36
5. The eXilen toimintakonteksti Jeltsinin Venäjällä	42
5.1 Länsimaalaisten seikkailut entisessä itäblokissa	42
5.2 The eXilen journalistiset esikuvat ja ideologia	51
5.3 The eXilen lehdistöarviot 1997 - 1999 ja aikalaisvastaanotto	61
6. Aineistoanalyysi: Journalismikritiikin kolmikehämalli	71
6.1 Ensimmäinen kehä: Journalismin omat normit	74
6.2 Toinen kehä: Journalismin totuudellisuus	86
6.3 Kolmas kehä: Journalismin kulttuurilliset ja yhteiskunnalliset vaikutukset	97
7. Johtopäätökset	108
LÄHTEET	113
Kirjallisuus:	113
Lehtiartikkelit ja Internet-lähteet:	117
Aineisto: The eXilen lehdistöarviot 1997 – 1999	119

1. Johdanto: Klubiopas lehdistön vahtikoirana

” [...] The eXilessä työskentely sai minut tajuamaan, että oikea ja väärä ovat yhä olemassa. Hyvän ja pahan välinen taistelu ei ole suinkaan loppunut [...] Kaikki ne oikeudet, joista olin saanut nauttia kasvaessani, kuten sananvapaus ja lainvaltaisuus, olivat hataria ja haavoittuvaisia asioita, jotka olivat jatkuvasti vaarassa tulla pois viedyiksi. Ja jokainen, jopa niinkin typerässä ammatissa työskentelevä henkilö kuin toimittaja, oli mukana päättämässä miten näille oikeuksille kävisi.” (Matt Taibbi, *The eXile - Sex, Drugs and Libel in The New Russia*, Ames&Taibbi, 2000, 232)

Moskovassa ilmestyneen amerikkalaisen kaupunkilehden *The eXilen* toimittajat Mark Ames ja Matt Taibbi noudattivat 1990-luvulla saksalaisen valistusfilosofin Gottfried Leibnizin vanhaa neuvoa: ”Jos olisin nuori, matkustaisin Venäjälle”. Leibniz näki Pietari Suuren aikaisen Venäjän mielenkiintoisena ”tabula rasana”, jossa voitaisiin testata uusia länsimaisia modernisaatio-oppeja. Kannatusta Leibnizin lausahdus on saanut omalla tavallaan tunnetulta Venäjänvastaiselta ranskalaiselta Markiisi De Custinelta, joka 1800-luvulla suositteli kotimaahansa tyytymättömille nuorille miehille Venäjälle muuttamista, sillä Venäjä parantaisi kyllä kyseisen asennevamman. Amesilla ja Taibbilla oli aivan omat syynsä lähteä vapaaehtoiseen maanpakoon eli ”exileen” kotimaastaan. Myös nämä nuoret amerikkalaiset pitivät Venäjää jonkinlaisena koekenttänä ajatuksilleen. Molemmat miehet palasivat aikanaan takaisin USA:han. Taibbin yllä lainattu kirjoitus antaa kuitenkin ymmärtää, että Venäjä merkitsi jonkinlaista käänteentekevää kokemusta, joka pakotti pohtimaan amerikkalaisia arvoja ja tässä tapauksessa myös journalistin moraalisia velvollisuuksia uudemman kerran.

1990-luku oli poikkeuksellisen vapauden ja sekasorron aikaa Venäjän historiassa. *The eXile* oli leimallisesti tämän aikakauden ilmentymä, vaikka lehti jatkoikin toimintaansa Moskovassa aina vuoteen 2008 saakka. Entisen ”pahuuden imperiumin” pääkaupunkiin ilmestynyt amerikkalainen gonzolehti kuuluu kylmän sodan jälkeisten kulttuuriparadoksien sankkaan joukkoon, samaan sarjaan kuin Paul McCartneyn keikka Punaisella torilla tai Mihail Gorbatšovin esiintyminen Pizza Hutin mainoksessa. Kaikissa tapauksissa länsimainen kulutuskulttuuri sulautti itseensä vaarattomiksi käyneitä neuvostosymboleja. Moskova muuttui 1990-luvulla haudanvakavasta maailmanpolitiikan keskuksesta dekadentiksi ja kaoottiseksi uudeksi Babyloniksi. *The eXile* toimi Moskovon kaupallisen räjähdysten amerikkalaisena dokumentoijana. Lehden toimittajat

ansaitsivat leipänsä ravintoloiden, diskojen ja erotiikkabaarien arvioimisella. The eXile loi omanlaisensa romantisoitun kuvan Moskovan villistä kaupunkielämästä ja irvaili länsimaisen ulkomaalaisyhteisön elitismille ja vieraantuneisuudelle ”todellisesta Venäjästä”, jonka lahjomattomana asiantuntijana The eXile halusi esiintyä.

The eXilen toimittajat ryhtyivät myös länsimaisten Venäjän-tarkkailijoiden ja ennen kaikkea kollegoidensa eli amerikkalaisten Venäjä-toimittajien leppymättömiksi arvostelijoiksi. Matt Taibbi latsasi suurten englanninkielisten lehtien Venäjä-kirjoittelua kohtaan säännöllisesti täyden lastin syytöksiä huonosta ja asenteellisesta journalismista. The eXile pyrki romuttamaan kylmän sodan jälkeisiä käsityksiä demokratiaan ja kapitalismiin siirtyvästä Venäjästä ja nostamaan esille ”transitiokauden” synkkiä puolia. The eXilen lehdistökriitikistä käytiin debattia muun muassa arvovaltaisella David Johnssonin Venäjä-listalla (Johnsson’s Russia List -JRL). The eXile otti omalta osaltaan kantaa 1990-luvun lopulla länsimaissa käytyyn ”Kuka menetti Venäjän? (Who Lost Russia?) -keskusteluun, jossa pohdittiin, ketkä olivat syyttäjä Venäjän reformien epäonnistumiseen. The eXilen mukaan juuri länsimaiset toimittajat olivat yksi keskeinen ryhmä, joka ”menetti Venäjän” omaksumalla kriitikittömästi vallalla olleen käsityksen maan kehityksestä.

Tässä pro gradu -työssä tutkin The eXilen lehdistöarvioita (Press Reviews) vuosina 1997 - 1999 amerikkalaisen lehdistökriitikin perinteen yhtenä ilmentymänä. Valtavirtamedian on usein väitetty ruokkineen USA:ssa mustavalkoista Venäjä-kuvaa. Yhdysvaltalaisen järjestelmän sisällä on hyvin ahdasmielisiä poliittisista ajoista huolimatta voinut syntyä vaihtoehtoisia Venäjä-kirjoittelua. Venäjä-journalismin historiassa tämän kaltaisilla vastateksteillä on omat virstanpylväänsä alkaen Walter Lippmannin ja Charles Mertzin *Test of The News* (1920) -tutkielmasta. Mertz ja Lippmann analysoivat laatulehti The New York Timesin uutisointia Venäjän vallankumousvuosista 1917 - 1919 ja tulivat hyvin pessimistisiin tuloksiin kuulun lehden kyvystä antaa puolueetonta kuvaa Venäjän kuohunnan vuosista. The eXilen lehdistöarviot osuvat täsmälleen 80 vuotta myöhempään kolmen vuoden ajanjaksoon. Mutta siinä missä Lippmann ja Mertz harrastivat uutisten kriittistä lähilukua Yhdysvalloista käsin, The eXilen lehdistöarviot kirjoitettiin paikan päällä Moskovassa. Matt Taibbilla ja Mark Amesilla oli mahdollisuus kritisoida Venäjä-journalismia sisältä päin aikaisemman työkokemuksensa pohjalta.

Oma kiinnostukseni aiheeseen syntyi Aleksanteri-instituutin graduryhmässä kesällä 2007, kun kävimme vetäjän kanssa läpi tutkimuskohteeksi mahdollisia sopivia Venäjällä ilmestyviä englanninkielisiä julkaisuja. Esille nousi Moscow Timesin ja St. Petersburg Timesin lisäksi kaupunkilehti The eXile, joka tunnettiin etupäässä omalaatuisesta yöelämäoppaasta *Bardakista*. Aloin seurata lehteä Internetin kautta ja huomasin lehden seksiä ja väkivaltaa pursuavan sisällön taustalla olevan myös ajankohtaista Venäjä-kirjoittelua käsitteleviä kirjoituksia. Hyvin pian aloin panna merkille, keitä The eXile piti vihollisinaan. Nämä henkilöt olivat usein samoja amerikkalaisia Venäjän-tarkkailijoita, sekä toimittajia että tutkijoita, joita suomalaisten lehtien ulkomaansivuilla ja pääkirjoituksissa usein lainattiin auktoriteetteina. The eXilen toimittajien kritiikki oli mielenkiintoista - etenkin koska sitä esittivät amerikkalaiset itse. Suomessakin käydään aika ajoin debattia siitä, ketkä asiantuntijat pääsevät tulkitsemaan Venäjän kehitystä julkisuudessa. Helsingin sanomien toimittaja Jussi Konttinen käsitteli esimerkiksi jutussaan *Karhuryhmä* (HS, 21.9.2008) tunnettujen suomalaisten Venäjä-tutkijoiden taustoja. Jutussa testattiin tutkijoiden kielitaitoa, kaiveltiin esille poliittisia taustoja ja luonnehdittiin kollegoiden nimettöminä kertomien tietojen perusteella tutkijoiden luonteenpiirteitä. Vastaavanlaiseen melko kärkeväkseen kriittisyyteen en ole törmännyt Suomessa Venäjän-kirjeenvaihtajien suhteen lukuun ottamatta tutkijoiden jälkikäteen tekemiä tutkimuksia, kuten Turo Uskalin väitöskirjaa *Älä kirjoita itseäsi ulos* - suomalaisen Moskovan-kirjeenvaihtajuuden alkutaival 1957 - 1975 (2003). Tosin kirjeenvaihtajat voivat tarkastella kriittisesti omia työtapojaan ja eettisiä velvoitteitaan esimerkiksi kolumneissaan, mutta silloinkin itse määrittelemien rajojen puitteissa.

The eXilen kaltaisen kriittisen äänen ilmestymistä jonkin pienemmän valtion edustajien, kuten juuri suomalaisten kirjeenvaihtajien, keskuuteen onkin toisaalta vaikea kuvitella. Suomalainen Venäjän-kirjeenvaihtajayhteisö on niin vähälukuinen, ettei todellista kilpailua ja keskinäistä kritiikkiä juuri synny julkisuudessa. Eikä amerikkalaistyylinen lehdistökritiikki välttämättä kuuluukaan suomalaisen ulkomaanjournalismin perinteisiin. Amerikkalaisia journalisteja sen sijaan oli 1990-luvulla Moskovassa tiiviiksi yhteisöksi saakka. Tätä tilannetta ja ulkomaalaisten poikkeuksellista asemaa Jeltsinin Venäjällä hyväksi käyttäen The eXile otti populistisen kauhukakaran roolin Moskovassa. Kirjeenvaihtajayhteisön keskuuteen vietynä hyökkäävä lehdistökritiikki on mielestäni todella poikkeuksellinen ilmiö. Kollegoitaan julkisesti kritisoiva ulkomaantoimittaja on harvinaisuus - saati sitten, että kritiikin esittämiseen olisi tarjolla The eXilen kaltainen julkaisu ja 1990-luvun Moskovan uniikki ympäristö.

Amerikkalaisiin Venäjän-kirjeenvaihtajiin keskittyvää tutkimusta ei ole Suomessa tehty. Tähän ovat vaikuttaneet varmasti haastateltavien kaukainen sijainti sekä kiinnostuksen suuntautuminen omiin kirjeenvaihtajiin. Suomalaisten kirjeenvaihtajien työskentelyä Venäjällä on käsitelty ennen jo mainitussa Turo Uskalin väitöskirjassa. Tampereen tiedotusopin laitoksella kirjeenvaihtajien työkuultuuria on pro gradu -töissä tutkittu viime aikoina muun muassa 2000-luvun Venäjä-toimittajien osalta Saara Rounajan tutkimuksessa *Finnish Foreign Correspondents in Moscow* (2009) ja suomalaisten USA:n kirjeenvaihtajien näkökulmasta Laura Pekosen työssä *Suomalaiset Yhdysvaltain-kirjeenvaihtajat 1966-2003* (2006).

USA:n akateemista tutkimusta Venäjä-journalismista on ainakin Suomesta käsin vaikea löytää. Yleisesitys Venäjän-kirjeenvaihtajien historiasta on tehty: Murray Seegerin *Discovering Russia - 200 Years of American Journalism* (2005). Teos käsittelee amerikkalaisten toimittajien Venäjällä kohtaamia haasteita tsaarin päivästä nykyaikaan. Stephen Hessin *International News and Foreign Correspondents* (1996) tarjoaa hyvän katsauksen juuri 1990-luvun amerikkalaiseen kirjeenvaihtajakulttuuriin ja kylmän sodan jälkeisen maailman ammattikunnalle asettamiin haasteisiin. Yksi tutkituin aihe kirjeenvaihtajien työssä on kriisi- ja sotajournalismi. Toimittajien työn esteitä tällaisissa poikkeustilanteissa on Suomessa tutkinut esimerkiksi Heikki Luostarinen teoksessa *Mielen kersantit - julkisuuden hallinta ja journalistiset vastastrategiat sotilaallisissa konflikteissa* (1994). The eXilen lehdistöarviot kuitenkin kommentoivat journalistin työtä arkisemmassa kontekstissa, vaikka vuosien 1997 ja 1999 väliin mahtui myös Venäjään liittyviä sotilaallisia konflikteja, kuten Kosovon pommitukset ja Tšetšenian toinen sota. The eXilen kritiikin painopiste on usein juuri kirjeenvaihtajien arjen rutiineissa.

Amerikkalaisen Venäjä-journalismin klassikoista ei ole pulaa, sillä monet kuuluisat journalistit ovat koonneet kirjeenvaihtajavuosiensa kokemukset yksiin kansiin. Klassisia esimerkkejä ovat The New York Timesin Heydrich Smithin teos Brežnevin ajasta *The Russians* (1975) ja Washington Postin David Remnickin tilinpäätös Neuvostoliitosta *Lenin`s Tomb - The Last Days of The Soviet Empire* (1993). Amerikkalaisten journalistien elämään 1990-luvun Venäjällä keskittyvää tutkimusta ei ole kirjoitettu. Kuvauksia tästä ajasta kyllä löytyy Matt Taibbin ja Mark Amesin *The eXile- Sex, Drugs and Libel in the New Russia* (2000) -kirjan lisäksi esimerkiksi brittiläisen toimittajan Owen Matthewsinkin omaelämäkerrallisesta *Stalinin Lapset* (2009) -kirjasta. Käytänkin työssä paljon tilaa amerikkalaisen Venäjä-journalismin ja 1990-luvun

historiallisen tilanteen taustoittamiseen. Näen tämän perusteltuna, sillä kummastakaan aiheesta ei ole suomeksi kirjoitettu kovin paljoa.

En tutki tämän työn puitteissa The eXilen kritiikin kohteina olevia valtavirran amerikkalaisia lehtijuttuja 1990-luvun lopulta lainkaan. Käsittelen The eXileä erityisenä tapauksena, jonka kautta luon kuvaa siitä, mitä ulkomaanuutisten kritiikki voi olla ruohonjuuritasolle vietynä. Lehdistöarviot tarjoavat mielestäni kiinnostavan näkökulman amerikkalaisen kirjeenvaihtajayhteisön itseymmärrykseen ja sisäisiin keskusteluihin kylmän sodan jälkeisessä maailmassa. Pysin selvittämään ensisijaisesti sitä, minkälaista The eXilen kritiikin sisältö ja tyyli ylipäätään olivat. Metodisena työkaluna aineiston erittelyyn käytän Heikki Luostarisen esittelemää journalismikritiikin kolmikehämallia. Keskeinen tutkimustavoite on myös selvittää kritiikin suhdetta laajemmin amerikkalaiseen lehdistökritiikkiin ja ulkomaan uutisoinnin perinteeseen. Pohdin niin ikään sitä, mitä The eXilen asennoituminen amerikkalaiseen journalismiin kertoo kirjoittajien omasta arvomaailmasta. Minkälaista Venäjä-kuvaa The eXile itse pyrki välittämään Moskovasta? Kritiikin vaikutuksia valotan The eXilestä käydyn aikalaiskeskustelun kautta. Loppupäätelmissäni arvioin sitä, kuinka tehokasta ja järkevää The eXilen lehdistökritiikki mielestäni loppujen lopuksi oli.

2. Lehdistökritiikin perinne USA:ssa

Käsittelen tässä kappaleessa amerikkalaisen lehdistökritiikin kehitystä 1800-luvun lopulta alkaen. Huomionarvoista on, että Yhdysvallat on ainut maa maailmassa, joka on asettanut median aivan keskeiseksi osaksi koko poliittista prosessiaan. Jo niin sanotut perustajaisät (*founding fathers*) antoivat merkittävän roolin lehdistönvapaudelle USA:n perustuslaissa. Niin sanotun *Suuren kertomuksen* mukaan perustuslain säätämisestä lähtien lehdistö on toiminut kansalaisten ensimmäisenä palvelijana. Toimittajien ensisijaisena tehtävä on tuoda esille yhteiskunnallisia epäkohtia ja pitää valtaeliitti aina varpaillaan. Todellisuus ei ole ollut näin ruusuinen, vaan Yhdysvaltain kaupalliseen mediajärjestelmään on liittynyt suuria ongelmia. USA:ssa onkin lähes kaikkina aikoina tuotettu myös radikaalia lehdistökritiikkiä, joka on pyrkinyt osoittamaan epädemokraattisia piirteitä median toiminnassa. (Barry&Theobald, 2006, 177-178) Varhaisia kriittisiä lehdistöarvioita (Press Reviews) julkaistiin USA:ssa jo 1800-luvun lopulta alkaen useissa lehdissä, kuten Nationissa, Arenassa ja Atlantic Monthlyssa. (Hayes, 2008, 94) Lehdistökritiikin aiheet olivat jo 1800-luvun lopulla hämmästyttävän samankaltaisia kuin

nykypäivänä: lehdistön konservatiivisuus ja muutosvastarinta, etuoikeutettujen puolesta puhuminen, valtapuolueiden suosiminen, radikaalien ajatuksien pois sulkeminen ja median omistuksen vaikutus yhteiskunnallisen keskustelun rajoihin. (Barry&Theobald, 2006, 180-181)

Ensimmäiset modernit lehdistökriitikot astuivat esiin USA:ssa niin kutsutulla progressiivisella aikakaudella 1890-luvulta 1920-luvulle. Lehdistökritiikin syntyä vauhditti omalta osaltaan keltaisen lehdistön nousu, joka johti huomion kiinnittymiseen väkivaltaan, seksiin ja juoruiluun. Valtaeliitti saattoi hengähtää helpommin, kun lehdistö kiinnostui irrelevanteista yksittäisistä skandaaleista. Upton Sinclair arvosteli *The Brass Check* -teoksessaan (1919) amerikkalaista kaupallista mediaa summaamalla sen olevan työväkeä ja reformeja vastaan liiketoiminnan puolesta ("antilabour, antireform ja probusiness"). (Luostarinen et al., 1996, 27) Radikaalin amerikkalaisen lehdistökritiikin tavoitteena on ollut mediasysteemin muutos, joka johtaisi journalismin laadun parantumiseen. Lehdistökriitikot ovat vedonneet itsekkin perustulain jokaiselle amerikkalaiselle myöntämiin oikeuksiin, eikä tavoitteena ole ollut niinkään järjestelmän täydellinen vaihtaminen esim. vallankumouksen keinoin, vaan kritiikin kautta on haluttu pakottaa järjestelmä korjaamaan tarvittaessa itse itseään. (Barry&Theobald, 2006, 181-183) Niin sanotut *muckrakerit* eli likasankojournalistit penkoivat 1800-luvun lopulla yhteiskunnallisia aiheita laajemmin - kuten Ida Tarbell kirjoittamalla kiistanalaisen öljy-yhtiö Standard Oil Companyn korruptiontäyteisestä historiasta. Likasankojournalistit kirjoittivat myös tavallisen kansan kurjistumisesta ja lehdistön laiminlyödyistä velvollisuuksista. Toimittajat pukivat juttunsa taitavasti tarinanmuotoon ja antoivat oman mielipiteensä myös tarvittaessa kuulua, mutta tukeutuivat silti vahvasti faktoihin. (Ward. 2004, 232-233)

1920-luvulta alkaen median laatua pyrittiin parantamaan ammattimaisemman koulutuksen ja yhteisen journalistietiikan keinoin. Keskeiseksi ihanteeksi Yhdysvalloissa nousi journalismin objektiivisuus. Tähän vaatimukseen sisältyivät sellaiset asiat kuin tasapuolisuus eri näkökantoja kohtaan, faktapohjainen argumentointi ja ylipäättänsä neutraali suhtautuminen juttuaiheeseen. Toimituksissa vakiintui käytäntö jakaa lehtien sisältö karkeasti uutisiin ja mielipiteelliseen aineistoon. Viimeistään toisen maailmansodan jälkeen objektiivisuuden ihannointi alkoi saada yhä enemmän kritiikkiä osakseen. Arvostelua herätti etenkin toimittajalle uutistapahtumassa määritelty rooli ulkopuolisena tarkkailijana, jonka tulee pidättäytyä omien tulkintojen

tekemisestä. Yhä enemmän alettiin korostaa tulkitsevaa ja osallistuvaa raportointia. (Ward, 2004, 71-72, 233-234)

1950-luvulta lähtien USA:ssa elettiin uutta lehdistökritiikin kultakautta, kun esimerkiksi sellaiset nimet kuin C. Wright Mills, A.J. Liebling, I.F. Stone ja Ben Bagdikian hankkivat mainetta leppymätöminä mediakriitikoina. Valtavirrasta poikkeavat sanoma- ja aikakauslehdet nousivat varsinkin 1960-luvulla tärkeäksi kritiikin väyläksi. (Barry&Theobald, 2006, 183-188) Rolling Stonen kaltaiset populaarikulttuuriin keskittyvät lehdet hyökkäsivät vielä ”lihahöysteeksi” politiikan ja periamerikkalaisten ilmiöiden kimppuun. (Sírén, 1993, 123) 1980-luvulla kriittiseen tarkasteluun nousivat massamedian hienostuneet keinot suodattaa uutisista pois radikaali aines, joka voisi johtaa vallanpitäjät epämiellyttäviin tilanteisiin. Noam Chomskyn ja Edward S. Hermanin *Manufacturing Consent: The Political Economy of Mass Media* (1988) -teos pyrki antamaan kansalaisille valmiuksia purkaa itse mediasisältöjä ja ymmärtää juttujen taustalla vaikuttavia journalistisia valintoja. (Barry&Theobald, 2006, 183-188)

Monet amerikkalaiset sanomalehdet ovat viime vuosikymmeninä luoneet niin sanottuja ombudsman-järjestelmiä, jolloin yhtiön palvelukseen on palkattu omia laaduntarkkailijoita. Näiden sisäisten kriitikoiden rooli on kuitenkin vaihdellut suoranaista pr-miehistä aktiivisiin ja päätösvaltaisiin palautteen antajiin, jotka ovat parhaassa tapauksessa välittäneet lukijoiden kritiikkiä toimituksien sisälle. (Luostarinen et al., 1996, 90) Jos tällaisia erikoisjärjestelyitä ja toimittajien omia pieniä ammattilehtiä ei oteta lukuun, niin lehdistökritiikki on kaupallisesta näkökulmasta ollut hyvin kannattamatonta ja vaikeata ylläpitää isossa mittakaavassa. Täysin lehdistökritiikkiin keskittyneet lehdet ovat ajautuneet usein taloudellisiin ongelmiin. Amerikkalainen toimittaja ja liikemies Steven Brill loi 1990-luvun lopulla kunnianhimoisen *Brills Content* -aikakauslehden, jonka tehtävänä oli toimia kaupallisesti menestyvänä median vahtikoirana. Elokuussa 1998 ilmestynyt ensimmäinen numero aiheuttikin heti laajaa keskustelua journalismin tasosta. Eniten huomiota sai Brillin itsensä kirjoittama *Pressgate*-artikkeli, joka käsitteli amerikkalaisen median toimintaa presidentti Bill Clintonin seksiskandaalin uutisoinnissa. *Brills Content* oli loppuvuodesta 2000 saavuttanut jo noin 280 000 kappaleen maksetun levikin. Arthur S. Hayesin mukaan lukuun ottamatta Georges Seldesin *In Fact* -uutiskirjettä mikään suurelle yleisölle suunnattu lehdistökritiikin keskittyvä aikakauslehti ei ole kestänyt USA:n mediamarkkinoilla niin pitkään kuin *Brills Content*. Brillin tavoitteena oli

uhmata historiaa, mutta lupaavan alun jälkeen myös Brills Content jouduttiin lopettamaan taloudellisten ongelmien vuoksi vuonna 2001. (Hayes, 2008, 86-87)

Minkälaista sitten on hyvä ja tehokas lehdistökritiikki? Arthur S. Hayes korostaa kirjassaan *Press Critics Are The Fifth Estate: Media Watchdogs in America* (2008), ettei merkittävän lehdistökriitikon välttämättä tarvitse olla journalismietiikan ja käytäntöjen asiantuntija. Vihainen, ideologisesti suuntautunut ja eettisesti arveluttava kritiikki on ollut merkittävässä asemassa länsimaisen lehdistökritiikin historiassa. Tavallisten kansalaisten tuottama lehdistökritiikki on kasvanut Internetin myötä räjähdysmäisesti. Blogit, keskustelupalstat, sähköpostilistat ja nettiin ladattavat videot ovat kasvattaneet ammattimaisen journalismin ulkopuolelta ponnistavien mediakriitikkojen lukumäärää. (Hayes, 2008, 5).

Hayes asettaa lehdistökritiikin keskeiseksi mittapuuksi sen tehokkuuden eikä niinkään muodollista pätevyyttä. Tehokkuutta voidaan mitata esimerkiksi seuraavilla kysymyksillä: Johtiko kritiikki toimittajan, julkaisijan, pr-työntekijän tai toimituspäällikön eroon? Aiheuttiko kritiikki muutoksia journalismin sisällöissä? Muuttiko kritiikki uutistoiminnan käytäntöjä? Johtiko kritiikki julkiseen debattiin, joka edesauttoi kansalaismielipiteen muotoutumista asiasta? (Hayes, 2008, 4) Hayes pitää hyvän mediakritiikin tunnuspiirteinä seuraavia asioita: haastava mutta ei vihamielinen asenne kohteisiinsa, faktatietoihin pohjautuvat argumentit, vetoaminen journalismin yleisesti hyväksytyihin standardeihin ja yleisen mielipiteen kääntäminen puolelleen. (Hayes, 2008, 136) Toisaalta New York Timesin entinen ulkomaantoimituksen esimies James Greenfield on todennut journalistien sietävän yleisesti ottaen huonosti kritiikkiä, varsinkin silloin jos kritiikki luokitellaan rakentavaksi. (Hess, 1996, 87)

Hayes ottaa esimerkiksi epätavallisesta mutta tehokkaasta mediakritiikistä stand up -koomikon ja uutisparodiaohjelma *The Daily Show*n juontajan Jon Stewartin esiintymisen televisioyhtiö CNN:n *Crossfire*-debattiohjelmassa lokakuussa 2005. Stewart oli kutsuttu ohjelmaan kertomaan uudesta humoristisesta kirjastaan. Stewart käytti kuitenkin tilaisuuden kyseenalaistaakseen *Crossfire*-ohjelman tarkoituksiperät. Stewart sanoi ohjelman pettäneen julkisen tehtävänsä ja epäonnistuneen surkeasti aidon yhteiskunnallisen debatin ylläpitämisessä. Stewartin lausahdus *Crossfire*n vaivaantuneelle juontajaparille ”Lopettakaa, te satutatte Amerikkaa” jäi elämään.

Ohjelman taltiointi levisi kulovalkean tavoin Internetissä, ja video sähköisesti amerikkalaiset bloggaajat kommentoimaan keskustelua.

Arthur S. Hayes vertaa Stewartin tempausta keisarin uudet vaatteet -tarinaan. Crossfiren juontajapari edusti hallitsijaa, Stewart rehellistä pikkupoikaa ja studioyleisö pikkupojan kommentteihin yhtyvää kylänväkeä. Stewart rikkoi tietoisesti debattiohjelman juonen kaaren eikä puhunut siitä mistä juontajat hänen odottivat puhuvan. Stewart on useasti korostanut olevansa koomikko eikä journalisti. Silti hänen esiintymisensä Crossfire-ohjelmassa on Hayesin mukaan yksi tehokkaimmista kriittisistä kannanotoista amerikkalaista uutismediaa kohtaan. Yleisesti ottaen suuret uutismediat ovat pystyneet ohittamaan kolumnien, kirjojen ja tv-ohjelmien mediakritiikin olankohautuksella. Mutta Stewartin suorassa televisiolähetyksessä tekemä satiirilla höystetty hyökkäys jätti suurta mediaa edustaneet journalistit puolustuskyvyttömiksi. Esiintymisellä oli myös suoria vaikutuksia, sillä CNN lopetti Crossfire-ohjelman osittain Stewartin kritiikin takia vuonna 2005. (Hayes, 2008, s. 113-114) The eXileä kritisoitiin usein ristiriitaisesta roolista toisaalta hupilehtenä ja toisaalta vakavan lehdistökritiikin ja tutkivan journalismin tuottajana. Monelle ammattimaisen toimittajakunnan edustajalle tällainen tyyllilajien välillä hyppiminen samojen kansien sisällä oli tuomittavaa. Myös The eXile pyrki rikkomaan normaaleja käytäntöjä Moskovan kirjeenvaihtajayhteisössä huumorin ja parodian keinoin.

Yksi amerikkalaisen lehdistökritiikin lempikohteista on aina ollut ulkomaan uutisointi. Kiistely ulkomaan uutisoinnin vaikutuksista politiikkaan ja yleiseen mielipiteeseen on käynyt viimeisen reilun sadan vuoden ajan kuumana. Ennen kaikkea ulkomaan uutisoinnin vaikutukset kaikkein dramaattisimpiin päätöksiin ovat puhuttaneet. Mediamoguli William Hearstin väitettiin jo 1890-luvulla provosoineen uutiskampanjallaan Yhdysvaltain ja Espanjan välisen sodan. (Hohenberg, 1995, 49-50) Kaksi maailmansotaa antoivat maailmalle opetuksen siitä, mitä valtiollisen propagandan sekoittuminen uutisointiin voi aiheuttaa. USA:ssa monet vaativat jo ensimmäisen maailmansodan savun laskeuduttua sotaa ylistäneitä toimittajia vastuuseen kirjoituksistaan, vaikka sota olikin voitettu. (Luostarinen et al., 1996, 43).

Amerikkalainen kielitieteilijä ja vasemmistointellektuelli Noam Chomsky on tutkimuksissaan kiinnittänyt paljon huomiota siihen kuinka eriarvoisesti väkivallan uhreiksi maailmalla joutuneista kirjoitetaan amerikkalaisissa lehdissä riippuen siitä tapahtuvatko

ihmisoikeusloukkaukset USA:n liittolais- vai vihollisvaltioissa. Chomskyn ja Edward S. Hermanin *Manufacturing Consent* (1988) teoksessa aihetta lähestytään useiden esimerkkien kuten Vietnamin sodan, Paavin murhayrityksen ja El Salvadorin sotilasjuntan toimien kautta. Kirjan keskeisen sanoman mukaan amerikkalainen kaupallinen media myötäilee USA:n ulkopoliittikan painopisteitä uutisoinnissaan korostamalla niitä hirmutekoja joita tapahtuu Yhdysvaltain vihollismaissa. Puolueellisuus näkyy ulkomaan uutisissa myös esimerkiksi vaali- ja talousuutisoinnissa. Yhdysvaltain liittolaisen El Salvadorin vaaleja pidettiin demokraattisina ja USA:n epäsuosiossa olleen Nicaraguan vaaleja korruptoituneina. Teoksen vuoden 2008 uudessa esipuheessa Chomsky kirjoittaa myös Venäjän uudesta tilanteesta. Kun Neuvostoliiton talous taantui 1980-luvulla, media piti huonoa järjestelmää luonnollisena selityksenä katastrofiin, mutta kun kapitalistinen Venäjä epäonnistui taloudellisesti 1990-luvulla, niin syytä ei etsitty uudesta markkinataloudesta vaan poliitikkojen ja työläisten virheistä. (Chomsky, 2008, xxiv-xxvi, xivv)

Kaikkien uutisten luonteeseen kuuluvat aina jonkinasteiset yksinkertaistukset ja kärjistyks. Vieraista maista ja kulttuureista kirjoitettaessa tämä piirre korostuu entisestään. Yksi keskeinen kritiikin aihe ulkomaan uutisoinnissa on ollut liiallinen keskittyminen poliittisen ja taloudellisen johdon seuraamiseen. Samalla on unohdettu hitaat ja arkipäiväiset kehityskulut. Toimittajat keskittyvät ennen kaikkea huomiota herättäviin negatiivisiin tapahtumiin, kuten onnettomuuksiin ja muihin kriiseihin. (Uskali, 2007, 26) Kriisijournalismin keskeisyys voi myös johtaa maineen ja kunnian jahtaamiseen kaikin keinoin, jolloin tapahtumien dramaattisuutta ylikorostetaan tahallisesti. (Uskali, 2007, 46-48)

Stephen Hess on huomauttanut, että ulkomaan uutisoinnin juttuvalintoihin vaikuttavat huomattavasti lehden levikkialueen intressit. Kun esimerkiksi Moskovassa tapahtuu räjähdys, niin atlantalaista sanomalehteä saattaa kiinnostaa eniten se, että kaupungista lähtöisin olevan virvokevalmistaja Coca-Colan tehdas sijaitsee onnettomuuspaikan läheisyydessä. (Hess, 1996, 90) Vieraassa kulttuurissa liikkeessään toimittaja kantaa väistämättä mukanaan oman kulttuurinsa arvoja ja konventioita. (Kivikiuru&Pietiläinen toim., 1998, 31-32) Monipuolisen ulkomaanjournalismin haasteena onkin ottaa huomioon sekä kotiyleisön että kohdemaan asukkaita lähellä olevat uutiset.

Kirjeenvaihtajien työkuulttuuri on hyvin erilainen kuin kotitoimituksessa. Usein he työskentelevät melko itsenäisesti ilman tarkkoja ohjeita esimiehiltä. Kirjeenvaihtajien elämä ei useinkaan

muistuta kohdemaan ihmisten arkea. Kärjistettynä voidaan sanoa, että työtä tehdään usein hotelleista käsin, ja vapaa-aikaa vietetään länsimaisten toimittajien pressiklubeilla. Turo Uskalin mukaan kirjeenvaihtajia uhkaa usein loppuun palaminen, joka voi johtua liian vähäisen palautteen aiheuttamasta vainoharhaisuudesta. (Uskali, 2007, 58-61)

Stephen Hess osoittaa tutkimuksessaan, että amerikkalaiset ulkomaankirjeenvaihtajat ovat toimittajahierarkian huipulla ja usein melko elitistisestä perhe- ja koulutustaustasta lähtöisin. Hessin mukaan onkin aiheellista esittää kysymys, kuinka hyvin nämä huippukoulutetut eliitin jäsenet pystyvät ymmärtämään kohdemaataan ja kertomaan sen kansalaisten elämästä kotiyleisölle. (Hess, 1996, 56) Kiistanalaisista aiheista uutisoidessaan kirjeenvaihtajat joutuvat usein tekemisiin erilaisten viranomaisten ja valtioiden turvallisuuspalveluiden kanssa. Kylmän sodan aikana molemmat suurvallat kävivät aktiivista propagandasotaa toimittajien välityksellä ja yrittivät saada oman maineensa kannalta positiivisia uutisia läpi julkisuudessa. Uskali pitää naiivina sitä ajatusta, että toimittajien ja viranomaisten yhteistyö olisi loppunut täysin kylmän sodan päättymisen myötä. (Uskali, 2007, 66) Turo Uskali tiivistää hyvän ulkomaanjournalismin kriteerit viiteen pääkohtaan: juttuaiheiden monipuolisuus, tietolähteiden monipuolisuus, epäselvien lähteiden vähäinen käyttö, etusivulle pääsy ja arkojen aiheiden suuri osuus jutuissa. (Uskali, 2007, 44)

3. Yhdysvallat ja Venäjä toistensa mielikuvissa

Nykypäivänä yksi keskeisimmistä maakuvan muokkaajista on media, mutta myös lukemattomat muut seikat vaikuttavat yleisiin mielikuviin valtioista ja kansoista. On aina yksinkertaistavaa puhua yhdestä tai muutamasta vallitsevasta maakuvasta. Suomen ja Neuvostoliiton välistä YYA-kauden poliittista terminologiaa analysoidessaan tutkija Timo Vihavainen huomauttaa, että

”jos vaikkapa puhutaan valtioiden välisestä ystävydestä, ollaan tekemisissä niin abstraktin käsitteen kanssa, ettei se enää hyvästi sovellu demokratioiden käyttämään ajattelutapaan, jossa jokaisen ihmisen oletetaan muodostavan mielipiteensä itse eikä delegoivan tätä tehtävää johtoportaalalle.” (Vihavainen, 1991)

Maakuva-käsitteeseen liittyvistä rajoituksista huolimatta hahmottelen tutkimukseni laajimmaksi taustakeskusteluksi amerikkalaisen Venäjä-kuvan päälinjoja. Maakuvan muotoutumisessa on väistämättä kyse kahden maan välisestä vuorovaikutuksesta, jossa toisen osapuolen toiminta muokkaa jatkuvasti mielikuvia. Suomalaista Venäjä-kuvaa tutkinut Esa Seppänen nimeää

keskeiseksi Venäjä-kuvaa muokanneiksi seikoiksi matkakokemukset, työn kautta saadut kontaktit sekä tutkimus- ja muun kirjallisuuden vaikutuksesta syntyneet käsitykset. (Seppänen, 2010, 331) Maakuvaan vaikuttavat ratkaisevasti myös maantieteellinen ja kulttuurillinen läheisyys, poliittiset ja taloudelliset suhteet sekä kaukaakin historiasta periytyvät ennakkokäsitykset.

Tämän tutkimuksen kannalta median rooli amerikkalaisen Venäjä-kuvan muodostumisessa on mielenkiintoinen. The eXilen lehdistöarvioiden kritiikissä on kyse viime kädessä amerikkalaisen Venäjä-kuvan kommentoinnista. Käyn tässä kappaleessa läpi USA:n ja Venäjän poliittisten suhteiden historiaa ja keskeisiä käännekohtia, joilla on selvästi ollut vaikutusta näiden kahden kansakunnan käsityksiin toisistaan. Käsittelen limittäin molempien osapuolten näkökulmaa, kuitenkin niin että amerikkalainen Venäjä-kuva korostuu.

Länsimaisessa Venäjä-kuvassa on Heikki Luostarisen mukaan paljon jatkuvuuden voimaa, joka perustuu satoja vuosia sitten muodostuneisiin käsityksiin venäläisistä ja heidän valtiomuodostaan. Monet Venäjä-anekdootit ovat vuosisadasta toiseen toistuneet länsimaisessa kirjoittelussa. Brittipääministeri Winston Churchillin luonnehdinta Venäjästä arvoituksen sisään kätkeytyneenä mysteerinä (*Mystery Wrapped Inside of An Enigma*) on vain yksi esimerkki tuoreemmasta, mutta silti jo pitkään eläneestä lausahduksesta, jossa korostuu Venäjän länsimaista poikkeava epärationaalinen luonne. Ennen USA:n itsenäistymistä Länsi-Euroopassa oli jo muotoutunut pääosiltaan negatiivinen Venäjä-kuva, johon kuului vahvasti ajatus Venäjästä ei-eurooppalaisena ja sivistymättömänä valtiona. (Luostarinen, 1986, 53-54)

USA:n ja Venäjän poliittinen ja taloudellinen kanssakäyminen aktivoitui 1700-luvun lopussa pian USA:n itsenäistymisen jälkeen. USA:n ensimmäinen virallinen edustaja lakimies Charles Dana saapui Pietariin vuonna 1781. Matkan tarkoituksena oli voittaa Katariina Suuren tuki juuri Englannista itsenäistyneille osavaltioille. Danan matkapäiväkirjat täyttyivät merkinnöistä, joissa kauhisteltiin venäläisen yhteiskunnan täydellistä jakoa orjiin ja herroihin. Venäjän kansan luontainen taipumus oli Danan mukaan kääntyä tsaarin ja jumalan puoleen heti kun he kohtasivat jotain normaalista poikkeavaa. Dana arvioi demokraattisen USA:n ja tsaarin Venäjän voivan odottaa hedelmällistä yhteistyötä lähinnä talouden saralla. Varhaiset amerikkalaiset arviot

Venäjältä noudattelivat länsieurooppalaista linjaa, jossa korostettiin tsaarin vallan julmuutta ja kansan takapajuisuutta. (Seeger, 2005, 91-92)

Yhteiskuntajärjestelmiltään valtiot olivat toistensa vastapoleja: ”vapauden ja despotian inkarnaatiota” kuten eräs amerikkalainen tarkkailija kommentoi vuonna 1852. (Seeger, 2005, 123) Orjuus oli toisaalta pitkään sallittua molemmissa maissa, eikä yhteiskuntaeroja puuttunut kummastakaan. (Seeger, 2005, 138) Jo varhain amerikkalaisessa keskustelussa esiintyi joitain säröäniä, jotka kritisoivat amerikkalaisten konsensushenkistä käsitystä Venäjän barbaarisesta olemuksesta. Eräässä amerikkalaisessa lehtikirjoituksessa tuskailtiin vuonna 1842 sitä, ettei Venäjältä voinut sanoa mitään positiivista silloisessa keskusteluilmapiiirissä. Huolestuttavaa oli, että Venäjä-mielikuvia muodostettiin ikivanhojen matkakertomusten ja tarkoitushakuisten eurooppalaisten tekstien pohjalta, joissa Venäjältä maalattiin tummanpuhuva kuva. (Seeger, 2005, 102) Itse Abraham Lincoln antoi tsaarin itsevaltiudelle pienen positiivisen sivuvireen turhaiduttuaan maahanmuuttovastaisen Know Nothing Partyn toimintaan USA:ssa. Kun Lincolnia pyydettiin liittymään puolueeseen, hän totesi emigroituvansa mieluummin tsaarin Venäjälle, jossa vapauden rakkautta ei tarvinnut sentään teeskennellä. Despotiaa sai harjoittaa puhtaimmillaan ilman amerikkalaisten tekopyhyttä. (Seeger, 2005, 138)

Yhdysvallat ei ollut kovin keskeinen vertailukohta tsaarin ajan venäläisessä identiteettikeskustelussa. Keskeisemmässä osassa on ollut Venäjän pyrkimys määrittellä itseään suhteessa Eurooppaan. Vesa Oittisen kokoamassa *Venäjä ja Eurooppa – Venäjän idea 1800-luvulla* (2007) -teoksessa monet aikansa keskeiset intellektuellit Aleksandr Herzenistä Fjodor Dostojevskiin pohtivat, tulisiko Venäjän seurata länttä vai ammentaa omasta historiastaan venäläisyyden keskeinen idea (länsimaiset zapadnikit vastaan kansallismieliset slavofiilit). Timo Vihavaisen mukaan Venäjällä on perinteisesti haluttu kieltää amerikkalaisten arvojen universaalius ja ilmaista inhoa niitä kohtaan. Venäläinen identiteetti on usein järjestelmällisesti hylkinyt ulkopuolisia vaikutteita. Venäjän intelligentsijan piirissä pidettiin jo 1800-luvulla luotaantyöntävänä ajatusta, että Venäjältä tulisi Englannin kaltainen tai amerikkalaistunut yhteiskunta. Kapitalistisen kauppiashengen tulo Venäjälle haluttiin tykkänään estää. Venäläisen elämänmuodon kyläyhteisöineen katsottiin edustavan aitoa kristillisyyttä sekä korkeammalle periaatteelle perustuvaa järjestystä kuin laskelmoiva kapitalismi, jolle ”pyhää oli vain liikevoitto.” (Vihavainen, 2009, s. 39) Venäjän historiassa on myös useita kipeitä vaiheita, kuten

Pietari Suuren, bolshevikkien ja Jeltsinin modernisaatiokaudet, jolloin länsimaalaisuutta on tuotu maahan ylhäältä käsin.

USA ja Venäjä olivat 1800-luvun nousevia suurvaltoja, jotka saattoivat halutessaan toimia vastapainona perinteisille eurooppalaisille mahdeille kuten Englannille ja Ranskalle. (Seeger, 2005, 138) USA:n kulttuurillinen läheisyys näihin kahteen oli kuitenkin aivan toista luokkaa kuin vähän tunnettuun Venäjään. Eräs amerikkalainen kommentaattori kirjoitti Krimin sodan aikoihin 1800-luvun puolessa välissä, että oli epärealistista ajatella USA:n liittoutuvan tsaarin Venäjän kanssa Länsi-Eurooppaa vastaan pienten keskinäisten riitojen takia: ”on turha olettaa meidän lähtevän riitelemään ystävien Ranskan ja Englannin kanssa, jotta miellyttäisimme jotain puoli-villiä despoottia kuten tsaaria, josta emme tiedä juuri mitään, ja josta välitämme vielä vähemmän”. (Seeger, 2005, 125)

Heikki Luostarinen on kuitenkin korostanut sitä, ettei USA:lla ja Venäjällä ollut loppujen lopuksi suuria kiistakysymyksiä 1800-luvulla. Taloudelliset ja poliittiset suhteet pysyivät melko vakaina. Hyvien suhteiden huipentumana pidetään vuosisadan puoliväliä, jolloin Venäjä myi Alaskan USA:lle ja tuki Pohjoisvaltioita sisällissodassa. Yleisestä mielipiteestä Venäjää kohtaan 1800-luvulla on USA:ssa vaihtelevia arvioita, mutta tsaarin valtaan liittyvien negatiivisten piirteiden lisäksi esille nousi myös sympaattisia ja eksoottisia kuvauksia venäläisistä. Tsaarin valta saatettiin nähdä pikemminkin hyvänä patriarkaalisena järjestyksenä kuin hirmuhallintona. Silloisissa demokratiakäsityksissä vaikutti myös ajatus siitä, etteivät kaikki kansat ole valmiita siirtymään edistykseelliseen yhteiskuntajärjestelmään yhdessä hetkessä. (Luostarinen, s. 73 - 75, 130) Eräs 1800-luvun amerikkalainen Venäjän-tarkkailija kirjoittikin, että ”barbaareita he ovat, ja sellaisina he tulevat vielä pysymään hyvän tovin” (Seeger, 2005, 139)

1900-luvun alkuun tultaessa etenkin Siperian lohduon karkotusjärjestelmä ja tsaarin käynnistämät juutalaisvastaiset pogromit nousivat amerikkalaisessa tietoisuudessa symboloimaan tsaarin vallan epäoikeudenmukaisuutta. (Luostarinen, 1986, 73 - 74, 76) Jo tsaarin Venäjän olojen epäinhimillisyyttä luonnehdittiin usein superlatiiveilla: ”Ei ole toista maata maailmassa, jossa...” tai ”Mikään hallitus tai kansa ei tiettävästi ole niin...”. (Seeger, 2005, 98-99)

Ensimmäisessä maailmansodassa USA ja Venäjä taistelivat liittolaisina Saksan johtamia keskusvaltoja vastaan vuosina 1917 - 1918. Maaliskuun vallankumous Venäjällä vuonna 1917

toi Venäjän aivan uudella tavalla mukaan amerikkalaiseen keskusteluun. Alexander Kerenskin väliaikainen hallitus näytti vievän maata kohti monipuoluejärjestelmää. USA:n presidentti Woodrow Wilson intoutui huhtikuussa 1917 kuvailemaan Venäjää sydämeltään demokraattiseksi kansakunnaksi, jota oli pitkään alistanut venäläiselle kansanluonteelle vieras hirmuhallinto. Venäjän historiasta nostettiin USA:ssa esille demokraattisia piirteitä kuten kyläyhteisöjen itsehallinto ja duuman perustaminen. Yhdysvalloissa luotiinkin keväällä 1917 Venäjästä kuvaa slaavilaisena Amerikkana. Maan historiaa tulkittiin tarkoitushakuisesti kehityskulukuksi, joka tulisi johtamaan amerikkalaistyyppiseen demokratian syntymiseen. (Luostarinen, 1986, 88-89, 91)

Bolshevikkivallankumous lokakuussa 1917 puolestaan aiheutti shokin amerikkalaiselle yleisölle. Monista amerikkalaisista näytti siltä kuin pieni rosvojoukko olisi kertaheitolla tuhonnut lupaavasti alkaneen demokratisoitumisen. (Luostarinen, 1985, 117) Suhtautumiseen vaikutti myös bolshevikkien sotapolitiikka. Helmikuussa 1918 Lenin solmi Saksan kanssa erillisrauhan ja asetti näin USA:n ja muut länsiliittoutuneet suurelle vaaralle alttiiksi länsirintamalla. Vallankumousta seuranneina sisällissodan vuosina amerikkalaisessa julkisuudessa yleistyivät äänenpainot, jotka korostivat anarkiaa, uutta despotismia ja punaista terroria leimaa antavina tekijöinä bolshevistikien Venäjällä. USA:n sekaantuminen aseellisesti Venäjän sisällissotaan valkoisten kenraalien puolella vahingoitti USA:n mainetta sosialismia tukevien venäläisten keskuudessa. (Seeger, 2005, 81) Niin sanotulla uuden talouspolitiikan eli NEP:n kaudella 20-luvun alussa Lenin palautti Venäjälle kapitalistisia toimintamuotoja. Sisällissodan jälkeisinä vuosina amerikkalaiset toimittivat ruoka-apua Venäjän nälkiintyneelle väestölle Edgar Hooverin johtamassa avustusoperaatiossa. Tämän yhteistyön kautta maiden välinen kaupankäynti elpyi hetkellisesti. (Seeger, 2005, 268) Neuvosto-Venäjän ja USA:n poliittiset suhteet säilyivät kuitenkin viileinä koko 1920-luvun. Maat tunnustivat toisensa vasta vuonna 1933, jolloin asiaan vaikuttivat maailmanpoliittisen tilanteen muutos ja lännen syvä talouslama., jonka johdosta USA halusi avata uusia kauppasuhteita myös Neuvostoliittoon. (Luostarinen, 1985, 130)

Stalin vei Neuvostoliiton 1920-luvun lopulla tiukan keskusjohtoisen talouden ja kaikinpuolisen kontrollin tielle. Samanaikaisesti länsimaita koetteli modernin historian pahin talouslama. Kapitalistisen markkinatalouden syvä kriisi herätti USA:ssa mielenkiintoa vaihtoehtoista yhteiskuntamallia kohtaan. Amerikkalaisten mieliin nousi Murray Seegerin sanoin selkäpiitä karmiva epäily: ”Mitä jos Marx olikin oikeassa ja kapitalismi on tuhoon tuomittu? Jospa se

minkä parissa venäläiset ovat puuhailleet, on sittenkin tulevaisuuden toivo?” 1930-luvun New Deal -elvytysohjelma oli USA:n oma valtiojohtoinen ponnistus lamasta nousemiseksi. Erään arvion mukaan Neuvostoliitto oli suuren laman aikaan jopa amerikkalaisten parhaiten tuntema ulkoma. Tosin maasta saadut tiedot olivat usein harhaanjohtavia ja ideologisesti vääristyneitä. (Seeger, 2005, 274, 297) Neuvostoliitossa vallankumouksen jälkeen vierailleen amerikkalaisen journalistin Lincoln Steffensin monitulkintainen lausahdus kuvaa hyvin Venäjän vallankumoukseen liitettyjen toiveiden ja todellisuuden ristiriitaa: ”Olen patriootti Venäjän suhteen. Tulevaisuus on siellä. Venäjä tulee voittamaan ja pelastamaan koko maailman. Tämä on minun uskoni. Mutta minä en halua asua siellä.” (Seeger, 2005, 297)

1940-luvun alussa tilanne muuttui aivan uudeksi maiden välillä. USA:sta ja Neuvostoliitosta tuli jälleen liittolaisia uudessa maailmansodassa natsi-Saksaa vastaan. Puna-armeijan keskeinen rooli Saksan sotilaallisessa murskaamisessa toi Neuvostoliitolle suuresti sympatiaa amerikkalaisilta. Kirjailija Ernest Hemingway ylisti Pravdassa helmikuussa 1942 ilmestyneessä jutussaan neuvostoarmeijan sankarillisuutta taistelussa natsismia vastaan: ”Jokainen vapautta rakastava ihminen on puna-armeijalle velkaa enemmän kuin pystyy koskaan takaisin maksamaan.” (Nelson, 1994) Myös amerikkalainen populaarikulttuuri valjastettiin tukemaan liittolaisen sotaponnisteluita. Hollywood tuotti venäläismyönteisiä elokuvia kuten *Mission to Moscow* (1943), *The North Star* (1943) ja *Song of Russia* (1944). USA:n presidentti Franklin D. Roosevelt otti sodan aikana käyttöön Stalinista nimityksen Joe-setä (Uncle Joe). Sodanaikainen toverihenki, joka huipentui amerikkalaisten ja venäläisten sotilaiden kädenpuristukseen Saksassa Elbe-joella vuonna 1945, hiipui kuitenkin nopeasti rauhan palattua Eurooppaan. (Seeger, 2005,338)

Kylmän sodan aikakausi 1940-luvun lopulta 1980-luvun loppuun asetti Venäjän ja USA:n ensimmäistä kertaa todella napit vastakkain. Toisen maailmansodan jälkeinen amerikkalainen Neuvostoliitto-tutkimus eli sovjetologia omaksui lähtökohdaksi Carl J. Friedrichin ja Zbigniew K. Brzezinskin kehittämän totalitarismiteorian. Teoria määrittelee neuvostoyhteiskunnan tunnuspiirteiksi yhden ideologian, yhden puolueen, poliisiterrorin, asemonopolin, absoluuttisen vallan ja atomisoituneen yhteiskunnan. Sovjetologia oli kiinnostunut ennen kaikkea siitä, kuinka Neuvostoliittoa hallittiin ja ideologian todellisesta merkityksestä. Sovjetologia ylipolitisoi Neuvostoliiton tutkimuksen. Sovjetologian sisällä tosin

vaikutti myös kriittisiä suuntauksia, mutta ne eivät koskaan pystyneet todella kyseenalaistamaan ortodoksista oppia Neuvostoliiton tutkimuksesta. (Bäckmann, 2006, s. 40-43) Sovjetologia eli todellista nousukautta aina 1960-luvun puoliväliin asti. Neuvostoliiton tutkimukseen keskittyneitä instituutteja ja koulutusohjelmia perustettiin yli sataan amerikkalaiseen korkeakouluun. Tällä oli kokonaisvaltainen vaikutus amerikkalaiseen Venäjä-kuvaan. Totalitarismiteoriasta tuli Yhdysvalloissa hallitseva niin mediassa, poliittisessa retoriikassa kuin arkipuheessa. (Cohen, 1985/1, 1-5)

Kylmän sodan kovassa retoriikassa otettiin käyttöön myös venäläisiin jo satoja vuosia liitetyt alentavat kuvaukset. Esimerkiksi eräs USA:n Moskovan suurlähettiläs katsoi 1800-luvun alun eurooppalaisten kuvausten venäläisten sivistymättömyydestä ja orjaluonteesta pätevän täysin Neuvostoliiton aikaanakin. (Luostarinen, 1985, 53 - 54) Kylmän sodan lieventymiskaudet, kuten Stalinin kuoleman jälkeinen suojasää-aika, aiheuttivat pieniä repeämiä totalitarismiteorian hallitsemaan Venäjä-kuvaan. Kylmän sodan viimeisen eskaloitumisen aikaan 1980-luvun alussa presidentti Ronald Reagan leimasi Neuvostoliiton pahuuden imperiumiksi ja uhkasi aloittaa kalliin avaruusvarustelun sen kanssa. Revisionisteiksi kutsuttiin sellaisia kylmän sodan aikaisia amerikkalaisia Venäjä-asiantuntijoita, jotka vastustivat Neuvostoliiton tulkitsemista vallalla olevan tulkintakehikon läpi. Revisionistien mielestä neuvostoyhteiskunta oli täynnä sisäisiä voimataisteluita ja inhimillistä toimintaa, eikä Politbyroo suinkaan pystynyt hallitsemaan valtavaa imperiumia kokonaisvaltaisesti. (Vartanova et al., 2009, 16)

Kylmä sota oli erittäin keskeinen myös venäläisen USA-kuvan kehityksessä. Puolen vuosisadan aikana Neuvostoliitossa koettiin sekä vahvaa antiamerikkalaisuutta että euforistista suhtautumista USA:ta kohtaan. Tiedon laatu kylmän sodan vastapuolesta oli pitkään hyvin yksipuolista, kun virallinen neuvostopropaganda toisteli iskulauseita imperialistisesta ja luokkataistelun repimästä USA:sta. Tämän ylhäältä johdetun propagandan vaikutus alkoi heiketä Stalinin kuoleman jälkeen. Stalin oli tehnyt omalla retoriikallaan ja kovan kontrollin avulla neuvostoyhteiskunnasta tietyllä tapaa immuunin ulkopuolisille vaikutteille. Stalinin poliittinen retoriikka perustui siihen, että koska Neuvostoliitossa oltiin luomassa aivan ennennäkemätöntä yhteiskuntaa, niin vertailut tuhoon tuomitun lännen kanssa olivat turhia. Tutkijat Eric Shiraev ja Vladislav Zubok esittävät teoksessaan *Antiamericanism in Russia: From Stalin to Putin* (2001), että Nikita Hruštševin valtaannousu 50-luvulla avasi näiden maiden välillä ensi kertaa myrkyllisen vertailutilanteen,

joka vuosikymmenien aikana nakersi neuvostohallinnon USA-vastaisen propagandan uskottavuutta. (Shiraev&Zubok, 2000, 19, 23)

Hruštševin kuuluisa lausahdus lännelle, ”me saavutamme ja peittoamme teidät”, viestitti maailmalle Neuvostoliiton pyrkivän ohittamaan lännen tuotantokyvyn. Kamppailua käytiin siitä, pystyisikö kapitalistinen vai sosialistinen järjestelmä takaamaan paremman elintason. Viimeistään Brežnevin kaudella venäläisille alkoi käydä yhä selvemmäksi, ettei sosialistinen järjestelmä pystyisi saavuttamaan lännen elintasoja puhumattakaan sen ohittamisesta. (Shiraev & Zubok, 2000, 13 -14) 1950-luvun suojasää edisti myös supervaltojen välistä kulttuurivaihtoa, jonka seurauksena läntiset taide- ja muotivillitykset kantautuivat yhä nopeammin monien venäläisten tietoisuuteen. Amerikkalaisia kulttuurivaikutteita padottiin viranomaisten toimesta enemmän tai vähemmän aina 1980-luvun loppuun saakka. Tästä huolimatta virallisten kulissien takana amerikkalaista elämäntapaa, johon kuuluivat Hollywood-elokuvat, rock-musiikki ja kerskakulutus, ihailtiin Neuvostoliitossa. (Shiraev&Zubok, 2000, 19, 23) Kylmän sodan loppupuolella neuvostoliittolainen antiamerikkalaisuus oli kuihtunut lähinnä puolue-eliitin velvollisuudentunteesta ylläpitämäksi perinteeksi. USA alkoi jo 1980-luvulla näyttäytyä monen venäläisen silmissä lähes paratiisina. Suhtautuminen amerikkalaisuuteen saavutti Venäjällä euforian piirteitä perestroikan viimeisinä vuosina. Suurinta USA-myönteisyys oli Moskovassa ja muissa suurissa kaupungeissa. (Shiraev & Zubok, 2000, 33-34, 91)

Mihail Gorbatšovin käynnistämä uudistuskausi 1980-luvun lopulla muutti ratkaisevasti USA:n ja Venäjän välisiä suhteita. Perestroika ja glasnost-politiikka herättivät USA:ssa jälleen toiveita maan rauhanomaista demokratisoitumisesta, vaikka konservatiivisten epäilijöiden äänenpainot säilyivät vahvoina. Lehdistöensensuuri höltyi Neuvostoliitossa, ja kommunistisen puolueen rinnalle sallittiin vaaleissa kilpailevia ryhmittymiä. Vuosien ajan Gorbatšov nautti USA:ssa suuren uudistajan maineesta. Gorbatšov nimettiin Neuvostoliiton ”radikaaliksi numero 1”, ja hänen rohkeuttaan ylistettiin lehdistössä. Myös USA:n virallinen johto presidentti Reaganista ja Bushista lähtien antoivat tukensa Gorbatšovin reformipolitiikalla. (Cohen, 2009)

Eräällä tavoin amerikkalaisuus saavutti neuvostokansalaiset, kun 1980-luvun lopulla amerikkalainen teknologia vhs-nauhureiden ja tietokonepelien muodossa toi populaarikulttuurin nuoren polven ulottuville. Venäläiset alkoivat seurata amerikkalaista huippu-urheilua ja saippuaoperoita piraattinauhoitetuilta kaseteilta sekä pelata tietotiekoneella amerikkalaisia

sotapelejä, joissa paradoksaalisesti tuhottiin usein USA:n hävittäjillä puna-armeijan joukkoja. Myös matkustaminen USA:han ja länteen alkoi käydä mahdolliseksi. Eräs kohutuimmista USA:han lähtijöistä oli venäläinen huippujääkiekkoilija Alexander Mogilny, jonka loikkaus antoi signaalin muulle väestölle siitä, ettei USA ollut pelkkä kaukainen haavekuva ainakaan lahjakkaille venäläisille. (Zhiraev & Zubok, 2000, s. 34) Washington Postin kirjeenvaihtaja David Remnick arvioi perestroikan kulttuurillisia vaikutuksia seuraavaan tapaan:

“Intellektuellien kirjoittamat artikkelit ja kirjat olivat epäilemättä perestroikan parhaita ilmentymiä. Mutta perestroika merkitsi myös nautintojen vapautumista ja egon esiinmarssia. Seksi, itseilmaisu, rock-musiikki, materialismi ja kaikkein narsistisimmatkin impulssit nousivat pintaan. (Remnick, 1994, 335)

Neuvostoliiton romahdettua Boris Jeltsin nousi amerikkalaisessa julkisuudessa eräänlaiseksi Venäjän demokratian isäksi. Stephen F. Cohenin mukaan tämän jälkeen Gorbatšovin toimet kuitattiin lännessä lähinnä epätoivoiseksi yritykseksi pelastaa tuhoon tuomittu sosialistinen järjestelmä. Keskeiseksi tulkintakehikoksi amerikkalaiset tarkkailijat ottivat transitioteorian, joka omaksui kylmän sodan aikaisen totalitarismiteorian deterministisen uskon länsimaisten arvojen ylivertauuteen. (Cohen, 2009, 141-143) Palaan tarkemmin 1990-luvun muutoksiin amerikkalaisten suhtautumisessa Venäjään myöhemmissä kappaleissa, sillä tämä aikakausi on jo The eXilen syntykontekstia.

Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen Boris Jeltsinin johtama Venäjän Federaatio otti kunnianhimoisen tavoitteen luoda nopeasti olosuhteet vapaan markkinatalouden ja liberaalin demokratian kehittymiselle. Neuvostojärjestelmän romahtaminen oli kuitenkin halvaannuttanut Venäjän talouden. Toiveet uudesta noususta USA:n avustuksella elivät vahvoina. Venäjän yksityistämisen toteuttaja Jegor Gaidar toimi läheisessä yhteistyössä amerikkalaisten neuvonantajien kanssa. Lukuunottamatta muutamaa asioista perillä olevaa nuorta ekonomistia venäläisillä uudistajilla ei ollut juurikaan käsitystä kapitalismin toimintamekanismeista. Tämä jätti heidät suurelta osin maahan saapuneiden amerikkalaisten asiantuntijoiden neuvojen varaan. (Zhiraev&Zubok, 2000, s. 37)

Venäjälle saapuneet amerikkalaiset tulivat suurelta osin ajatushautomoista ja instituuteista, jotka olivat aikaisemmin käyneet kylmää sotaa Neuvostoliittoa vastaan. Amerikkalaiset valitsivat usein yhteistyökumppaneikseen Venäjällä henkilöitä, jotka suhtautuivat kommunismiin mahdollisimman kielteisesti. Epäpyhä allianssi muodostettiin venäläisten liberaalien ja

amerikkalaisten konservatiivien välillä. Venäläiset uudistajat vieroksuivat amerikkalaisia vasemmistoliberaaleja, jotka olivat sympatisoineet Brežnevin aikaista rauhanomaista rinnakkaiseloä sekä Gorbatschovin yritystä uudistaa sosialismi. Valtion kontrollista itsenäistynyt venäläinen media tuki lähes varauksetta talouden shokkiterapiaa ja omaksui erittäin USA-myönteisen äänensävyyn 1990-luvun alussa. (Zhiraev & Zubok, 2000, s. 37) Virallisen USA-myönteisen linjan siunasi myös presidentti Boris Jeltsin, joka asetti läheiset suhteet USA:han ensimmäiseksi ulkopoliittiseksi prioriteetiksi. (Zhiraev & Zubok, 2000, s. 40 - 41)

Venäjän talouden yksityistämistä seurasivat rajut sosiaaliset ja taloudelliset kouristukset. Venäläisten miesten keski-ikä putosi kymmenellä vuodella, tuloerot kasvoivat räikeästi ja turhautuneisuus levisi tavallisten venäläisten keskuudessa, jotka eivät olleet onnistuneet hyötymään järjestelmävaihdoksesta. (Zhiraev & Zubok, 2000, s. 47 - 49) Venäläisen kirjailijan Viktor Jerofejevin mukaan yritykset integroitua läntiseen kulttuuriin eivät pystyneet peittämään venäläisen tyylin ja länsimuodin välistä kuilua. Etenkin Moskova yritti koko 1990-luvun ajan muuttua ”cooliksi” pyrkiessään seuraamaan länttä. Jerofejevin mukaan Neuvostoliiton romahduksen jälkeen venäläiset edustivat lännen tajunnassa jälleen kuvaa vihollisesta, mutta eivät enää ideologisesta, vaan esteettisestä, vähemmän vaarallisesta, naurettavammasta. (Jerofejev, 2009, s. 40) Jerofejev jatkaa pohdintojaan venäläisten uudesta identiteetistä:

”Me saimme lännen ja jossakin suhteessa itsemmekin pettymään, kun osoittauduimme ”toisiksi”, emme sellaisiksi, jollaisina eurooppalaiset olisivat halunneet meidät nähdä. Ja vaikka amerikkalaisissa elokuvissa propagoidaan rakkautta itsestäsi poikkeavaan ”toiseen”, olkoon se sitten avaruusolento tai vaikka neekeri, venäläisistä ei tullut rakastettuja ”toisina”[...]Loppujen lopuksi kävi ilmi, että Euroopan talossa meille ei ole edes sitä nurkkaa, joka annettiin romanialaisille ja balteille, puolalaisista ja tšekeistä puhumattakaan. [...] Meidän pitkäksi venähtäneen siirtymäkautemme yhteiskunnallinen barbaarisuus selittää paljon, mutta ei kaikkea. Lännen esteettisestä elämännormista tuli määräävä tekijä paitsi tyyllille, myös poliittisille intohimoille. Venäläisiä ei otettu Natoon nimenomaan esteettisistä syistä, kuten niitä, jotka eivät läpäise feiscontrolia.” (Jerofejev, 2009, 37)

Amerikkalaiset tulivat 1990-luvulla yhdistetyiksi epäonnistuneisiin talousreformeihin. USA ei toiveista huolimatta käynnistänyt massiivista uutta Marshall-apua, vaan tyytyi myöntämään rajallisia lainoja ja huolehtimaan siitä, etteivät entisten Neuvostoliiton alueiden ydinaseet kulkeudu väärin käsiin. (Zhiraev & Zubok, 2000, 51) 1990-luvun alun USA-myönteisyys sai antaa tilaa nousevalle antiamerikkalaisuudelle, jota ruokkivat entisestään USA:n ulkopoliittiset toimet, kuten Naton laajentuminen Itä-Eurooppaan ja Kosovon pommittaminen vuonna 1999. Elokuun 1998 talousromahdus muutti selvästi yleistä ilmapiiriä Venäjällä. Ruplan arvon

romahtaminen teki dollarista yhä ostovoimaisemman, mikä hyödytti länsimaalaisia kuluttajia Venäjällä. Sen sijaan miljoonat venäläiset huomasivat säästöjensä ja palkkojensa ostovoiman hävinneen. (Zhiraev & Zubok, 2000, 102-103, 109-111) Toisin kuin oli asian laita neuvostoaikana, niin uusi venäläinen antiamerikkalaisuus sai Zhiraevin ja Zubokin mukaan huomattavan paljon spontaania kannatusta tavallisen kansan keskuudessa.

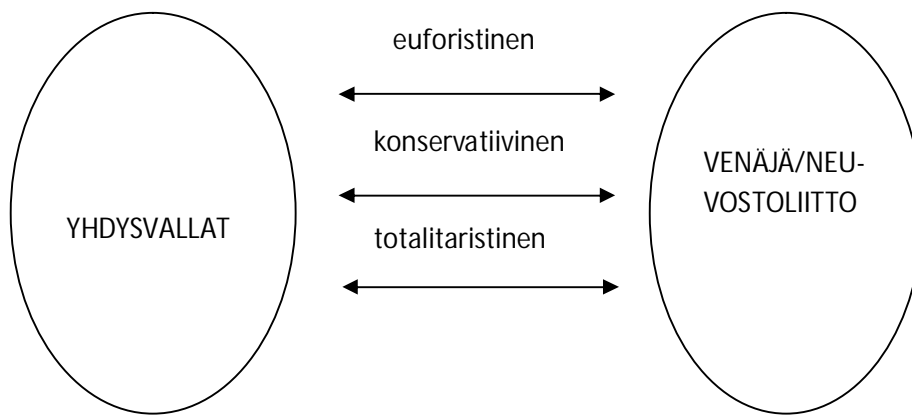
Kosovon pommitukset keväällä 1999 laukaisivat antiamerikkalaisuuden muotoja, jotka jo tavalliset Moskovassa asuvat amerikkalaiset rekisteröivät. Vaikka mitään amerikkalaisvastaisia pogromeja ei hallinnon tasolta säädettykään, niin arkipäivän kanssakäyminen vanhojen venäläisten ystävien kanssa saattoi muuttua yhtäkkiä viileäksi. Zhiraev ja Zubok mainitsevat myös The eXilen vastareaktion pommituksiin, eli ”101 syytä miksi Naton sota on syvältä”-listan (Ames&Taibbi, JRL, 8.4.1999) julkaisemisen. Tutkijat pitivät listaa eräänlaisena amerikkalaisen ulkomaalaisyhteisön puolustusmekanismina antiamerikkalaisuuden nousuun. (Zhiraev & Zubok, 2000, 110) The eXilen perustaminen sijoittui Zhiraevin ja Zubokin tutkimuksen perusteella USA-myönteisen kauden loppuun Venäjällä. The eXile oli tarjonnut väylän oppositiopoliitikko Eduard Limonoville lännenvastaisten mielipiteiden esittämiseen jo kesällä 1998 ennen talousromahdusta. Limonov kirjoitti kolumnissaan, että venäläiset ovat jo 13 vuoden ajan vapaaehtoisesti nöyristelleet länttä. Limonov vaati tälle masokismille loppua:

”Olen syvästi häpeissäni siitä että olen venäläinen ja raahaan tätä helvetin slaavilaista naamaani pitkin maailmaa. Venäläiseksi tunnustautuminen vuonna 1998, on kuin myöntäisi olevansa kylähullu. (Eduard Limonov, The eXile, 4.6.1998)

Kylmän sodan päättyminen sysäsi venäläiset vaikeaan identiteettikriisiin. Kuvaavaa on, että presidentti Boris Jeltsin järjesti 1990-luvun lopulla kilpailun, jossa kansalaisia ja duuman jäseniä pyydettiin ehdottamaan vaihtoehtoja Venäjän uudeksi aatteeksi. (Karppinen, 1999, 164) Amerikkalaiset voittivat kilvoittelun Neuvostoliiton kanssa ja paistattelivat voimansa tunnossa 1990-luvun alkupuolella. Kylmän sodan ajatusmallit olivat olleet hallitsevia molemmissa maissa 40 vuoden ajan. Sitten yhtäkkiä Venäjän Federaatio ja Yhdysvallat muuttuivat toistensa ylimmiksi ystäviksi, ainakin virallisella tasolla. On myös mahdollista, että myös USA menetti jotakin identiteetistään kylmän sodan loppumisen myötä. Amerikkalaiset olivat vuosikymmenten ajan nähneet itsensä vapaan maailman puolustajina kommunismia vastaan. Tämän uhan kadottua oli myös USA:n määriteltävä itsensä uudelleen. Stephen J. Whitfield korostaa kirjassaan *The Culture of The Cold War* (1996), että kylmä sota oli keskeinen kansallisen identiteetin

rakennusaines USA:ssa toisen maailmansodan jälkeen. 1990-luvulla saattoikin esittää kysymyksen ”mitä järkeä on olla amerikkalainen ilman kylmää sotaa?”(*Without The Cold War, What`s The Point of Being An American*). (Whitfield, 1996, 231)

Yhteenvetona amerikkalaisesta Venäjä-kuvasta ja venäläisestä USA-kuvasta hahmottelen edellä käydyn pohjalta kolme keskeistä suuntausta, jotka ovat vaikuttaneet maiden välisissä suhteissa:

KUVIO 1: Amerikkalaisten ja venäläisten lähestymistapoja toisiaan kohtaan

Euforistisella Venäjä-kuvalla tarkoitan intomielistä ja positiivista suhtautumista Venäjään. Tämänkaltaisen Venäjä-kuva on USA:ssa ollut leimallisesti liberaalis-demokraattisen hengen värittämää. Etenkin vuoden 1917 ensimmäinen vallankumous ja 1980-luvun uudistuskausi Venäjällä ovat nostattaneet innostusta amerikkalaisten keskuudessa, ja Venäjän on uskottu etenevän kohti länsimaisia demokraattisia arvoja. Venäläiseen kansanluonteeseen on liitetty myönteisiä ominaisuuksia, kuten kyky itsenäiseen ajatteluun ja vapauteen. Venäjä-myönteisyys on myös liittynyt maailmansotien poikkeuksellisiin liittolaissuhteisiin, kuten esimerkiksi Woodrow Wilsonin ja Ernest Hemingwayn kannanotoista näkyy. Myös Gorbatsšovin uudistuskauden kannatus liittyi suurelta osin Venäjän ulkopuolisiin asioihin, kuten toiveeseen saada Itä-Euroopan maat vapautettua neuvostovallasta. Vain harvoin Venäjän lännestä poikkeava yhteiskuntajärjestelmä on herättänyt vastakaikua amerikkalaisissa, vaikka esimerkiksi 1930-

luvun alussa kiinnostus neuvostojärjestelmää kohtaan hetkellisesti kasvoi. Amerikkalaiset sosialistit ovat olleet USA:ssa pieni vähemmistö, jonka merkitys amerikkalaisen Venäjä-kuvan muokkaamisessa on ollut ilmeisen vähäinen.

Venäjäällä euforistinen suhtautuminen amerikkalaisuuteen on tässä kappaleessa esitetyn perusteella ollut laajamittaista Neuvostoliiton ajan loppupuolella ja aivan 1990-luvun alussa, jolloin USA on nähty vaurauden ja teknologian suurmaana. Amerikkalainen populaarikulttuuri on ollut suosittua venäläisten keskuudessa, mutta ottaen huomioon Venäjän oman rikkaan kulttuuriperinnön ei lännen ihannoiti varmasti ole syrjäyttänyt koskaan täysin oman kulttuurin arvostusta.

Konservatiivisessa Venäjä-kuvassa korostuu Venäjän muuttumattomuus. Venäjän kansaan ei kohdisteta suuria muutosodotuksia. Kansanluonteen positiivisiksi piirteiksi voidaan sen sijaan nostaa esimerkiksi yksinkertaisuus ja uskonnollisuus. Konservatiivien mielestä venäläiset eivät välttämättä ole valmiita eivätkä halukkaita edistyksekkäiden länsimaisten arvojen omaksumiseen. Konservatiivisessa Venäjä-kuvassa ei suljeta pois yhteistyön mahdollisuutta tsaarin, Leninin tai Putinin kanssa pelkistä ideologisista syistä. Venäläisten konservatiivinen suhtautuminen USA:han ilmenee jo varhain 1800-luvulla, jolloin venäläinen älymystö suurelta osin suhtautui skeptisesti amerikkalaisten arvojen universaalisuuteen. Venäläistä kulttuuria pidettiin syvällisempänä kuin populistista amerikkalaisuutta.

Totalitaristisen Venäjä-kuvan keskeisenä rakennusosana on länsimaisen sivistyksen ja venäläisen barbarismin vastakkainasettelu. Venäjän uhkaa luonnehdittaessa voidaan käyttää lähes maailmanlopun termistöä (tsaarin hirmuvalta, punainen terrori, pahuuden imperiumi). Totalitaristisen Venäjä-kuvan taustalla on mustavalkoinen ajatus hyvän ja pahan taistelusta, jossa USA edustaa vapautta ja Venäjä taantumuksen voimia. Neuvostoliitossa samanlainen totalitaristinen tai kommunistinen USA-kuva vallitsi niin ikään kylmän sodan aikana. Amerikkalainen yhteiskuntajärjestelmä tulkittiin imperialistiseksi, porvarilliseksi ja tuhoon tuomituksi. Mielenkiintoista olisi selvittää tarkemmin, esiintyikö neuvostoliittolaisessa propagandassa puhdasta amerikkalaisuuden demonisointia, vai oliko kritiikki suunnattu marxilaisittain nimenomaan maan johtoeliittiä kohtaan. Sekä amerikkalaiseen että venäläiseen totalitaristiseen ajatustapaan liittyi tiettyä lähetysuskoa (messianismia) omaan oikeutukseensa viedä arvojaan kaikkialle maailmaan.

4. Amerikkalainen Venäjä-journalismi

Amerikkalainen toimittajayhteisö Venäjällä on kokenut värikkäitä vaihteita. Tässä kappaleessa hahmotan amerikkalaisten toimittajien vaihteita ja toimintakulttuuria niistä ajoista lähtien, jolloin ensimmäiset amerikkalaiset ammattijournalistit saapuivat Venäjälle. Päälähteenä tässä kappaleessa on Murray Seegerin *Discovering Russia – 200 Years of American Journalism* (2005). Seeger toimi itse 1970-luvulla Los Angeles Timesin Moskovan kirjeenvaihtajana. Hänen erikoisalaansa ovat olleet kommunismaista ja taloudesta kirjoittaminen. Seegerin kirjaa rasittavat hieman heikko kustannusjälki ja referaatinomaisuus. Lisäksi Seegerin oma kirjeenvaihtaja-aika värittää varsinkin Brežnevin ajan tulkintaa. Seeger tukeutuu pääasiassa toimittajien jälkikäteen kirjoittamiin kirjoihin Venäjästä, eikä niinkään alkuperäisiin lehtijuttuihin. Seegerin loppuarvio amerikkalaisten toimittajien edesottamuksista Venäjällä viimeisen kahdensadan vuoden aikana on myönteinen. Kirjan pääpaino ei ole toimittajien työn kriittisessä tarkastelussa, vaan enemminkin työn esteiden, kuten sensuurin, KGB:n ja maastakarkoitusten, käsittelyssä. Venäjä-journalismin historia tarjoaa Seegerille monia tarinoita toimittajien huimapäisyydestä ja kekseliäisyydestä vaikeissa työoloissa. 1990-luvun amerikkalaista Venäjä-journalismia kirjassa käsitellään niukasti. Teoksessa käydään joka tapauksessa kattavasti läpi amerikkalaisen Venäjä-journalismin kehityksen pääpiirteitä ja luodaan henkilökuvia keskeisistä maassa työskennelleistä toimittajista. Amerikkalaisen Venäjä-journalismin pääpiirteiden käsittelyn jälkeen paneudun vielä tarkemmin kahteen Venäjä-journalismin kritiikin merkkipaaluun USA:ssa ja peilaan The eXilen suhdetta näihin kritiikoihin.

4.1 Amerikkalainen kirjeenvaihtajayhteisö Venäjällä

Amerikkalaisten näkökulmasta Venäjä oli pitkään maa, josta oli lähes mahdotonta saada tuoretta tietoa lehdistön ja muiden viestinten kautta. Tsaarin Venäjä avautui 1800-luvulla vain harvoille amerikkalaisille, kuten legendaariselle Siperia-kuvausten kirjoittajalle löytöretkeilijä George Kennanille. 1900-luvun alussa lennätyntyhteydet toivat jo Länsi-Euroopan tapahtumat amerikkalaisten tietoon ilman suuria viiveitä. Sen sijaan Venäjältä suorita sähkötyksiä USA:han ei pystytty vielä tekemään eikä kirjeenvaihtajien pysyvää oleskelua maassa sallittu. Huhut Venäjästä kiersivät Euroopan kaupunkien, kuten Berliinin ja Lontoon, kautta Atlantin taakse.

Vuosisadan vaihteessa Pietarissa vierailevat toimittajat saivat venäläisistä lehdistä jo jonkin verran tietoa myös opposition ajatuksista, mutta etenkin pääkaupungin ulkopuolisen Venäjän suhteen oltiin lähes täysin toisen ja kolmannen käden tietojen varassa. (Seeger, 2005, 209-210)

Vuotta 1904 voidaan pitää läpimurtovuotena amerikkalaisessa Venäjä-journalismissa. Uutistoimisto Associated Pressin (AP) johtajan Melwin Stonen onnistui neuvotella tsaari Nikolai II:n kanssa sopimus ennakkosensuurin poistamisesta. Stonen onnistui vakuuttaa hallitsija sensuurin vahingollisuudesta Venäjän maineen kannalta. Jos AP saisi oikeuden sähköttää Venäjältä uutiset suoraan USA:han ilman sensorin väliintuloa, niin kukaan itseään kunnioittava amerikkalainen lehti ei enää painaisi Euroopan kautta kulkeutuvia huhupuheita uutisina. Wieniin, Berliiniin ja Lontooseen oli Stonen mukaan jo syntynyt toimittajien ammattikunta, joka ansaitsi elantonsa kaupittelemalla tekaistuja Venäjä uutisia amerikkalaisille. Turhauttavasta sensuurista vapautettuina toimittajat myös kirjoittaisivat vähemmän vihamielisesti Venäjästä. Näiden suostuttelujen ansiosta amerikkalaisille avautui harvinainen mahdollisuus raportoida Venäjältä. Vuonna 1905 syttynyt Venäjän ja Japanin välinen sota antoi vielä kaiken lisäksi toimittajille suuruutisen. Pelkästään sotatapahtumista raportoimaan lähetettiin tusinan verran reporttereita. Lehtien päähuomio kiinnittyi rintamaan, mutta osa Venäjälle saapuneista toimittajista todisti myös kiihtyvää vallankumouksellista liikehdintää ja suurlakkoja. Nikolain avaama ikkuna Venäjälle sulkeutui kuitenkin nopeasti tappiollisen Japanin sodan jälkeen. Tsaari palautti uutisointiin pettyneenä ulkomaalaisiin toimittajiin kohdistuvan sensuurin ja kontrollin. (Seeger, 2005, 213-214) Vuodet 1904 - 05 merkitsivät amerikkalaisen Venäjä-journalismin ensimmäistä kohokohtaa.

Vielä käännteentekevämpi hetki amerikkalaisessa Venäjä-journalismissa oli vallankumousvuosi 1917. Tällöin luotiin pohja sille, miten Venäjän vallankumouksellisesta liikkeestä tultaisiin kirjoittamaan USA:ssa. Maaliskuun vallankumous toivotettiin USA:n lehdistössä tervetulleeksi, sillä tsaarin kukistumisen nähtiin vievän Venäjää kohti amerikkalaistyypistä demokratiaa. Etenkin edistykselliset ja vasemmistohenkiset julkaisut kirjoittivat toiveikkaasti Venäjän tulevaisuudesta. The Nation -lehti näki Venäjän kansan nostavan itseään ylös keskiaikaisesta pimeydestä kohti valistusta ja modernismia. USA:n liittyessä mukaan ensimmäiseen maailmansotaan uutistoimistot lisäsivät ulkomaantoimittajiensa määrää. Venäjällä toimivilla journalisteilla oli kuitenkin lähes mahdoton työ selvittää lukijoilleen nopeasti kehittyvien

tapahtumien suuntaa. Uutistoimistojen sähköiset vallankumousvuodesta olivat pahamaineisen harhaanjohtavia. Uutisoinnin äänenpainoja muokkasivat entisestään länteen paenneiden venäläisten emigranttien värityneet kertomukset kotimaansa tapahtumista. (Seeger, 2005, 33) Amerikkalaisten Venäjä-asiantuntijoiden ja toimittajien uskottavuus koki kovan kolauksen vallankumousta seuranneina vuosina. Kuvaava on sotien välisen Venäjä-journalismin keskeisen nimen, The New York Timesin Walter Durantyn, kommentti oman ammattimaisuutensa perusteluista:

”Ainut perusteluni on huono sekin: suurin osa ihmisistä tiesi vielä vähemmän kuin minä, ja kaikki siviili- ja sotilas-puolen ”todelliset ekspertit”, jotka olivat tunteneet Venäjän vanhoina päivinä, olivat menettäneet kasvonsa olemalla jatkuvasti väärässä neuvostohallinnon kolmen ensimmäisen vuoden aikana, joten minulla oli syy otaksua, että omat arvaukseni olivat yhtä hyvä kuin heidän, tai jopa parempia.” (Seeger, 2005, 254)

Vallankumousvuoden uutisointia leimaisivatkin tunteenomaiset reaktiot. Lontoon Timesille raportoinut Harold Williams tempautui mukaan alkuvuoden toverillisiin tunnelmiin. Williams kuvaili, kuinka sotilaiden ja naisten iloiset huudahdukset täyttivät Pietarin kadut. Williams aisti käynnissä olevan jotain suurempaa kuin kukaan ulkopuolinen tarkkailija saattoi selittää, ”emmekä voineet olla hymyilemättä kävellessämme katuja pitkin.” (Seeger, 2005, 22-23) Murray Seegerin mukaan kukaan Pietarissa olevista toimittajista ei kyennyt ennustamaan tapahtumien kulkua vuonna 1917. (Seeger, 2005, 26)

Vallankumousvuoden kuuluisimmat kuvaukset olivat aatteellisesti sitoutuneiden journalistien kirjoittamia. Loppukesällä 1917 Pietariin saapuneet toimittajat John Reed ja hänen puolisonsa Louise Bryant sekä Beassie Beattie ja Alfred Rhys Williams kirjoittivat kaikki omat kuvauksensa Venäjän vallankumouksesta. Tunnetuin teoksista on Reedin *Kymmenen päivää jotka järjestyivät maailmaa* (1919). Tiiviisti yhdessä liikkuneen nelikon kontribuutiona oli osallistuva journalismi bolshevikkivallankumouksen pyörteistä. Toimittajat työskentelivät vaarallisissa olosuhteissa ilman suurempaa kielen ja kulttuurin tuntemusta, korvaten puutteensa palavalla innostuksella. Beatty muisteli myöhemmin Reedin ja Williamsin käyttäytyneen kuin pikkupojat seurattessaan vallankumouksen etenemistä. Sosialistitaustansa takia Reed pääsi lähelle bolshevikkien keskeisiä hahmoja, kuten Leniniä ja Trotskia. (Seeger, 2005, 33) Lokakuun vallankumouksen jälkeinen Venäjä sulkeutui ulkomaailmalta. Vain harvat ja valitut eli useimmiten sosialistitaustaiset toimittajat pääsivät raportoimaan maasta. Neuvostoliiton pääkaupungin siirtäminen Pietarista Moskovaan vei uutisoinnin arvoiset aiheet vielä syvemmälle Venäjälle. (Seeger, 2005, 224)

Amerikkalainen yhteisö Moskovassa pyrki luomaan omia kokoontumispaikkoja ja viestintäkanavia Neuvosto-Venäjälle. John Reedillä oli yritys perustaa Pietariin yksityisesti rahoitettu amerikkalainen sanomalehti, mutta projekti kariutui, eikä The eXilen varhaista edeltäjää saatu koskaan toimintaan. Myöskään Moskovan amerikkalais-venäläisen klubin perustaminen ei tuottanut tulosta. (Seeger, 2005, 69, 264) Klubia korvaamaan nousi The New York Timesin toimittajan Walter Durantyn asunto, joka oli Moskovassa vierailevien amerikkalaisten intellektuellien ja toimittajien pakollinen vierailukohde 20- ja 30-luvuilla. (Seeger, 2005, 263) Amerikkalainen sosialistitoimittaja Anna Louise Strong perusti lopulta vuonna 1930 Venäjän ensimmäisen englanninkielisen sanomalehden Moscow Newsin. Tämän lehden tarkoituksena oli kuitenkin puhtaasti levittää bolshevikkien vallankumoussanomaa kansainväliselle yleisölle. (Seeger, 2005, 289)

Monet amerikkalaisista toimittajista 20- ja 30-luvuilla olivat sosialistisen systeemin sympatisoijia, mutta saattoivat paradoksaalisesti työskennellä amerikkalaisten suurkapitalistien, kuten Hearstin, sanomalehdille. Amerikkalaiselle yleisölle mysteerisestä Neuvostoliitosta raportoiminen tarjosi toimittajille mahdollisuuden kuuluisuuteen. Brittiläinen toimittaja Malcolm Muggeridge naljaili amerikkalaisten toimittajien tavalle julkaista pinnallisia ja romantisoivia matkakertomuksia Neuvostoliitosta: ”Tulevaisuuden historioitsijat saattavat hyvinkin kommentoida, että tie maailmanvallankumoukseen on päällystetty bestsellereillä.” (Seeger, 2005, 303)

Suuren laman aikana Neuvostoliiton järjestelmän toimivuudesta oltiin erityisen kiinnostuneita USA:ssa, mikä nosti hetkellisesti maata käsittelevän kirjoittelun määrää. Vuonna 1931 Yhdysvalloissa julkaistiin ennätysmäiset kaksikymmentäneljä Neuvostoliittoa käsittelevää kirjaa. Samaan aikaan kotimaan kurjuuden kanssa lehdistä saattoi lukea ylioptimistisia reportaaseja ensimmäisen viisivuotiskauden tuloksista. (Seeger, 2005, 297) Innostus kuitenkin hiipui Stalinin kauden edetessä. Vuonna 1933 Neuvostoliitto-kirjojen määrä oli Murray Seegerin mukaan pudonnut yhteentoista. (Seeger, 2005, 308) Vakituisten toimittajien lisäksi Neuvostoliittoon lähetettiin jo tuolloin keikkatoimittajia raportoimaan esimerkiksi merkittävistä vallankumousjuhlista. (Seeger, 2005, 274) Pintaa syvemmälle pääseminen Neuvostoliitossa oli etenkin ulkomaalaiselle viranomaisten kontrollin ja kulttuurin vierauden vuoksi vaikeaa. ”En ole

koskaan työskennellyt yhtä haastavassa paikassa tai paikassa, josta olisin halunnut yhtä kiihkeästi päästä perille”, tuskaili esimerkiksi toimittaja Dorothy Thomson. (Seeger, 2005, 274)

Virallisten diplomaattisten suhteiden solmiminen vuonna 1933 sai monet amerikkalaiset uutistoimistot vakiinnuttamaan läsnäolonsa Moskovassa. Kaupunkiin alkoikin saapua vallankumousintoilijoiden sijaan toimittajia, jotka olivat kiinnostuneita kirjeenvaihtajuuden tuomista materiaalisista eduista. Esimerkiksi Walter Durantyn Moskovaan saapumisen taustalla oli epäsuosioon joutuminen Euroopan perinteikkäissä kirjeenvaihtajapiireissä Pariisissa ja Lontoossa. Moskovan selvittyä vallankumouksen ja sisällissodan hävityksestä toimittajat pystyivät elämään kaupungissa melko mukavasti. He saattoivat saada elintarvikkeita ja asuntoja, joihin tavallisella kansalla ei ollut mahdollisuuksia. Monet toimittajat olivat lehtensä ensimmäisiä Venäjän-kirjeenvaihtajia, joten kotitoimituksilla ei ollut juurikaan tietoa Neuvostoliiton olosuhteista eikä näin ollen eväitä arvioida kriittisesti Moskovasta tulevia uutisia. (Seeger, 2005, 253, 305) Stalinin Neuvostoliitto suhtautui ulkomaalaisiin toimittajiin kuin vieraan vallan agentteihin. Virallisten tiedonantojen lisäksi toimittajilla oli pulaa lähteistä. 1930-luvulla suuri journalistinen läpimurto oli saada kirjalliset vastaukset muutamaa kilttiin kysymykseen Stalinilta. (Seeger, 2005, 345)

Moskovan-kirjeenvaihtajan työstä oli nopeasti tulossa yksi amerikkalaisen toimittajahierarkian haastavimmista ja arvostetuimmista pesteistä. Tätä kehitystä vahvisti Neuvostoliiton nouseminen maailmanpolitiikan keskuksiksi toisen maailmansodan myötä. 1940-luvulla Neuvostoliitossa työskennellyt Larry Leseuer kutsui jo Moskovan-kirjeenvaihtajana työskentelyä toimittajan tohtorin tutkinnoiksi. Moskovan reportterit muodostivat erittäin sisäänpäin lämpenevän ja etuoikeutetun ryhmän neuvostoaikana. Tämä tilanne muuttui vasta 1990-luvulla, jolloin freelance-toimittajat saattoivat työskennellä maassa ohi suurten mediayhtiöiden uutismonopolin. (Seeger, 2005, 322) Stephen Hessin mukaan amerikkalaiset Venäjä-journalistit ovat varsinkin toisen maailmansodan jälkeen olleet toimitustensa eliittiä sekä palkkansa että yleisen arvostuksen suhteen. Myös toimittajien venäjänkielen taitoon alettiin kiinnittää yhä enemmän huomiota. (Hess, 1996, 56)

Neuvostoliiton raportoinnista on jaettu tiheään tahtiin amerikkalaisen journalismin korkeimpia tunnustuksia eli Pulitzer-palkintoja. New York Timesin Walter Duranty voitti palkinnon vuonna 1932. Durantyn maine kärsi kuitenkin pian pahan takaiskun, kun hänen vähättelevät raporttinsa

Neuvostoliiton 30-luvun alun nälänhädästä paljastuivat täysin vääriksi. Vain hiukan ennen Pulitzerin myöntämistä Duranty oli kirjoittanut: ”parhaimman tietoni mukaan missään päin maata ei nähdä nälkää”. (Seeger, 2005, 282) The New York Timesin ensimmäinen toisen maailmansodan jälkeinen Moskovon kirjeenvaihtaja Harrison Salisbury voitti Pulitzerin vuonna 1955 artikkeleista, joihin hänen kirjansa *An American in Moscow* perustui (Seeger, 2005, 354) Useaan otteeseen Moskovassa sodan aikana ja sen jälkeen työskennelleen Ed Stevensin *Russia Uncensored* (1950) sai myös korkeimman tunnustuksen 1950-luvun alussa. (Seeger, 2005, 332) United Pressin Eddy Gilmorille Pulitzer myönnettiin vuonna 1947, vaikkakin hänen journalismiaan kritisoitiin liian kiltiksi ja kiistanalaisia aiheita varovaksi. Gilmore itse suhtautui nöyrästi omaan toimenkuvaansa toteamalla, että ”Venäjän-asiantuntija on ihminen, joka on ollut täällä joko kaksi viikkoa tai kaksikymmentä vuotta. Minä en täytä näitä vaatimuksia, sillä olin Venäjällä ainoastaan yksitoista vuotta ja yhdeksän kuukautta.” (Seeger, 2005, 345)

Neuvostoliitto veti puoleensa monia tunnettuja amerikkalaisia toimittajia ja kirjailijoita kylmän sodan aikana. Uutisankkurina parhaiten tunnettu Walter Cronkite toimi United Pressin kirjeenvaihtajana Moskovassa 1940-luvun lopulla. John Guntherin suosittu matkakirja *Inside Russia Today* (1958) vaikutti merkittäväällä tavalla amerikkalaisten yleisiin mielikuviin Stalinin jälkeisestä Neuvostoliitosta. Gunther nosti esille neuvostoarjen kummallisuuksia (Miksi Moskovassa ei ole yleistä puhelinluettelo?) ja antoi vastauksia amerikkalaisten pelkoihin liittyviin kysymyksiin (Valloittavatko venäläiset maailman?). Miesvaltaista Moskovantoimittajien ammattikuntaa laajensi 1950-luvun lopussa ensimmäiset vakituiset naiskirjeenvaihtajat. (Seeger, 2005, 356-357) Vuonna 1948 amerikkalainen kirjailija John Steinbeck ja valokuvaaja Robert Capa saapuivat Neuvostoliittoon kirjailijaliiton kutsumana tekemään ennakkoluulotonta matkakirjaa maasta. Kaksikkoa motivoi kyllästyminen kylmän sodan yksipuoliseen Neuvostoliitto-journalismiin. Reissun tuloksena syntyi *Matkalla Neuvostoliitossa* (1948) - teos, jossa kirjoittajat kuvailivat lähtökohtaansa seuraavasti:

”Sanomalehdissä oli joka päivä tuhansia sanoja Neuvostoliitosta. Siitä mitä Stalin aikoi tehdä, Neuvostoliiton kenraalikunnan suunnitelmista, puna-armeijan joukkojen uudelleenryhmittelyistä, atomipommi- ja ohjuskokeista, kaikkea tätä sellaisten ihmisten kirjoittamana, jotka eivät olleet koskaan käyneet Neuvostoliitossa ja joiden uutislähteet pystyi helposti kyseenalaistamaan. Ja mieleemme tuli, että oli eräitä Neuvostoliittoon liittyviä asioista, joita kukaan ei kirjoittanut – ja juuri ne kiinnostivat meitä eniten.”[...] ”Miten ihmiset pukeutuivat Neuvostoliitossa? Minkälaista ruokaa siellä on saatavilla? Miten he lemmiskelevät, ja miten ihmiset kuolevat? Mistä he keskustelevat? Harrastavatko he tanssia, laulamista ja näyttelemistä? Käyvätkö lapset koulua?”.(Steinbeck&Capa, 1948, 5-6)

Capa ja Steinbeck lähtivät matkaan valmiina tapaamaan venäläiset sellaisena kuin nämä todella olivat kylmän sodan propagandaverhon takana. Monen muun vierailijan tapaan kaksikko kuitenkin turhautui työoloihin Neuvostoliitossa. Virallinen propaganda ja kontrolli aiheuttivat Steinbeckin mukaan sen, että jokainen ”hyvää tarkoittava ja aidosti ymmärtämään pyrkivä” toimittaja päätyi lopulta vihaamaan järjestelmää, koska työntekoa vaikeutettiin jatkuvasti. (Seeger, 2005, 341-342) Venäläisille toisinajatteliijoille kohtaamiset amerikkalaisten kirjeenvaihtajien ja kulttuurivaikuttajien kanssa näyttäytyivät aivan usein eri valossa. Neuvostosäveltäjä Dmitri Šostakovič kirjoitti kiistanalaisissa muistelmissaan erityisen katkeraan sävyyn länsimaalaisista vierailijoista – ”suurista humanisteista”, kuten amerikkalaisesta kansalaisaktivisti Paul Robesonista ja saksalaisesta kirjailijasta Lion Feuchtfangerista, jotka uskoivat puolue-eliitin heitä varten rakentamien kulissien edustavan totuutta Neuvostoliitosta. Šostakovičin mukaan Stalin johti mielellään amerikkalaisia harhaan, sillä loppujen lopuksi ”amerikkalaiset viis veisaavat meistä. Saadakseen elää ja nukkua rauhassa he uskovat mitä tahansa”. (Volkov, 1989, 234)

Nikita Hruštšovin kausi (1956 - 1964) toi uudenlaista räväkkyyttä Neuvostoliiton politiikkaan. Hruštšovin mahtipontiset reformipuheet ja suojasään liberaali henki antoivat toimittajille paljon kirjoitettavaa. Maaliskuussa 1961 tapahtui merkittävin kirjeenvaihtajien työoloihin vaikuttanut muutos, kun kommunistinen puolue lakkautti uutisten ennakkosensuurin. Tämän johdosta toimittajat pystyivät lähettämään juttunsa suoraan kotitoimitukseen ilman käyntiä ennakkosensorin luona lupaa pyytämässä. Mutta vaaraksi toimittajilla jäi yhä mahdollinen karkoitus, mikäli jokin juttu herätti jälkikäteen pahaa verta Politbyroossa. (Seeger, 2005, 365)

1960-luvun loppupuoliskolla alkanut niin sanottu pysähtyneisyyden kausi Neuvostoliitossa teki varsinkin politiikan seuraamisesta apaattista ja yllätyksetöntä. Murray Seegerin mukaan Leonid Brežnevin kaudella, jolloin hän myös itse toimi Los Angeles Timesin kirjeenvaihtajana, median mielenkiinto kohdistuikin etupäässä ydinaseneuvotteluihin kahden supervallan välillä ja ihmisoikeusloukkauksiin sosialistisissa valtioissa. (Seeger, 2005, 389) 1970-luvulla amerikkalainen toimittajayhteisö Venäjällä nousi kuitenkin jo 25 toimittajaan. Toimittajayhteisön kasvamisesta huolimatta amerikkalaiset eivät saaneet lupaa oman pressiklubin perustamiseen Moskovaan. (Seeger, 2005, 422-423)

Brežnevin kauden keskeisin positiivinen muutos toimittajien kannalta olivat toisinajattelijoiden esiintulot. Neuvostojärjestelmän sisälle oli nyt ensimmäistä kertaa syntynyt dissidenttien joukko, jotka eivät pelänneet enää kuollakseen rangaistuksia. Alexandr Solženitsyn kaltaiset hahmot olivat valmiita puhumaan länsimaiselle lehdistölle. Juuri vaihtoehtoisten tiedonlähteiden ilmaantuminen toimittajien ulottuville oli Brežnevin ajan sensaatio. Neuvostoliitto ei enää pysynyt monoliittisena, vaan pinnan alta alkoi paljastua sävyeroja. Seegerin mukaan Brežnevin Neuvostoliitto oli mahtava uutisjuttu sikäli, että todellisuus erosi niin selvästi propagandan väitteistä. (Seeger, 2005, 407) Peräkkäisinä vuosina julkaistut The New York Timesin Heydrich Smithin *Russians* (1975) ja Washington Postin Robert Kaiserin *Russia* (1976) hyödynsivät molemmat uusia epävirallisia tietolähteitä, jotka paljastivat, kuinka epätäydellinen puolueen valta oli loppuen lopuksi venäläisten arkielämän kontrolloinnissa. Smithin Pulitzer-palkittu kirja pääsi lähemmäs neuvostoarjen realiteetteja kuvauksissaan kuin ehkä mikään aikaisempi teos. (Seeger, 2005, 384, 389) Smithin mukaan viranomaisten valvonta ei ollut ainoa syy, joka jarrutti toimittajan pääsyä yhteyksiin tavallisten venäläisten kanssa, sillä ulkomaalaisyhteisöä holhottiin Neuvostoliitossa melko mukavasti. Vain harva kirjeenvaihtaja halusi riskeerata etujaan, kuten asuntoa ja pääsyä hyvin varustettuihin elintarvikekauppoihin, luomalla epävirallisia kontakteja venäläisiin. Ulkomaalaisen elämä Moskovassa saattoikin Smithin mukaan nopeasti ruveta muistuttamaan pitkää risteilyä loistoaluksella, jolla tapaa samat vanhat bridgekumppanit joka ilta. (Smith, 1976, 26-27)

Vuonna 1980 järjestettyjä Moskovan olympialaisia silmällä pitäen puoluejohto rakennutti uuden modernin lehdistökeskuksen toimittajien majoittamista ja tiedotustilaisuuksia varten. 1980-luvulla Neuvostoliittoon saapui myös ensimmäinen vakituinen amerikkalainen tv-ryhmä. Tätä ennen tv-toimittajat olivat tehneet vain lyhyitä keikkoja ja joutuneet usein lainaamaan venäläisiä kuvausryhmiä. ABC:n Ann Garels teki ensimmäiset katugallupit Moskovan kaduilla. Nämä haastattelut saavuttavat tv:n kautta paljon suuremman näkyvyyden kuin lehtikirjoittelu yhteensä USA:ssa. (Seeger, 2005, 433-34) Mihail Gorbatšov puhui ensimmäisenä neuvostojohtajana televisiossa suoraan amerikkalaiselle yleisölle ilman journalistien editointitoimenpiteitä. (Seeger, 2005, 445)

1980-luvun alussa Washington Postin Dusko Doder otti epäortodoksisen lähestymistavan Neuvostoliitto-journalismiin välttelemällä toimittajien suosimia jo vakiintuneita

uutistenkeruuruutiineja. Doder karttoi kaikin tavoin USA:n suurlähetystön aulabaaria, jossa toimittajat ”spekuloivat loputtomasti”, ja jätti väliin säännölliset lehdistön ja USA:n suurlähettilään tapaamiset. Doder sai tärkeää informaatiota esimerkiksi jugoslavalialaisilta toimittajilta, jotka ymmärsivät lukea poliittisia manöövereitä sosialistisen propagandan rivien välistä amerikkalaisia paremmin. Brežnevin terveyden heiketessä Doder sai sisäpiiriin tietoa anonyymiltä venäläiseltä lähteeltään Vasyalta kommunistisen puolueen keskuskomitean tapaamisen peruuntumisesta. Epäilyttävien lähteidensä takia Doderin epäiltiin tehneen yhteistyötä KGB:n kanssa, mutta myöhemmin nämä väitteet osoitetaan perättömiksi. (Seeger, 2005, 437-438)

Kylmän sodan aikainen paranoidinen ilmapiiri teki kaikista tapaamisista kirjeenvaihtajien ja venäläisten kesken epäilyttäviä. Urkkimisen pelko epäilemättä kannusti keskittymään virallisiin tapahtumiin ja tietolähteisiin. Newsweekille kirjoittanut Andrei Nagorski karkotettiin Neuvostoliitosta vuonna 1982 neuvostojohtoa loukkaaviin kirjoituksiin ja huhujen levittämiseen vedoten. Aggressiivista ja uhkarohkeaa journalismia harjoittanut Nagorski kritisoi muiden amerikkalaisten hampaatonta työtä Moskovassa. Nagorsin mukaan kielitaidottomat kirjeenvaihtajat olivat liikaa venäläisten tulkkien varassa. Jopa ne toimittajat, jotka pystyivät kommunikoidaan venäläisten kanssa suoraan, olivat Doderin mukaan kummallisen haluttomia matkustamaan ympäri maata ja tapaamaan epävirallisia lähteitä. Amerikkalaiset toimittajat pelkäsivät Doderin kohtaloa eivätkä toisaalta halunneet uhrata työn tuomia materiaalisia etuja, kuten yhtiön maksamaa asuntoa, lasten koulutusta ja lomakorvauksia. Lisäksi kirjeenvaihtajapestin loppuun suorittaminen tarjosi rahakkaita kustannussopimuksia ja luentokutsuja sekä mahdollisuuden vaikuttaa seuraavaan asemamaahansa tuntuvasti. (Seeger, 2005, 440-441)

1980-luvun puolivälissä alkoi Neuvostoliitossa suuren murroksen kausi, joka johti niiden journalististen olosuhteiden syntyyn, joissa The eXile toimi 1990-luvun lopulla. Toimittajien kannalta kaikkein keskeisintä Mihail Gorbatšovin uudistusohjelmassa oli glasnostin eli avoimuuden julistaminen puoluejohdon tavoitteeksi. Tämä muutti amerikkalaisten tiedonsaantimahdollisuuksia vuosikymmenen loppuun mennessä peruuttamattomasti. Uutisniukkuuden ongelma katosi, kun perestroikan äänet alkoivat kantautua toimittajien korviin. Faksikoneet jumiutuivat poliittisista julistuksista, ja kaduilla kaikenkarvaiset ryhmittymät

liberaaleista kansallisbolshevikkeihin osoittivat mieltään avoimesti. Kirjeenvaihtajat pystyivät seuraamaan poliittista liikehdintää televisiosta tai itse suoraan paikan päältä. Toimittajalle tuotti päänvaivaa erotella vakavasti otettavat ja vastuuttomat lausunnot jotenkin toisistaan. Jonkinlainen vertailukohta perestroikasta Jeltsinin kaudelle jatkuneelle mielipiteiden ja informaation ylitarjonnalle löytyy ainoastaan vuoden 1917 vallankumouksien ja Stalinin valtaannousun väliin jääviltä vuosilta. (Seeger, 2005, 449)

Washington Postin kirjeenvaihtajaksi vuonna 1988 saapunut David Remnick kirjoitti vaikuttavan kuvauksen *Lenin's Tomb – The Last Days of The Soviet Empire* (1994) perestroikan vuosista. Aiemmat sukupolvet eivät olisi voineet haaveillakaan siitä materiaalin määrästä, johon Remnick saattoi kirjoituksensa pohjata. Hän haastatteli tuoretta Miss KGB:tä turvallisuuspalvelun pahamaineisessa päämajassa Ljubljankassa ja vieraili poliittisten rikollisten vankileirillä. Neuvostokulissit alkoivat toden teolla murtua Remnickin kirjeenvaihtajakaudella. Remnick seurasi Moskovassa muun muassa yksityisesitystä Oliver Stonen elokuvasta Wall Street yhdessä kommunistinuorten kanssa, jotka olivat hurautaneet Michael Douglasin näyttelemän päähenkilön liikemies Gordon Gekkon ”Ahneus on hyvästä” -sloganiin. Neuvostoliitto-journalismiin alkoi jo perestroikan aikana liittyä uusia parodisia piirteitä, kun kommunistisen järjestelmän suljetuimmat instituutiot, kuten KGB, avautuivat kankeasti ja vastahakoisesti ulkomaalaisille. Lisäksi kylmän sodan päättymisellä oli aivan omanlaisensa merkitys venäläisten suhtautumiselle USA:han. Varsinkin nuorempi sukupolvi omaksui lähes kyselemättä ihailun amerikkalaista kulutuskulttuuria ja talousjärjestelmää kohtaan. Remnick kirjoittaa lähettäneensä Moskovasta noin 300 - 400 juttua vuosittain, mutta silti kotitoimitukset olisivat ottaneet mieluusti enemmän. (Remnick, 1994, xi) Perestroika ja Neuvostoliiton hajoaminen nostivat ennennäkemättömän kiinnostuksen Itä-Euroopan tapahtumia kohtaan.

Tämän tutkimuksen kannalta on erittäin mielenkiintoista, että tutkimusajankohtana 1990-luvulla, etenkin sen alkupuoliskolla, Venäjä oli amerikkalaisten kirjeenvaihtajien keskeinen huomion kohde. Vuosien 1921 ja 1987 välillä Venäjällä oli työskennellyt arviolta 300 amerikkalaista reportteria. Mutta yksistään 1990-luvulla amerikkalainen toimittajakunta (teknikot mukaan laskettuna) saavutti ennennäkemättömän noin sadan hengen vahvuuden. 1990-luvulla toimittajien viisumi- ja sensuuriongelmat helpottuivat, eikä maahantuloon tarvittu enää välttämättä suurta mediayhtiötä selkätueksi. (Seeger, 2005, 322 - 323, 459) 1990-luvulla

Venäjälle ilmestyi myös uusia länsimaisia medioita kun esimerkiksi englanninkielinen Moscow Times perustettiin vuonna 1992.

Stephen Hessin mukaan Venäjä/Neuvostoliitto oli vuosina 1988 - 1992 kaikkein seuratuin ulkomaan amerikkalaisessa TV:ssä, mikä kuvasti myös trendiä muissa medioissa. Hess arvioi, että juttujen monipuolisuus oli näinä vuosina riittävä ainoastaan Venäjän kohdalla antamaan amerikkalaisille eväitä arvioida maan kokonaiskehitystä. Perinteisten poliittisten uutisten lisäksi kerrottiin esimerkiksi uskonnollisuuden elpymisestä, Moskovan liikenneuhkista ja journalismin uusista trendeistä Venäjällä. Toiseksi seuratuimman maan eli Israelin raportointia leimasi yksinomaan poliittinen väkivalta. Venäjän osuus ulkomaan uutisista oli 17.3 %, Israelin 10.2 % ja kolmannella sijalla olevan Iso-Britannian enää 5.6 %. Tuloksia selittää ennen kaikkea kylmän sodan päättymisen tarjoama mediaspektaakkeli, joka ohjasi huomion kohti Venäjää ja Itä-Eurooppaa (Hess, 1996, 32-33)

Vuosituhatlupien loppua kohti tullessa amerikkalaisten mielenkiinto ulkomaan uutisiin väheni ja huomio suuntautui sisäisiin ongelmiin. Samaan aikaan viestintä- ja liikenneteknologian kehitys sai monet media-yhtiöt karsimaan perinteisiä kirjeenvaihtajaverkostojaan. (Uskali, 2007, 24-25, 58-59) Kylmän sodan asetelma oli omalla tavallaan helpottanut uutispäällikön työtä, sillä USA:n ja Neuvostoliiton välinen vastakkainasettelu oli sanellut paljolti sen, mikä oli uutisarvoista. Stephen Hessin mukaan uuden analyttisen viitekehyksen luomisen ei kuitenkaan pitäisi olla toimittajien työtä, vaan kansakuntien ja johtajien on itse se määriteltävä. (Hess, 1996, 98) The eXilen lehdistöarvot 1997 - 1999 kommentoivat yhden Venäjä-journalismin kultakauden viimeisiä vuosia. Voisi ajatella, että tuolloin vielä etsittiin uutta suurempaa maailmantulkinnan kehystä, jos käännekohdaksi otetaan esimerkiksi terrori-iskut USA:han syyskuussa 2001, jotka nostivat islamismin jonkinlaiseksi kommunismia vastaavaksi uhaksi amerikkalaisten mielissä.

Putinin valtaannousu ja poliittisen kuohunnan tasoittuminen veivät kärkeä pois Moskovasta tulevilta uutisilta. (Seeger, 2005, 459) Moskova on kuitenkin yhä 2010-luvun alussa merkittävä kansainvälinen kaupunki, jossa työskentelee niin suurien medioiden kirjeenvaihtajia kuin omaehtoisesti toimivia freelancereita. Suomen yleisradion ruotsinkieliselle puolelle Moskovassa työskennelleen Anna-Lena Laurenin mukaan suurten lehtien toimittajilla on Moskovassa edelleen suuri avustajien joukko käytössään (sihteereitä, tuottajia, autonkuljettajia,) kun taas pienemmät toimijat - kuten Lauren itse - tekevät lähes kaiken työn yksin. Laurenin mukaan eri

maiden toimittajat kilpailevat harvoin juttuaiheista keskenään. Kirjoittamattoman lain mukaan kollegoja autetaan ja vaihdetaan kontakteja, joskus jopa juttumateriaalia. Lauren tekee kaksi mielenkiintoista huomiota kirjeenvaihtajan suhteesta kotitoimitukseen. Ensinnäkin parhaiten juttuideat menevät kaupaksi, mikäli ne vahvistavat kotitoimituksen käsityksiä Venäjästä. Toiseksi kotitoimitukset seuraavat itse länsimaista Venäjä-journalismia ja saattavat painostaa kirjeenvaihtajaa kopioimaan jossain muussa mediassa julkaistun Venäjää käsittelevän jutun aiheen ja näkökulman. Tämä on Laurenin mielestä usein turhauttavaa. (Lauren, 2010, 124-125)

4.2 Venäjä-uutisoinnin arvostelijat

Walter Lippmannin ja Charles Mertzin *Test of The News* -tutkimus vuodelta 1920 on ensimmäinen ja ehkä ainut selkeä klassikko amerikkalaisessa Venäjä-journalismin kritiikin historiassa. *The New Republic* -lehdessä elokuussa 1920 julkaistu parikymmentä sivua pitkä artikkeli tarkasteli kriittisesti *The New York Timesin* uutisointia Tsaarin syrjäyttämistä seuranneiden kolmen vuoden aikana. Tavoitteena tutkijoilla oli selvittää, kuinka *Timesin* harjaantunut uutiskoneisto selvisi suuren historiallisen mullistuksen testissä. Venäjän vallankumousvuosia haluttiin tutkia sen herättämien suurten tunnekuohujen takia. Laadukkaan journalismin mittapuuna käytettiin objektiivisuutta ja faktatietojen totuudellisuutta.

Huomionarvoista on, että artikkelin julkaisun aikoihin USA:n journalismikeskusteluissa eli vielä vahvana eräänlainen naiivi käsitys toimittajan objektiivisuudesta. Käsitettä ei ollut vielä kyseenalaistettu ja problematisoitu kovin pitkälle, vaan objektiivisuuteen suhtauduttiin mustavalkoisemmin kuin nykypäivänä. Raportoinnin ihanteeseen kuului miltei robottimainen neutraalius. (Ward, 2004, 214) Lippmann itse määrittelee artikkelissa objektiivisuuteen pyrkimisen elintärkeäksi, sillä ilman jatkuvaa kritiikkiä subjektiiviset näkemykset alkavat muokata uutisia. Uutiset muokkaavat niin merkittävältä osin modernia ihmistä, että tietojen totuudellisuus on jatkuvasti kyseenalaistettava väärän tiedon leviämisen estämiseksi. (Lippmann&Mertz, 1920, 1-2) Tavoitteena ei ollut kuitenkaan yhden totuuden selvittäminen tapahtumista, sillä sellaista ei voisi tutkijoiden mielestä syntyä Venäjän vallankumouksesta. Eihän muistakaan historian suurtapahtumista, kuten Ranskan vallankumouksesta tai USA:n sisällissodasta, vallinnut yhtä oikeaa tulkintaa. (Lippmann-Mertz, 1920, 1-3)

Lippmann ja Mertz halusivat tutkimuksessaan selvittää ainoastaan, antoiko The New York Times oikeata tietoa niistä tosiasioista, joiden ympärillä ei vallinnut minkäänlaista kiistaa. Tämän kaltaisina faktoina Lippmann ja Mertz pitivät seuraavia tapahtumia: Venäjän suorittama kesähyökkäys 1917 Saksan vastaisella rintamalla oli fiasko, bolshevikit syrjäyttivät väliaikaisen hallituksen lokakuussa 1917, Neuvosto-Venäjä teki erillisrauhan Saksan keisarikunnan kanssa Brest-Litovskissa vuonna 1918 ja valkoisten kenraalien kampanjat punaisia vastaan epäonnistuivat. (Lippmann&Metz, 1920, 2) Näin tutkijat kuvailivat tutkimuskysymystään:

”Esitämme vain yhden kysymyksen: annetaanko uutisten lukijalle riittävän tarkka kuva vallankumouksen eri vaiheista, ja niistä tapahtumista, jotka selvisivät suuresta tapahtumien vyörystä voittajina, vai johdettiinko lukija uskomaan, että vallankumouksen lopputulos olisi radikaalisti erilainen kuin se miltä se tosiasioiden valossa näytti.” (Lippmann&Mertz, 1920, 2)

Kirjoittajat eivät halunneet puuttua bolshevikihallinnon laiminlyönteihin tai mahdollisiin saavutuksiin. Heidän mukaansa ei ollut vielä olemassa luotettavia lähteitä, joiden valossa voisi vertailla esimerkiksi sitä, oliko punainen vai valkoinen terrori Venäjällä laajempaa. Kirjoittajat totesivat illuusiottomasti, ettei Venäjän hallinnon hyvyys tai vastapainoisesti sen suvaitsemattomuus ole itse asiassa koskaan ollut keskeinen tekijä USA:n ja Venäjän välisissä suhteissa. Keskeistä sen sijaan amerikkalaisille oli tietää, tulisivatko bolshevikit pysymään vallan kahvassa vai eivät. (Lippmann&Metz, 1920, 2-3)

Mertz ja Lippmann olivat havaitsevinaan tutkimuksessaan useita hetkiä, jolloin Timesin uutiskoneisto joutui tunteiden valtaan. Ensimmäisen maailmansodan vielä kestäessä toimittajat reagoivat Venäjän tapahtumiin patriotismin vallassa painottamalla sellaisia uutisia, jotka kielivät silloisen liittolaisen Venäjän vahvasta taistelutahdosta Saksan vastaisella rintamalla. Epämiellyttävistä kehityskuluista ei varsinaisesti vaiettu, mutta niiden merkitystä ei tähdennetty lukijalle riittävästi. Maaliskuun vallankumouksesta aina Venäjän Saksan-vastaisen rintaman lopulliseen murtumiseen helmikuussa 1918 New York Timesin uutisointia vääristää eräänlainen toivon näkökulma, joka jatkuvasti vähättelee Venäjän ongelmia rintamalla. (Lippmann&Mertz, 1920, 5)

Kysymykseen siitä, tulisiko bolshevikivalta kestämaan, vastattiin New York Timesin sivuilla toistuvasti kieltävästi. Itse asiassa Lippmann ja Mertz päätyivät laskelmaan, jonka mukaan tutkimusaikavälillä Times julisti bolshevikihallinnon romahtaneeksi tai olevan ainakin kuilun partaalla yhteensä yhdeksänkymmentäyksi kertaa. Länsivaltojen aseellista interventiota

Venäjäälle oikeutettiin Saksan vastaisen rintaman uudelleenavaamisella. Kun tämä argumentti vanheni Saksan antauduttua, motivoitiin toiminta venäläisten pelastamisella punaiselta terrorilta. (Lippmann&Mertz, 1920, 10)

Kirjoittajat kritisoivat myös The New York Timesin lähteiden käyttöä, monet tiedonannot kun tulivat joko epäselvistä lähteistä tai puolueellisilta tahoilta, kuten vielä tsaarin hallinnon vallassa olevalta Venäjän USA:n suurlähetystöltä tai Venäjän viralliselta tiedotustoimistolta New Yorkista. Suomalaisesta näkökulmasta kiinnostavaa on se, että New York Times uutisoi keväällä 1919 luotettavien lähteiden kertovan suomalaisten vallanneen Petrogradin eli nykyisen Pietarin. (Lippmann&Mertz, 1920, 32)

Tutkijat kritisoivat myös toimittajien heikkoa taustoittamistyötä. Eräässä uutisessa raportoitiin bolshevikkien joukkojen lähestyvän Vilnaa ja näin ollen Puolan maaperää, vaikka Vilna ei suinkaan ollut puolalainen kaupunki. New York Timesilta oli puolueellista uutisoida Leninin uhkailevan Puolaa hyökkäyksellä, kun kerran puolalaiset itse olivat hyökkäyskannalla. (Lippmann-Mertz, 1920, 35) Puolan toimintaa sympatisoitiin ja sieltä tulevia virallisia tiedonantoja julkaistiin uutismateriaalina.

”Se, että Puolan armeija voi käydä puolustuksellista taistelua syvällä Venäjän maaperällä, on teoria jota moni selväjärkinen ihminen ei voisi hyväksyä”[...] ”Tällaisen informaation kerääminen kuuluu tietenkin osaksi uutisprosessia. Mutta eikö ole varsin eri asia jos valtiomiesten propaganda alkaa esiintyä sellaisenaan uutisen muodossa?” (Lippmann-Mertz, 1920, 35)

Loppupäätelmissään Lippmann ja Mertz tulivat siihen tulokseen, että Timesia onnistuttiin virallisten sekä tuntemattomien uutislähteiden taholta johtamaan rajusti harhaan. Tietojen taustalla saattoi olla mitätön pikkubyrokraatti, epämääräinen lounaskeskustelu tai jopa maksettu agentti. Analyysi näytti tutkijoiden mielestä osoittavan tiettyjen ulkomaankirjeenvaihtajien olevan täysin epäluotettavia, koska heidän sympatiansa olivat liian syvästi tietyllä puolella. Loppupäätelmät olivat laatulehdistön uskottavuuden kannalta vavahduttavia:

”Ammattimaisen raportoivan journalismin näkökulmasta Venäjän vallankumous oli lähes täydellinen katastrofi. Kaikissa keskeisissä kysymyksissä uutisten kokonaisvaikutus oli aina harhaanjohtava, ja harhaanjohtava uutinen on aina pahempi asia kuin ei uutista ollenkaan. Mutta syytteitä amerikkalaisesta salaliitosta ei ole silti mitään syytä nostaa. Kyseessä oli pikemminkin toimittajien herkkäuskoisuus, valmius tulla johdatelluksi ja monissa tapauksissa selvä maalaisjärjen puute.”[...]”Erityisen vaikeisiin kirjeenvaihtajapesteihin poikkeuksellisina aikoina, tarvitaan jotakuta muuta kuin pelkkää rutiinireporteria. Tämä ammatti on yksi vaikeimmista, ja se vaatii laajoja erityistietoja sekä vakavaa koulutusta.” (Lippmann&Mertz, 1920, 42)

New Yorkin yliopiston professorin Stephen F. Cohenin kirja *Failed Crusade – The Tragedy America and The Post-Soviet Russia* (2000) kritisoi puolestaan 1990-luvun amerikkalaista Venäjä-journalismia. Teos sisältää Cohenin 1990-luvulla kirjoittamien Venäjä-artikkelien lisäksi yhteenvedon ja hahmotelmia Venäjä-suhteiden tulevaisuuden suhteen uudella vuosituhanella. Neuvostoliiton romahdettua Venäjä ajautui sekasortoiseen yhteiskunnalliseen tilanteeseen, mikä teki maan suunnan ennustamisesta Venäjän-tarkkailijoille erittäin haastavaa. Stephen Cohen kuului jo kylmän sodan aikana revisionistiseen Venäjä-tutkijakoulukuntaan, joka arvosteli amerikkalaisten mustavalkoista Neuvostoliitto-kuvaa. Stephen Cohen kritisoi 1980-luvulla sovjetologian negatiivisia vaikutuksia amerikkalaisen median Neuvostoliitto-journalismiin. Cohenin mielestä uutisointi ei kolmesta keskeisestä syystä kyennyt antamaan Neuvostoliitosta tasapainoista ja kriittistä kuvaa. Ensimmäinen syy oli negatiivisten tapahtumien, kuten toisinajattelijoiden hiljentämisten tai viljakatojen, korostaminen. Positiivisia kehityskulkuja, kuten uusien sosiaaliohjelmien tuottamaa parantunutta elintasoja, ei rekisteröity amerikkalaisessa valtavirtauutisoinnissa. Toinen syy oli amerikkalaisten viranomaislähteiden, kuten CIA:n, kritiikin lainailu. Kolmas syy harhaanjohtavaan uutisointiin oli ennakkokäsitys Neuvostoliitosta syyllisenä kaikkiin esitettyihin väitteisiin aina paavin murhayrityksestä kemiaalisen sodan käyntiin asti. (Cohen, 1985/2, 29-35)

Failed Crusade (2000) -teoksessa Cohen käsittelee amerikkalaisten Venäjän-tarkkailijoiden ongelmia Jeltsinin Venäjän kehityksen tulkitsemisessa. Keskeisenä kritiikin kohteena on juuri amerikkalaisten usko niin sanottuun transitiioon Venäjällä. Tärkein ja seurauksiltaan tuhoisin väärinkäsitys, jonka amerikkalaiset Venäjä-tarkkailijat Cohenin mukaan tekivät 1990-luvulla, oli ajatella Venäjän olevan saman tien valmis ja halukas muuntautumaan jonkinlaiseksi kopioksi amerikkalaisesta yhteiskunnasta. ”Tämä on johtanut inhimilliseen kärsimykseen massiivisessa mittakaavassa ja ensimmäistä kertaa maailmanhistoriassa destabilisoinut suuren ydinasevaltion.” (Cohen, 2000, xii)

Cohen näkee amerikkalaisten toiminnan Neuvostoliiton jälkeisellä Venäjällä epäonnistuneena ristiretkenä, jonka tavoitteena oli kapitalistisen ja demokraattisen järjestelmän asentaminen Venäjälle – ”*The Crusade for the Russia We Want*”. Tämän päämäärän toteuttamisen hyväksi työskentelivät Clintonin hallinnon lisäksi amerikkalaiset sijoittajat, tutkijat ja journalistit. Amerikkalaisten ristiretkeläisten toimet aiheuttivat Cohenin mielestä pahimman ulkopoliittisen

katastrofin sitten Vietnamin sodan ja nostattivat Venäjällä antiamerikkaisuuden aallon, jota Cohen ei omien sanojensa mukaan ollut koskaan edes Neuvostoliitossa kohdannut. Lisäksi amerikkalaiset liikemiehet sekaantuivat moniin korruptioskandaaleihin ja päätyivät Venäjän vuoden 1998 taloudellisen romahduksen myötä menettämään miljardeja dollareita. Cohen lähestyi loppupäätelmissään hyvin paljon Lippmannin ja Mertzin artikkelin tuloksia. Jälleen kerran ongelmaksi nousi Venäjän-tarkkailijoiden tukeutuminen ideologisesti värittyneisiin tiedonantoihin. Mainikkaiden amerikkalaisten sanomalehtien toimittajat menivät mukaan Clintonin hallinnon ristiretkiretoriikkaan. (Cohen, 2000, 6-9) Lippmann ja Mertz tulivat omassa tutkielmassaan vuonna 1920 siihen lopputulokseen, että epäonnistunut uutisointi oli enemmänkin seurausta toimittajien naiiviudesta kuin tietoisesta puolueellisuudesta. Cohen on sillä kannalla, että tietoja vääristeltiin toisen osapuolen hyväksi tahallisesti.

Cohen lainailee niin Washington Postia, Business Weekiä kuin New York Timesiä osoittaakseen amerikkalaisten journalistien epäonnistumiset. Boris Jeltsiniä ja hänen liberaaleja avustajiaan kuten Jegor Gaidaria, Anatoli Tšubaisia, Boris Nemtsovia ja Sergei Kirijenkoa pidettiin amerikkalaisessa mediassa ainoina järjellisinä poliittisina hahmoina Venäjällä. He olivat länsimaisia uudistajia, joita uhkasivat sekä oikean että vasemman laidan ääriainekset. Monen venäläisen näkökulmasta taas samaiset uudistajat edustivat fanaattisuutta. Toimillaan he tuhosivat yhteiskunnan turvaverkot ja aloittivat hallitsemattoman shokkiterapian. Jeltsinin henkilövalinnat korkeisiin virkoihin tulkittiin lähes poikkeuksetta USA:ssa hyväksi uudistajiksi mukaan lukien Jeltsinin seuraaja KGB-taustainen Vladimir Putin. (Cohen, 2000, 11-13)

Failed Crusaden sanoma toimii hyvänä johdatuksena The eXilen lehdistökritiikkiin, sillä Cohen viittaa kirjassaan myös Mark Amesin ja Matt Taibbin kirjoituksiin. (Cohen, 2000, 14) Lehdistöarvioiden kirjoittaja Matt Taibbi arvioi Cohenin kirjan tuoreeltaan The eXilessä. Taibbi teki selväksi arvionsa alussa oman intressinsä kirjan suhteen:

”The eXile mainitaan kirjassa useaan otteeseen, ja minun ja Mark Amesin kirjoituksiin viitataan läpi koko ensimmäisen luvun. Eräässä kohdassa meille annetaan jopa kunnia ehkä parhaimpina lehdistökritiikin tuottajina Venäjällä. Joten minun täytyy selvästi antaa kirjalle hyvät arviot”. (Taibbi, The eXile, Book Review, 25.11.2000)

Taibbin arvio antaa mielenkiintoisen kuvan siitä, miten The eXile näki oman kriitikon roolinsa poikkeavan akateemisesta kirjoittelusta. Taibbin mielestä Cohenin kirjan keskeinen ongelma on siinä, ettei sen kritiikki satuttanut tarpeeksi kohteitaan. Cohenin kritiikkiä kahlitsi ystävällinen

akateeminen diskurssi, jonka johdosta yksittäisten journalistien ja tutkijoiden nimet piilotettiin loppuviitteisiin. Tällä tapaa ”rotankasvoisesta paskiaisesta David Hoffmanista tulee Cohenin kirjassa ainoastaan Washington Postin kirjeenvaihtaja”. Taibbi kummastelee sitä, kuinka on mahdollista, että arvostettu amerikkalainen professori omistaa kokonaisen teoksen amerikkalaisten Venäjän-tarkkailijoiden kritisointiin osoittaen kohta kohdalta virheet, joihin syyllistettiin, ilman että kukaan syytetyistä joutuu vastuuseen. Monet länsimaiset toimittajat olivat lytänneet omissa arvioissaan Cohenin teoksen kertomatta lukijoilleen esiintyvänsä itse ”pahiksina” kirjassa.

Taibbi tekee sen johtopäätöksen, että jos työskentelee oikealle työnantajalle kuten New York Timesille tai Washington Postille, ei joudu vastaamaan teoistaan, vaikka niinkin tunnettu henkilö kuin Cohen hyökkäisi kimppuusi. Suurten lehtien Venäjän-kirjeenvaihtajat elävät siis Taibbin mukaan seurauksista vapaassa työkuulttuurissa, joissa heidän ei tarvitse vastata kritikoidensa kysymyksiin. Monet toimittajat omaksuivat transitio-opin omaksi maailmankatsomukseksi ja kirjoittivat Venäjästä aivan kuin transitio olisi fakta, vaikka mitään todisteita tämän idean tueksi ei ollutkaan. Sitä, että 75 % venäläisistä putosi köyhyysrajan alapuolelle 1990-luvulla, kutsuttiin lehdistössä menestystarinaksi. (Taibbi, *The eXile*, Book Review, 25.11.2000)

The eXile - kirjassa Taibbi omistaa kaksi viimeistä kappaletta yksinomaan länsimaisen Venäjä-journalismin käsittelyyn. Matt Taibbin mukaan länsimainen lehdistö ei onnistunut Venäjän 1990-luvun tapahtumien uutisoinnissa alkuunkaan. Tilanteessa, jossa vallanpitäjät eivät hoitaneet tehtäviään ja käyttäytyivät ahneesti, lehdistön olisi pitänyt palauttaa bumerangina vastuu takaisin heille, ja kovalla voimalla. Näin ei kuitenkaan Taibbin mielestä tapahtunut. Taibbi kirjoittaa löytäneensä itsestään ensimmäistä kertaa elämässään todellista raivoa tutkiessaan länsimaista Venäjä-journalismia *The eXilen* laskuun. (Taibbi&Ames, 2000, 201).

Matt Taibbi piti professori Stephen F. Cohenin tapaan länsimaisen lehdistön keskeisenä virheenä Venäjän poliittisen kentän jakamista amerikkalaiseen malliin tiukasti kahteen osapuoleen eli reformisteihin (Jeltsinin kannattajiin) ja heidän vastustajiinsa (kommunistit, äärioikeistolaiset). Taibbin mukaan Jeltsinin hallinnon vastustajat olivat värikäs joukko, johon kuului niin nationalisteja, itsevaltiuden kannattajia kuin jopa demokraatteja kuten Grigori Javlinski. (Ames&Taibbi, 2000, 214) *The eXilen* toimittajat saivat usein negatiivista palautetta omasta

karkeasta kielen käytöstään. Matt Taibbi puolustautui kerran toteamalla, että ”ihmisten kutsuminen kommunisteiksi on ollut viime vuosina huomattavasti tuhoisampaa kuin vittu-sanan käyttö ikinä.” (Taibbi, JRL, 14. 10.1997) Taibbin mukaan reformi-sana oli 1990-luvun loppuun mennessä kokenut täyden inflaation, eikä sillä ollut enää mitään tekemistä venäläisen oikeusvaltion, demokratian, sananvapauden ja hyvien liikemiestapojen edistämisen kanssa. Siitä oli tullut vain toimittajien käyttämä nimitys venäläisistä poliitikoista ja liikemiehistä, jotka olivat valmiita päästämään länsimaiset kollegansa mukaan jakamaan vielä Venäjän yksityistämisessä jäljellä olevia voittoja. (Ames&Taibbi, 2000, 214)

5. The eXilen toimintakonteksti Jeltsinin Venäjällä

5.1 Länsimaalaisten seikkailut entisessä itäblokissa

”Säälin sinua, ulkomaalaisparka. Olet saapunut suuren maahamme jonkin tavoitteen elähdyttämänä ja huomannut saapuneesi paikkaan, jossa kaikki on hieman toisin kuin sivistyneessä kotimaassasi. Köyhyys, byrokratia ja korruptio rehottavat eikä ammattiosaamista, vastuuntuntoa ja ystävällistä suhtautumista ulkomaalaisiin löydy kirveelläkään. Sinun ei tarvitse olla liikemies saadaksesi tuntea nahoissasi kaikki nämä riesat. Toimittajat, tutkijat, poliitikot, jopa tavalliset huolettomat turistit, jotka tulevat harrastamaan pientä bisnestä, joutuvat täällä jatkuviin hankaluuksiin ja samanlaisen epätoivon valtaan. Heitä kaikkia piinaa sama kysymys: mitä pirua täällä neukkulassa oikein tapahtuu?”

(Artemi Troitski, Moscow Magazine, 1990, kokoomateoksesta Kiinnostavia aikoja – kirjoituksia 90-luvun Venäjältä, 2000, 12)

Näkyvä venäläinen kulttuurihahmo Artemi Troitski näki, jo Neuvostoliiton eläessä viimeisiä perestroikan vuosia ennen romahdustaan, tulossa olevan uuden aikakauden keskeisen ilmiön: länsimaalaisten saapumisen Venäjälle. Entiseen itäblokkiin liittyi suuria kaupallisia ja yhteiskunnallisia toiveita. Tutkijat Markku Kivinen ja Jouko Nikula katsovat Venäjän kehityksestä vallinneen 1990-luvulla yhtäaikaisesti kaksi täysin ristiriitaista kertomusta. Ensimmäisen kertomuksen mukaan Venäjä aloitti Neuvostoliiton romahdettua matkan kohti kapitalismia ja demokratiaa. Ajateltiin, että muutosvaikeuksista huolimatta yhteiskunta lopulta Venäjällä normalisoituu, kun yhteiskuntaa uudistetaan uusliberalismin hengessä. Toisen kertomuksen mukaan Neuvostoliitto oli itse asiassa suuri ja voimakas teollisuusvaltio, jonka romahtaminen vei pohjan kymmenien miljoonien ihmisten elämältä. (Nikula&Kivinen toim., 2006, 513-514) The eXilen Mark Amesin mukaan Venäjän 1990-luvusta teki niin paradoksaalisen se, että

”kaikki puhuivat markkinoista, kapitalismista ja demokratiasta. Kuinka nämä asiat johtaisivat meidät kaikki kohti loistavaa tulevaisuutta. Mutta sinun ei tarvinnut kuin vilkaista ympärillesi kadulla huomataksesi jonkin olevan vialla. Olimme keskellä totaalista tuhoa ja modernin ajan yhtä pahinta tragediaa.” (Verrini, Vanity Fair, 23.2.2010)

Neuvostoliiton romahtaminen muutti länsimaalaisen ihmisen asemaa Venäjällä ja muualla itäblokkissa. The eXilen historia on sidoksissa täysin 1990-luvun poikkeukselliseen aikakauteen lännen ja Venäjän suhteissa. Jotta The eXilen esittämä kritiikki länsimaista mediaa kohtaan asettuisi oikeisiin puitteisiin, on ymmärrettävä mitä Moskovassa asuminen merkitsi länsimaalaiselle 1990-luvulla. Amerikkalaiset olivat kylmän sodan voittajina aivan erityisessä asemassa entisessä itäblokkissa, sillä USA:n uskottiin hyvin pitkälti määrittävän maailman tulevaa kehitystä taloudellisesti ja poliittisesti. Mutta myös muut länsimaalaiset tarkkailijat havainnoivat muuttunutta tilannetta. Suomalainen poliitikko Osmo Soininvaara kuvasi Venäjän tilannetta vuonna 1991 palattuaan Pietarin-matkalta seuraavasti:

”...olen hyvin huolissani. Siellä kansaa nöyrytetään nyt oikein pahasti. Iso nöyrytetty kansa on aika vaarallinen. Kun Viipurin asemalla vaihtaa viralliseen kurssiin 50 markkaa rahaksi saa 570 ruplaa, joka siis vastaa venäläisen seitsemän viikon palkkaa. Tämä tarkoittaa, että länsimaalaiset ovat etuoikeutetussa asemassa venäläisiin nähden ja saavat käytännössä kaikki parhaat asiat.” (Mirja Pyykön haastattelussa, YLE, 22.11.1991)

Jopa suomalaiset pystyivät siis esiintymään Venäjällä rikkaina länsimaalaisina. Amerikkalaisuuden sädekehä oli tähän verrattuna aivan omalla tasollaan. Eräs Wall Street Journalin amerikkalainen Moskovan kirjeenvaihtaja muisteli esimerkiksi, kuinka venäläiset miehet halusivat ryypätä ja naiset maata hänen kanssaan. (Verrini, Vanity Fair, 23.2.2010) Washinton Postin kirjeenvaihtaja David Remnick korostaa, että dollarista tuli hyperinflaation myötä ylivertainen valuutta ruplaan nähden. Tämä johti länsimaalaisten liikemiesten vyöryyn ”uuteen Klondykeen”. He ostivat venäläistä antiikkia pilkkahintaan, ja monet Moskovan keskeiset huoneistot siirtyivät heidän käyttöönsä. (Remnick, 1996, 522) The eXileen kirjoittaneen John Dolanin mukaan sosialismin rauniolla hääräsi 1990-luvulla hyvin värikäs joukko länsimaisia onnenonkijoita, jotka virallisesti tulivat kehittämään Venäjän kapitalismia ja demokratiaa, mutta todellisuudessa viettivät aikaansa kaupunkien dekadentissa yöelämässä. Entisestä itäblokkista tuli uusi villi itä, jonne monet seikkailunhaluiset ”länkkärit” suuntasivat. (Dolan, Conceived in Sin, 22.5.2004)

Länsimaalaisten etuoikeutettua asemaa varjosti uusien riskitekiäjöiden nousu Jeltsinin Venäjällä. Vaikka monet vanhat neuvostoajan rajoitukset katosivat, tilalle tuli aivan uudenlaisia ongelmia.

Joseph Stiglitzin mukaan amerikkalaiset tarkkailijat puolustivat 1990-luvulla Venäjän omaisuuden uusjakoa vetoamalla esimerkiksi USA:n historiaan. Venäjän oligarkkeja verrattiin Yhdysvaltojen omiin ”ryöstöparoneihin”, kuten William Harrimaniin ja John Rockefelleriin, jotka 1800-luvulla rakensivat rautatie- ja kaivosimperiumeja Amerikan Villiin Länteen. Keskeisenä erona kuitenkin oli, että toisin kuin Yhdysvallat, Venäjä oli oligarkkien toiminnan jäljiltä huomattavasti köyhempi ja turvattomampi maa kuin aikaisemmin. Yritykset jätettiin konkurssin partaalle, samalla kun oligarkkien pankkitilit pullistuivat. (Stiglitz, 2004, 221)

Länsimaisten tiedotusvälinen keskittyminen 1990-luvulla presidenttien Boris Jeltsinin ja Bill Clintonin virallisiin tapaamisiin ja henkilökemiaan peittivät alleen venäläisten kasvavan tyytymättömyyden maan kehityksen suhteen. The eXilen John Dolan on verrannut Clintonia ja Jeltsiniä ärsyttävään koomikkoduoon, joka

”esiintyy Manhattanin keskustassa samaan aikaan kuin WTC-tornit palavat ja romahtavat. Nyt kuvittele vielä, että ainoat paikan päällä olevat tv-kamerat keskittyvät näiden klovnien esitykseen, kuvaten vain sattumanvaraisesti taustalla tapahtumaa draamaa: pakenevia ihmisiä, putoilevia ruumiita ja savua.” (Dolan, The eXile, Book Review, 6.9.2002)

Venäläinen tutkija Vadim Volkov korostaa kirjassaan *Violent Entrepreneurs – The Use of Force in Making of The Russian Capitalism (2000)*, että venäläisen kapitalismin luonne oli varsin erilaista kuin mitä Jeltsinin hallinto antoi ulospäin ymmärtää. Se ei ollut modernia länsimaista kapitalismia, vaan järjestäytyneen rikollisuuden pyörittämää kapitalismia, joka syntyi luonnollisena seurauksena valtatyhjiöihin joita Neuvostoliiton romahtaminen Venäjälle jätti. Tutkija Misha Glenny puolestaan kuvaili Moskovan asemaa 1990-luvulla mafian ja oligarkkien vallan keskipisteenä:

”Neuvostoliiton romahdus on tärkeysjärjestyksessä suurin yksittäinen syy siihen järjestäytyneen rikollisuuden eksponentiaaliseen kasvuun, joka on koettu ympäri maailmaa viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana. Romahdus käynnisti miltei yhdessä yössä kaoottisen taistelun henkiinjäämisestä ja rikkauksista. Kuolema kulki Kaukasuksen katkerista sodista kaupunkiammuskeluihin, kun uusi kapitalistiluokka käytti hyväkseen valtatyhjiötä valtaamalla kokonaisia teollisuudenaloja ja tyhjentämällä valtion kirstuja. Siihen liittyivät kulutusorgiat ja dekadentti käytös, jollaista viimeksi oli nähty vuosisata sitten tsaari Nikolain aikana. Miltei jokainen kansalainen sai kokea väkivallan kurimuksen. Tuo painajainen koetteli jopa KGB:n ja puna-armeijan kaltaisia mahtavia organisaatioita, ja sen heijastukset ulottuivat kauas Neuvostoliiton rajojen ulkopuolelle kaikille maailman mantereille, kun raha virtasi ulos maasta etsimään turvallisia poukamia. Näiden poikkeuksellisten tapahtumien sydämessä sykki Moskova.” (Glenny, 2008, 86-87)

Glenny muistaa Moskovan olleen pelottavuudestaan huolimatta hillittömän hilpeä ”pyssyjen, bisneksen, rahan, väkivallan ja juhlinnan Babylon”. (Glenny, 2008, 87) Moskovassa työskennellyt brittiläinen toimittaja Owen Matthews kertoo Stalinin Lapset (2009) -kirjassaan valmistelleensa alun perin monta vuotta Moscow Babylon -nimisen teoksen kirjoittamista 1990-luvun villoista vuosista, mutta ”kaikkien osallisten onneksi” projekti ei koskaan valmistunut. Matthews kertoo jakaneensa The eXilen Mark Amesin ja Matt Taibbin viehtymyksen Moskovan synkkään alamaailmaan. Matthews kirjoittaa kaksikon osoittautuneen noiden eriskummallisten ja villien vuosien erinomaisiksi kronikoitsijoiksi. (Matthews, 2009, loppusanat)

Owen Matthews sin saapuminen Moskovaan muistutti hyvin paljon The eXilen kaksikon vaiheita. Valmistuttuaan 1990-luvulla Oxfordista Matthews harhaili Prahan ja Budapestin boheemeissa kahvilayhteisöissä tehden välillä freelance-toimittajan hommia. ”Aloin etsiskellä jotain rankempaa ja karkeampaa”, selittää Matthews päätymistään Moskovaan. (Matthews, 2009, 154-155) Myös Matthews huomioi silloisen Venäjän paradoksaalisuuden ja omalaatuisen hilpeyden: presidentti Jeltsin johti humalapäissään soittokuntia ympäri Saksaa, ja venäläiset kosmonautit kuvasivat rahan tarpeessa mainoksia avaruudessa eniten tarjoavalle yritykselle. (Mathews, 2009, 165-169)

The eXilen Mark Ames ja Matt Taibbi saapuivat Venäjälle 1990-luvun alkuvuosina. Molemmat kuvailevat päätymistään Moskovaan teoksessa *The eXile: Sex, Drugs and Libel in The New Russia* (2000). Mark Ames opiskeli Reaganin ajan loppupuolella vapaamielisenä tunnetussa Berkeleyn yliopistossa Kaliforniassa. Valmistuttuaan Ames omien sanojensa mukaan joutui toteamaan eläneensä yliopiston kampuksella eräänlaisella keitaalla. Hän kauhistui kotimaansa todellisia kasvoja yliopiston ulkopuolella, ne kun huokuivat henkistä matalamielisyyttä. Yliopistoaikaiset puheet yhteiskunnan mullistamisesta alkoivat tuntua Amesista vain sanahelinältä. Reaganin ajan äärimmilleen viritetyssä kilpailuyhteiskunnassa Ames tunsu itsensä ulkopuoliseksi - *drop outiksi*. (Ames&Taibbi, 2000, 1)

Kuusikymmentäluvun puolivälissä syntyneenä Ames lukeutui amerikkalaiseen X-sukupolveen. Ames viittasi omaan sukupolvitaustaansa myös kaupunkilehtensä nimeä valitessa, josta muistutuksena tapa kirjoittaa X-kirjain isolla The eXilen nimessä. (Ames&Taibbi, 2000, 1) Sukupolvikäsitteen on popularisoinut kanadalainen kirjailija Douglas Coupland teoksessaan *Generation X: Tales for an Accelerated Culture* (suom. Tuntematon sukupolvi, 1992)

Couplandin kirja oli kertomus sukupolvesta, joka oli eksyksissä keskiluokkaisessa kulutusyhteiskunnassa. Nämä suurten sukupolvien lapset tunsivat halveksuntaa vanhempiensa vaalimaa kuusikymmentäluvun idealismia kohtaan ja omaksuivat usein kyynisen asenteen poliittista osallistumista kohtaan. X-sukupolvi kasvoi Vietnamin sodan jälkeisessä maailmassa, joten heidän poliittisia käsityksiään muokkasivat suuressa määrin Berliinin muurin murtuminen ja kylmän sodan päättyminen; kulttuurisesti heidän maailmansa oli paljon heterogeenisempi kuin aiemman sukupolven. He todistivat mm. punk-musiikin, Music Televisionin, Nirvanan ja videopelien tulemistä. Keskeinen ero edeltävään sukupolveen oli myös koulutus- ja elintasossa. Vaikka 70- ja 80-luvuilla kasvaneet olivat yhä korkeammin koulutettuja, yhteiskunta ei enää pystynyt tarjoamaan heille yhtä varmaa taloudellisesta menestystä kuin ennen. Mark Amesin maailmankatsomuksen keskeinen elementti oli Reaganin ajan taloudellisten uudistusten kritisoiminen. Teoksessa *Going Postal: Rage, Murder and Rebellion: From Reagan's Workplace's to Clintons Columbine and Beyond (2005)* Ames hahmottelee teoriansa siitä, että USA:ssa 80-luvulta asti yleistyneet työpaikka- ja kouluammuskelut ovat itse asiassa seurausta Reaganin kauden uusliberalistisesta talouspolitiikasta, joka altisti amerikkalaiset yhä raemmalle kilpailulle työelämässä. Ames pitää vihamurhia kouluissa ja työpaikoissa moderneina versioina USA:n orjakapinoista.

Mark Ames päätti paeta silloisesta maailman ainoasta jäljelle jääneestä supervallasta Yhdysvalloista. Ames päätyi etsimään kadotettua elämänfilosofiaansa Vanhalta Mantereelta. Ernest Hemingway matkusti aikoinaan Pariisiin, mutta 1990-luvun alussa amerikkalaisälyköille avautui aivan uusi pyhiinvaellusalue Itä-Euroopasta. Neuvostovallasta vapautunut itäblokki houkutteli amerikkalaisia yliopistonuoria juhlimaan ja pohtimaan elämän suuria kysymyksiä kommunismin rauniolle. Ames saapui vapaaehtoisella maanpaollaan ensimmäiseksi Prahaan, vain kokeakseen pahan pettymyksen: puolet Berkeleyn kampuksesta tuntui saapuneen kaupunkiin. Kaikkialla maanmiehet olivat muistuttamassa Amesia USA:sta, ja lisäksi Praha kaupallistui nopeasti yhdeksi Euroopan suosituimmista turistikohteista. Kafkamaisuus katosi pian, kun Prahan rapistuneet linnat kunnostettiin turisteja varten kuntoon. Amesin todettua Prahan hukkareissuksi hänen pakkomielleensä muuttamisesta yhä syvemmälle itään kasvoi. Se, mitä hän kuuli ympärillään Venäjistä puhuttavan, antoi virikettä Moskovaan lähtemiselle. Prahassa Ames kuuli jatkuvasti halventavia kommentteja venäläisistä. Yleisesti päiviteltiin Venäjän elintasoja ja muutenkin toivotonta tilannetta. Tästä provosoituneena Ames päätti muuttaa

Venäjälle. Hyvänä puolena hän piti ainakin sitä, että Prahaa kansoittaneet pseudointellektuellit, joihin Ames ei itseään halunnut laskea, eivät tulisi häiritsemään häntä siellä. Ames uskoi Moskovan olevan viimeinen linnake, joka pystyisi vastustamaan lännen yhtenäistävää vaikutusta. (Ames&Taibbi, 2000, 5)

Ames saapui Moskovaan kesken vuoden 1993 vallankaappausyritystä. Presidentti Boris Jeltsiniä vastustaneet kapinalliset ottivat elokuussa haltuunsa Venäjän Federaation hallintotalon eli niin kutsutun Valkoisen talon. Ames kuvaili ensikokemuksiaan Moskovasta:

”Viikko muuttoni jälkeen, minun uudessa naapurustossani, syttyi sisällissota. Se alkoi elokuun 3. päivä, minun 28-vuotissyntymäpäivänä. Kapinalliset rynnäköivät valkoiseen taloon ja ottivat haltuunsa sitä ympäröivät alueet, riisuen aseista ja pahoinpidellen Jeltsinin mellakkapoliisia. He kulkivat halki Novy Arbatin kohti Smolenskin aukiota ja kaappasivat haltuunsa Ostankinon tv-tornin. Katselin juuri silloin TV:tä. Ruudussa oleva juontaja oli kauhuissaan. Ja sitten, aivan kuten elokuvassa Elävien kuolleiden yö TV:ni pimeni. [...] ”Tuona yönä en ainoastaan täyttänyt 28 vuotta, vaan tunsin vihdoinkin syntyneeni uudestaan.”[...]”Vietin koko päivän sydän jyskyttäen kävellen kaupunginosani päästä päähän. Katselin BMB-tankkien ampuvan konekivääreillään ja rekkojen tuovan uusia joukkoja paikalle. Oli kuin Venäjä tarjoaisi minulle kompensaaion elämistäni tylsämielisistä 27 vuodesta.”(Ames&Taibbi, 2000, 9)

Moskova erottautui siis nopeasti edukseen äärikokemuksia ja jännitystä halajavalle Amesille. Moskovan tuon aikainen yleisilme kiehtoi Amesia. Kaupallisuus otti vasta ensimmäisiä haparoivia askeliaan yökerhojen ja markettien muodossa. Ames muisteli amerikkalaisen yökerhokulttuurin saapumista Moskovaan seuraavasti:

”Kun yökerho Hungry Duck aukesi vuoden 1995 lopussa, muistan ajatelleeni: Siinä menee hyvä naapurustoni. Keskelle Moskovaa nousi amerikkalaisen elämäntyylin yksi ikoni. Näinä vuosina Moskova oli vielä melko suljettu kaupunki, jonka ympärillä leijaili jonkinlainen Omega Man tyyppinen maailmanlopun jälkeinen tunnelma. Massiiviset harmaat rakennukset vuosisadan puolivälistä hallitsivat kaupungin julkisivua. Kauppojen ikkunat olivat yhä heikosti, jos ollenkaan, valaistuja ja kuolleita. Moskovan himmeät valot tulivat pääosin asuntojen ikkunoista, ruskeiden ikkunaverhojen takaa.” (Ames&Taibbi, 2000, 142)

Vaikka monet Moskovan länsimaalaisista asukkaista jatkuvasti valittivat Venäjällä elämisen arkipäivän vaikeuksista ja puhuivat mielellään lännen ylivertauudesta ja kauneudesta, niin Ames oli aivan eri mieltä. Hän arvosti Moskovan sosialistisia raunioita huomattavasti enemmän kuin matkaoppaista tuttua kliseistä lännen ihannoitua. Ames halveksui Moskovassa asuvien amerikkalaisten yleistä suhtautumista Venäjään:

”Ulkomaalaisille Moskova hädin tuskin oli olemassa vuonna 1993. Olin kauhuissani, kun minut ensimmäisenä päivänä Moskovassa raahattiin amerikkalaisten grillijuhliin kaupungin ulkopuolella sijaitsevaan kylään. Tapahtumaa sponsoroi

McDonalds ja ohjelmaan kuului softballiin pelaamista. Monet sanoivat: ”hei, olemme todella onnellisia, sitä tuskin edes huomaa, että olemme Venäjällä. Hienoa eikö?!” Hetken aikaa ajattelin tehneeni suuren virheen tullessani Moskovaan, ja harkitsin muutamista Novosibirskiin, Irkutskiin tai Tomsk-7:ään.” (Ames&Taibbi, 2000, 110)

Kaupallinen räjähdys, josta Moskova tuli myöhemmin kuuluisaksi, tapahtui Amesin mukaan vasta vuoden 1996 presidentinvaalien jälkeen. Siihen saakka oli vielä epäselvää, antaisiko Moskova periksi lännen yhtenäistävälle vaikutukselle, vai onnistuisiko se jotenkin edes hidastamaan kehitystä. Amesilla oli jatkuva pelko siitä, että hänen naapurustonsa muuttuisi jonain päivänä periamerikkalaiseksi Atlantaksi, jonka jokaisessa kadunkulmassa olisi leipomoita ja kadut täynnä urheiluautoja. (Ames&Taibbi, 2000, 142) Ames pelkäsi Moskovalle käyvän samoin kuin kuin muille kerran kiinnostaville eurooppalaisille kaupungeille:

”90-luku oli Moskovassa hienoa aikaa. Samaan tapaan kuin Pariisi oli ollut 20-luvulla ja Berliini 30-luvun alussa. Elämä oli hedonismien, nihilismin ja rikollisuuden täyttämää.” (Gurley, The New York Observer, 18.7.2000)

Lehdistöarvioiden kirjoittaja Matt Taibbi aloitti elämänsä ulkomaalaisyhteisön jäsenenä (engl. expat) heti collegen jälkeen matkustamalla Pietariin ensimmäistä kertaa vuonna 1992. Taibbin mukaan on erittäin hankala selittää keskivertoamerikkalaiselle syitä USA:sta lähtemiseen. Yleisesti ajatellaan, että ”jokainen joka on valmis luopumaan kotiin kuljetetusta sushista ja 50-kanavan kaapelitelevisiosta muuttaakseen johonkin kaukaiseen kehitysmaahan, kärsii jonkinasteisesta mielenterveyshäiriöstä”. Taibbi kuvailee olleensa hyvin tyypillinen *expat*, jonka elämään kuuluivat lukuisat yritykset korvata huono taloudellinen menestys kotona huimapäisillä seikkailuilla ulkomailla, epäterveet ihmissuhteet ja tarve vaihtaa ympäristöä sekä elämäntyyliä tasaisin väliajoin. (Ames&Taibbi, 2000, 30)

1990-luvun alkupuolella Taibbi asui Leningradissa/Pietarissa, Moskovassa ja Uzbekistanin Tashkentissa. Taibbi työskenteli vapaana toimittajana mm. Moscow Timesille ja AP:lle. (Ames&Taibbi, 2000, 31) 1990-luvun alun vaihto-opiskelukaupungistaan Pietarista Taibbi löysi henkisen kotinsa, joka muistutti häntä ihailmansa venäläisen kirjailijan Nikolai Gogolin maailmasta. Venäjän likaisuus, korruptio ja pahankurisuus toimivat vastakohtana amerikkalaiselle pirteälle ja kliiniselle elämälle. Taibbia miellytti Amesin tapaan maanmiestensä turhautuminen venäläiseen menoon:

”Suurin osa heistä masentui materiaalistien nautintojen ja ystävällisyyden täydelliseen puuttumiseen. He eivät voineet käsittää,

että kafeterian tarjoilijat, ovivartijat ja käytäväsiivoojat eivät tervehtineet heitä leveällä hymyllä joka kerta kun he astuivat ovesta sisään. He olivat pitäneet tätä aina itsestäänselvyytenä, kun taas minä, itseäni vihaava hörhö, en ollut. Olin innoissani. Tämä paikka oli tehty minulle.” (Ames&Taibbi, 2000, 35)

Vuonna 1996 Taibbi muutti Mongolian pääkaupunkiin Ulan-Batoriin pelatakseen koripalloa Mongolian pääliigassa. Taibbi nousi jonkinlaiseksi tähdeksi maassa, ja häntä nimitettiin paikallismediassa Mongolian Dennis Rodmaniksi (amerikkalainen koripallotähti, jolta Taibbi kopioi tavan värjätä hiuksensa erivärisiksi ennen jokaista peliä). (Taibbi&Ames, 2000, 31) Mongoliassa Taibbi sairastui pahoin, ja hänet kuljetettiin USA:han hoitoon. Vuonna 1997 Taibbi palasi Venäjälle ja liittyi Mark Amesin kutsusta juuri perustetun The eXilen toimituskuntaan, jossa hän työskenteli kevääseen 2002 saakka. Kymmenen Venäjällä viettämänsä vuoden aikana Taibbi näki omien sanojensa mukaan jatkuvasti esimerkkejä pahimmanlaatuisesta inhimillisestä käyttäytymisestä, mutta loppuen lopuksi hän palasi Venäjältä tuntien syvää kiintymystä maata kohtaan. (Taibbi, 2005, x)

The eXilen kaksikkoa Taibbia ja Amesia pidettiin toisiaan tasapainottavina hahmoina. Amesiin yhdistettiin häpeilemättömän sovinnainen ja subjektiivinen kirjoitustyyli. Taibbia pidettiin enemmän ammattimaisena ja tarkkanäköisenä reporterina. Taibbin erikoisalaa The eXilessä oli juuri journalismikritiikki. Taibbi on tunnetun amerikkalaisen tv-ankkurin Mike Taibbin poika, joten journalismi ja sen harjoittajat olivat osa Taibbin elämää lapsuudesta saakka. The eXile loi maineensa hervottomana kaupunkilehtenä, jonka keskeisenä strategiana oli skandalisoida omaa yleisöään eli Moskovan ulkomaalaisyhteisöä. Vuoden 1998 talouskriisin jälkeen The eXilesta kiinnostuivat muun muassa Rolling Stone -lehti ja CNN- uutiskanava, jotka molemmat tekivät pitkät jutut Taibista ja Amesista. (Preston, Rolling Stone, 26.11.1998, Frazier, CNN, 23.8.1999) Mark Ames ja Matt Taibbi saivat myös huomiota Kosovon pommitusten vastustamisesta. He järjestivät jopa USA:n Moskovan suurlähetystön edustalla pommituksia vastustavan mielenosoituksen. (Karush, Moscow Times, 20.4.1999) The eXilessä julkaistiin myös sadanyhden syyn lista Kosovon pommitusten huonoista puolista. (Ames&Taibbi, The eXile, 8.4.1998). Johnssonin Venäjä-listalla venäläinen emigranttikirjailija Vladimir Bukovsky kiitti The eXileä sen kannanotosta: ”Minä jo luulin, ettei maailmassa ole enää älykkäitä amerikkalaisia. Mutta ilmeisesti he kaikki ovat muuttaneet Venäjälle (siinä missä suurin osa

älykkäistä venäläisistä on lähtenyt Amerikkaan). Onko tämä itse asiassa kaikkien ongelmienne ydin?” (Bukovsky, JRL, 13.4.1999)

Yhdysvaltoihin palattuaan Taibbi siirtyi nopeasti Rolling Stonen -lehden vakituiseksi politiikan toimittajaksi ja ryhtyi kommentoimaan kotimaansa politiikkaa. Taibbi on julkaissut mm. vaalijournalismia (*Spanking the Donkey: Dispatches from the Dumb Season*, 2005) ja Yhdysvaltain talouskriisiä (*Griftopia: Bubble Machines, Vampire Squids, and the Long Con That Is Breaking America*, 2010) käsittelevät kirjat. Taibbi voitti National Magazine -journalistipalkinnon Rolling Stone -artikkeleistaan vuonna 2008. Mark Ames jäi päätoimittamaan The eXileä, aina lehden skandaalinkäryiseen sulkemiseen saakka keväällä 2008. Ames ja Taibbi eivät ole Vanity Fairin jutun mukaan puhuneet vuoden 2002 jälkeen. Ames piti Taibbin lähtöä petturuutena ja katsoi Taibbista tulleen samanlainen valtavirran toimittajan karikatyyri, joita The eXile piti vihollisinaan. (Vanity Fair, 23.2.2010) Ames myönsi itsekin kiinnostuneensa The eXilen viimeisinä vuosina yhä enemmän juuristaan ja kotimaansa tapahtumista, mikä johtui osittain USA:n ajautumisesta syvään poliittiseen ja taloudelliseen muutostilaan, joka muistutti jo kärjistettynä Gorbatšovin viimeisiä yrityksiä pelastaa sosialismi 80-luvun lopulla. (Young, NPR-radio, 25.3.2010) 1990-luvun Moskova oli The eXilen selkeä henkinen koti. Kirjoittajien mukaan jotain ratkaisevaa tapahtuikin vuosituhaten vaihteessa kaupungin tunnelmalle. Venäjän valtio alkoi nousta jaloillensa, mikä johti 1990-luvun sekavan tilanteen rauhoittumiseen. The eXilen 2000-luvun numeroissa yleistyi tuohtumus siitä, että Putinin aikana Moskova muuttui yhä ennustettavammaksi ja länsimaisemmaksi kaupungiksi:

”Aina kun ennen palasin Moskovaan ulkomailta tunsin sisälläni pelonomaisia väkivaltaisia tunteita. Mutta se oli hyvää pelkoa, siitä ettet koskaan tiennyt mitä sinulle tulisi tapahtumaan seuraavaksi. Nyt tämä pelko on poissa, kuten on 1990-luvun Moskovakin. Sitä ei ole enää, aivan kuin se olisi ollut vain hengästyttävä märkä uni.” [...] ”Moskova on antautunut ja mitä on jäljellä? Ja vielä relevantimpi henkilökohtainen kysymys, tarvitseeko Moskova minua enää? Ei, eikä se todennäköisesti ole koskaan tarvinnutkaan muuten kuin omassa päässäni. Jopa minä tajuan nyt, että minulla ei ole paikkaa tässä Moskovassa.” (Mark Ames, The eXile, 26.12.2001)

Monet länsimaiset mediat kuten Daily Telegraph, The Nation, Fox News ja Wall Street Journal noteerasivat The eXilen lakkauttamisen keväällä 2008. Sulkemisen taustalla oli Venäjän federation viestintäviranomaisten suorittama tarkastuskäynti, jonka tarkoituksena oli selvittää, kannustiko The eXile ääri liikkeen toimintaa julkaisemalla esimerkiksi Eduard Limonovin

kirjoituksia. Toimittaja Owen Matthews kirjoittaa jäähyväisjutussaan (Matthews, Moscow Times, 24.6.2008) tapahtuman olleen odotettavissa jo pitkään. The eXile oli varmasti syyllinen moniin moraalisiin rikkomuksiin, ainakin Putinin hallinnon puritaanisten virkamiesten standardien perusteella. Matthews kuvaili The eXileä Moskovan alkuperäiseksi vaihtoehtolehdeksi, joka oli kuitenkin muuttunut 2000-luvulla jo anakronismiksi menneiltä ajoilta. The eXile oli Matthewsien mukaan nousukautta edeltäneen Moskovan ilmentymä ennen kuin gourmet-supermarketit ja sushi-ravintolat täyttivät kaupunkikuvan. Matthews muisteli The eXilen kuuluisia tempauksia ja käytännön piloja, kuten hevosenpermalla täytetyn piirakan heittämistä New York Timesin Moskovan kirjeenvaihtajan naamalle ja Neuvostoliiton viimeisen johtajan Mihail Gorbatšovin houkuttelemista amerikkalaisen koripallojoukkueen The New York Jetsin ”perestroika”-koordinaattoriksi. Mauttomista tempauksista huolimatta Matthews antoi kuitenkin täyden kunnian Matt Taibbin jutuille esimerkiksi Vorkutan kaivostyöläisten lakosta, Mark Amesin maanisille kuvauksille Moskovan alamaailmasta ja Yasha Levenin osallistuvalla journalismille, kuten reportaasista jossa hän esiintyi mustalaistaksikuskina Moskovan yössä. The eXile ei olisi voinut Matthewsien mukaan ilmestyä missään muualla kuin 1990-luvun Moskovassa:

”Kuten kaupunki itsekin The eXile oli vulgaari, korruptoitunut ja väkivaltainen. Lehti oli myös maaninen, säädytön, äänekas ja rahanhimoinen. Mutta ennen kaikkea The eXile oli kaikessa läpitunkevassa kyynisyydessään mustanpuhuvan hauska” (Matthews, Moscow Times, 24.6.2008)

5.2 The eXilen journalistiset esikuvat ja ideologia

”Kuvittelisin että kymmenen vuoden sisällä joku amerikkalainen tai venäläinen yliopistoprofessori tutkii eXileä kulttuurillisena ja poliittisena ilmiönä. Yhden poliittisen systeemin korvaaminen toisella avaa mahdollisuuden uskomattomalle vapaudelle. Tällainen vapaus ei kuitenkaan kestä kovin pitkään.”

(Eduard Limonov, In Praise of Sick Punk Newspaper, The eXile – Sex, Drugs and Libel in the New Russia, Ames&Taibbi, 2000, 178)

The eXilen kolumnistina toimineen venäläisen kirjailijan ja radikaalin oppositiohahmon Eduard Limonovin yllä oleva sitaatti ennustaa Venäjän 1990-luvun vapauden loppumisen lisäksi The eXilen siirtymistä sairaasta punk-lehdestä yliopistoprofessoreiden tutkimuskohteeksi noin vuoteen 2008 mennessä. The eXilestä ei ole tietojeni mukaan vieläkään tehty akateemista tutkimusta, mutta Limonovin kommentti on mielenkiintoinen The eXilen luonnetta

määriteltäessä. Totuuden siemen piilee siinä, että vaihtoehtoisina pidetyistä julkaisuista tulee usein vuosien saatossa akateemisen tutkimuksen ja laajemman mielenkiinnon kohteita eli osa valtavirtaa. Näin on käynyt osittain myös The eXilelle. Tästä oivallinen esimerkki on tunnetun amerikkalaisen aikakauslehden Vanity Fairin laaja featurejuttu The eXilen tarinasta. (Verrini, Vanity Fair, 23.2.2010)

The eXilen itseymmärryksen tai ainakin retoriikkaan kuului ajatus vaihtoehtoisuudesta. Lehti käytti vaihtoehto-titteliä (engl. alternative) hyväkseen omissa sloganeissaan kutsuen itseään ensin Moskovan ainoaksi vaihtoehdoksi ja tämän jälkeen vaatimattomasti ihmiskunnan ainoaksi vaihtoehdoksi. Käyn aluksi läpi joitain vaihtoehtomedioille asetettuja kriteereitä Chris Attonin teoksen *Alternative Media* (2002) pohjalta.

Vaihtoehtoisen sisällön määrää ei voi laskea mitään yksiselitteisiä mittareita hyväksi käyttäen, sillä valtavirran ja vaihtoehtoisuuden määritelmät ovat hyvin aikasidonnoisia. Yhden lehden ja jopa yhden jutun sisällä voi esiintyä piirteitä sekä vaihtoehto- että valtavirtajournalismista. Vaihtoehtomedialle tutkinut Chris Atton pitää ”vaihtoehto”-käsitettä kuitenkin käyttökelpoisena käsitteenä journalismin tutkimuksessa. Sitä voidaan toisaalta soveltaa sosiaalista muutosta vaativien julkaisujen lisäksi monenlaisiin pienjulkaisuihin. Suppeampi radikaalin median käsite assosioituu etupäässä vallankumouksellisiin julkaisuihin ja sulkee näin ulkopuolelleen esimerkiksi monet pienet lifestyle-, fani- ja fiktiolehdet. (Atton, 2002, 9-10)

Vaihtoehtomedialle voidaan asettaa kriteerejä sekä sisällön että tuotannon suhteen. Lähtökohtana sisällölle on vaatimus valtavirran hylkimien tietojen ja asenteiden esilletuonnista. Tätä vaatimusta voidaan tarkentaa monin eri tavoin. Esimerkiksi alan bibliografiaa ylläpitävä *Alternatives In Print* määrittelee, että vaihtojulkaisun aiheiden pääpaino tulisi olla joko sosiaalisesti tärkeissä kysymyksissä tai luovassa ilmaisussa, tai kuten useimmiten on tapaus, näiden kahden yhdistelmässä. Erittäin väljästi määriteltynä vaihtoehtoisena voidaan pitää jokaista julkaisua, joka ymmärtää itsensä suhteessa valtavirtaan vaihtoehtoiseksi. Ongelmallista tässä ajatuksessa on, että 1980-luvulta saakka valtavirtamedia on aktiivisesti pyrkinyt lyömään rahoiksi luomalla omia vaihtoehtoisiksi brändättyjä lehtiään. (Atton, 2002, 13-14) James Hamilton on määritellyt vaihtoehtojulkaisujen tuotannollisiksi kriteereiksi epäammattimaisuuden, epäkaupallisuuden ja vapauden instituutioista. Lisäksi tuotannon on tapahduttava media- tai muiden instituutioiden ulkopuolella. Vaihtoehtomedian tuotantotapaan

on myös katsottu liittyvän demokraattisen ja kansalaisia osallistavan tuotantoprosessin. (Atton, 2002, 25, 15)

Minkään vaihtoehtolehden levikin ei voida toivoa saavuttavan valtavirtamedian volyymeita. Useimmat vaihtoehtolehdet ovat levikiltään noin muutaman tuhannen kokoisia, mutta jotkin julkaisut ovat saavuttaneet jopa 25 000 levikkejä (Atton 2002, 39) Vaihtoehtolehtien yleisönä ovat usein valtavirran ulkopuolelle jääneet pienet vähemmistöt. Toisaalta vaihtoehtolehdet suuntaavat sanomansa myös melko suurille vähemmistöille; tästä yhtenä esimerkkinä ovat homo- ja lesbolehdet. (Atton 2002, 12-13). Muiksi The eXilen kannalta mielenkiintoisiksi vaihtoehtolehtien tunnuspiirteiksi Atton määrittelee erilaiset esteettiset ja visuaaliset kokeilut muodon suhteen, vaihtoehtoiset levitysväylät (näkymättömät tai laittomat verkostot) ja muuttuneet sosiaaliset suhteet, roolit ja vastuut (mm. lukijajournalistit, kollektiivinen työskentely). (Atton, 2002, 27)

Suomalainen vaihtoehtolehti Voima kutsui The eXileä ”raikkaaksi tuulahdukseksi, joka pilkkaa kaikkia valta- ja vaihtoehtomedian sääntöjä”. Voiman toimittaja katsoi The eXilen rikkovan länsimaisen journalismin tabuja sisällössään esimerkiksi *Whore-R Stories* -palstalla, jolla lehden toimittajat arvioivat itse käyttämiään prostituutiopalveluita. Eduard Limonovin kirjoitukset kansallisbolshevistisen puoleen toiminnasta sekä nimimerkki Sotanörtin suorasukaiset sota-arviot (esimerkiksi ”ainoa mahdollinen tapa toimia Irakin sisessä vastaan on toteuttaa kansanmurha”) edustivat valtavirrasta poikkeavaa sisältöä. Poliittisesti epäkorrekteiksi mielipiteiksi Voiman jutussa nimettiin myös oligarkki Mihail Hodorkovskin tulkitseminen Yhdysvaltain marionetiksi ja Ukrainan oranssin vallankumouksen pitäminen länsimaiden juonitteluna. (Toivio, Voima 6/2006) Akateemisesta maailmasta The eXilen 2000-luvun alussa siirtyneen John Dolanin mukaan amerikkalaisessa julkisuudessa ei olisi koskaan hyväksytty Brecherin sotahulluutta, Limonovin vallankumouskolumneja tai prostituutiosta kirjoittamista ilman moraalista opetusta. (Dolan, *Conceived in Sin*, 22.5.2004)

Hankalampaa sen sijaan on yrittää sovittaa The eXilen tuotantotapaa Hamiltonin nimeämiin kolmeen kriteeriin: epäkaupallisuuteen, epäammattimaisuuteen ja vapautteen instituutioista. The eXilen talous perustui ravintoloiden, erotiikkaklubien ja seuralaispalveluiden mainoksiin, jotka lehden ulkoasussa pistivät väistämättä ensimmäiseksi silmään. The eXilen toiminnan loppuminen Venäjällä johtui suurelta osin juuri mainostajien ja sponsoreiden kaikkoamisesta.

(Verrini, Vanity Fair, 23.2.2010) The eXilen suhde rahaan ei ollut mitenkään moralisoiva. Päinvastoin, The eXilen nettisivujen esittelyosiossa tekijät valittelevat ironisesti sitä, etteivät he olleet onnistuneet lyömään kunnolla rahoiksi suosiollaan. Vaikka The eXile arvosteli kapitalistista järjestelmää ja esimerkiksi Venäjän talouden yksityistämistä, tekijöillä ei näyttänyt sinänsä olevan mitään liiketoimintaa vastaan. Matt Taibbi kumosi kerran häneen kohdistuneet kommunistisyytökset toteamalla: ”En ole kommunisti. Olen toimittajana lehdessä, jonka osaomistaja myös olen. Olen liikemies joka uskoo markkinoihin ja kilpailuun.” (Taibbi, JRL, 14.9.1997)

The eXilen toimittajat eivät olleet varsinaisesti mitään amatööritoimittajia, vaan esimerkiksi Matt Taibbilla oli runsaasti toimittajakokemusta takanaan. Eduard Limonovin kolumnien kieli oli täynnä kirjoitusvirheitä, mutta tämäkin johtui etupäässä siitä, että Limonov oli kieltänyt oikolukemasta kolumneja, jotta hänen omintakeinen englantinsa välittyisi lukijalle. (Verrini, Vanity Fair, 23.2.2010) Amatöörimäisyys olikin The eXilen kohdalla selvästi tietoista. Eräs osoitus The eXilen kyvystä tuottaa myös ammattimaista jälkeä oli pilaversion painaminen The Moscow Timesistä; se muistutti taitoltaan ja tyyliältään erehdyttävästi aitoa. (Ames&Taibbi, 2000, 87) The eXilen toiminta oli sidoksissa venäläiseen kustantamoon. Päätoimittaja Amesin mukaan kustantamo puuttui The eXilen sisältöön vain yhden kerran, keväällä 2008, kun se esti erään Dimitri Medvedevää pilkkaavan pornografisen kuvareportaasin julkaisun. (Radaronline.com, 27.8.2008) The eXilen painamiseen ei liittynyt Attonin mainitsemia laittomia tai näkymättömiä jakeluverkostoja eikä kotikutoista painattamista.

The eXile oli mukaan napattavana ilmaislehtenä kaikkien englantia ymmärtävien moskovaalaisten ulottuvilla ja Internetiin siirryttyään tarjolla myös verkon käyttäjille ympäri maailman. Noin 25 000 kappaleen levikkinsä puolesta The eXile oli melko suuri Attonin määrittämään vaihtoehtolehden keskimääräiseen kappalemäärään nähden. Kohdeyleisönsä eli Moskovan ulkomaalaisyhteisön (1990-lopulla noin 100 000 henkeä) keskuudessa The eXilen voi ajatella olleen melko näkyvä julkaisu. (Rolling Stone, 26.11.1998) The eXilen nettisivut keräsivät vielä printtilehden lakattua ilmestymästä 250 000 uniikkia kävijää kuukaudessa. (Matthews, Moscow Times, 16.6.2008).

The eXilen suhde lukijoihinsa ei lähtökohtaisesti muistuttanut ollenkaan asiakaspalvelua: ”Vitut lukijasta. Jos hän ei ymmärrä jotain, kysyköön joltain toiselta.” (Ames & Taibbi, 2000, 209)

Tässä kommentissa on ehkä myös kyse juuri lukijoiden aktivoimisesta sellaisella journalistisella sisällöllä, joka ei aukea välttämättä ensi lukemalla. The eXile sisälsi laajan lukijanosastopalstan, ja lehti teki omalaatuisia kokeiluja kansalaisjournalismin saralla antamalla esimerkiksi prostituoiduille mahdollisuuden kirjoittaa omasta elämästään lehteen. (Young, NBR-Radio, 25.3.2010) Matt Taibbin mukaan The eXilen toimittajat olivat turhautuneita valtavirtajournalismin yrityksiin kirjoittaa jokainen juttu siten, että koululainenkin pystyisi sen saman tien ymmärtämään. Tämän tyyppinen yksinkertaistava journalismi johti erittäin subjektiivisiin ratkaisuihin siitä, mikä oli uutisarvoista. (Ames & Taibbi, 2000, 209) The eXilen lukeminen vaati runsaasti erikoistietoja lehden omista erikoislaatuista palstoista ja terminologiasta (mm. White God Factor, Hacks ja Feis Kontrol). Tässä mielessä The eXile oli jopa elitistinen.

The eXileen on usein yhdistetty amerikkalaisen Hunter S. Thompsonin kehittämä gonzo-journalismi. Gonzoa voidaan pitää amerikkalaisen *New Journalism*in yhtenä alagenrenä. New Journalism on sateenvarjokäsite, jonka alle on sijoitettu hyvin erilaisten kirjoittajien, kuten Tom Wolfen, Truman Capoten ja Norman Mailerin, tekstejä. Yhteistä näille uusille journalisteille oli kirjallisuuden puolelta lainattujen tyylikeinojen, kuten pitkän dialogin ja vahvan subjektiivisen kerronnan, tuominen journalismiin. New Journalism -antologian (1975) esipuheessa Tom Wolfe toteaa uuden kirjallisen liikkeen syntyneen 1960-luvun yhteiskunnallisen murroksen tuloksena. USA:ta leimasivat tällä vuosikymmenellä tapojen ja moraaliarvojen radikaali murtuminen. Kirjallisuus ei ollut Wolfen mukaan kiinnostunut kirjoittamaan aikakauden uusista ilmiöistä, kuten vastakulttuurista, mustasta tietoisuudesta ja hipeistä, joten journalisteille jäi valtava toimintakenttä. Uudet journalistit nostivat ei-fiktiivisen kirjoittamisen Wolfen mukaan Yhdysvaltain tärkeimmäksi kirjalliseksi formaatiksi ohi romaanin. (Wolfe 1975, 44 – 45).

Gonzoa ei ole suomalaisessa viestinnän tutkimuksessa juuri käsitelty, lukuun ottamatta Helsingin Sanomien nykyisen kulttuuritoimittajan Vesa Sirénin pro gradu -työtä *Lähtökohtia vaihtohehtojournalismin tutkimiseen* (1993). Sirén nimeää gonzon tunnuspiirteiksi vapaamielisyyden ja vastakulttuurin korostamisen. Hunter S. Thompsonin teksteissä nämä painotukset ilmenevät muun muassa sallivan huume-kulttuurin ihannoimisissa ja konservatismiin kritiikissä. Thompsonin kirjoitukset ovat usein pituudeltaan mammuttimaisia, ja niiden kieltä värittää rentous ja puhekielenomaisuus. Kerronta gonzossa tapahtuu leimallisesti yksikön

ensimmäisessä persoonassa. Sírénin mukaan gonzojournalisti ”heittäytyy keskelle tapahtumia oman persoonallisuutensa koko voimalla ja katalysoi todellisuudesta esiin puolia, jotka normaalein journalistisin keinoin jäisivät ehkä huomaamatta”. (Sírén, 1993, 40-41) Thompsonin teksteistä tunnetuimpia ovat moottoripyöräjengin hurjaa elämää dokumentoi *Hells Angels* (1966), huumehöyryinen 60-luvun loppumisen testamentti *Fear and Loathing in Las Vegas* (1971) ja presidentinvaalijournalismin sirkukseen heittäytyvä *Fear and Loathing on The Campaign Rail* (1972). On The Campaign Rail sisältää omalaatuista kritiikkiä suurten medioiden poliittista journalismia kohtaan. Thompson liikkuu Rolling Stonen toimittajana mukana ehdokkaiden vaalitulaisuuksissa ja kiertää muiden akkreditoitujen toimittajien kanssa USA:ta. Thompsonin hahmon ilmaantuminen muuten melko vakiintuneisiin politiikan toimittajapiireihin saa aikaan hieman samanlaista sekaannusta kuin The eXilen ilmestyminen Moskovan kirjeenvaihtajayhteisöön 1990-luvulla.

Sírén kommentoi tutkimuksessaan myös suomalaista keskustelua gonzosta. Sírén kritisoi tiedotusopin professorin Pertti Hemánus käsitystä gonzosta subjektiivisuuden äärimuotona, suuntauksena, joka piti kaikkea todellisuutta absurdina. (Sírén, 1993, 45) Sírén itse argumentoi sen puolesta, etteivät New Journalism tai gonzo koskaan itse asiassa heittäneet romukoppaan objektiivisuuden ihannetta, vaan ainoastaan pyrkivät kyseenalaistamaan ”establishmentin” ylläpitämän näennäisen objektiivisuuden, joka oli ajautunut uskottavuuskriisiin. 60-lukulaisen logiikan mukaan ulkopuolinen tarkkailija ei pystynyt ymmärtämään uusia yhteiskunnallisia liikkeitä, vaan tarvittiin toimittaja joka katseli asioita sisältäpäin. (Sírén, 1993, 22) Sírén kirjoittaa amerikkalaisen valtavirtajournalismin sulauttaneen nopeasti New Journalismin piirteitä itseensä lisäämällä esimerkiksi featurejuttujen määrä sisällössään, mutta gonzon säilyneen melko lailla yksinäisenä saarekkeena ja hyödyntämättömänä voimavarana. (Sírén, 1993, 20) Hunter S. Thompson itse on kirjoittanut objektiivisesta journalismista seuraavaa:

”Älä vaivaudu etsimään sitä yhdenkään minun juttuni otsikon alta, tai kenenkään muun toimittajan jutusta. Objektiivista journalismia ei ole olemassakaan, ellei sitten journalismiksi lasketa baseball- ja ravituloksia tai pörssinoteerauksia.” (Thompson, 2005, 44)

Gonzon ja New Journalismin esikuvallisuus käy ilmi sekä Amesin että Taibbin kommenteista. Ames katsoi Hunter S. Thompsonin oivallukseksi sen, että totuuden pystyi kertomaan juuri

sellaisena kuin se itselle hahmottui. (Toivio, Voima 6/2006) Myös Matt Taibbi piti uuden journalismin edustajia esikuvinaan.

”Thompsonin ja Wolfen kaltaiset kirjoittajat vakuuttavat minut paljon paremmin kuin New York Timesin ja Washington Postin jäykät konkaritoimittajat. He [Wolfe ja Thompson] peilasivat politiikan oman persoonansa läpi ja toivat inhimillisen ymmärryksen juttuihinsa, toisin kuin teknokraattisiin sääntöihin nojaavat uutistoimittajat.” (Taibbi, JRL, 14.9.1997)

On kuitenkin hankala määritellä gonzon vaikutusta The eXileen kovin tarkasti. Eräässä televisiohaastattelussa Taibbi myönsi itsekkin gonzon olevan harhaanjohtava termi, joka voitiin periaatteessa yhdistää keneen tahansa subjektiivista kerrontaa harjoittavaan journalistiin, joka kertoo vitsin. (Plum TV, 17.6.2008). Huumekulttuurin ihannointi toki oli mukana myös The eXilessä. Mark Ames totesi The New York Observerille, että monet Taibbin jutut oli kirjoitettu heroiniin - ja hänen omat juttunsa speedin - vaikutuksen alaisena. (Gurley, The New York Observer, 18.6.2000) Vesa Sírénin gonzon keskeiseksi piirteeksi mainitsema heittäytyminen osalliseksi uutistapahtumiin istuu hyvin The eXilen profiliin. Owen Matthews kirjoitti, etteivät The eXilen toimittajat olisi voineet pyytää parempaa materiaalia gonzoilulleen:

”heillä oli eturivinpaikat suuren imperiumin romahdukseen, yhteiskuntaan joka kadotti suuntansa ja tippui moraaliseen tyhjiöön. Tässä näytelmässä vilisi niin fantastisen groteskeja hahmoja, että jopa Gogolilla olisi ollut vaikeuksia kuvitella heitä.” (Matthews, Moscow Times, 24.6.2000)

Chris Attonin kirjassa käsitellään myös kahta vaihtoehtomedian suuntausta, jotka ovat mielestäni mainitsemisen arvoisia The eXilen kannalta. *Native reporting* -käsitteen lanseerasi brittiläinen journalisti Robert Chesshyre kuvaillakseen kokemuksiaan palaamisesta ulkomaan kirjeenvaihtajan pestiltä takaisin Britanniaan. Chesshyren oli opeteltava uudestaan raportoimaan arkipäiväisistä aiheista brittiläisestä näkökulmasta siten, että paikallinen pystyi identifioitumaan juttuihin. Native reporting korostaa journalistin roolia yhteisön jäsenenä, jonka täytyy osallistua itse yhteisön toimintaan pystyäkseen kirjoittamaan siitä uskottavasti. Native reporting pyrkii estämään toimittajien ja yleisön vieraantumisen. Journalismissa on olemassa vaara, että syntyy kolonialismin piirteitä omaava dualistinen mediakenttä, jossa ”valloittajatoimittajat” eivät anna paikallisyhteisön osallistua millään tavoin uutisten tekoon, ja kuitenkin nämä käsittelivät näennäisesti heidän asioitaan. Reporterin tehtävänä on osallistua yhteisön toimintaan ja rohkaista keskustelua ruohonjuuritason tärkeistä asioista. (Atton, 2002, 114-115)

Native reportingin ajatus toimittajan paikallisyhteisöstä vieraantumisen estämisestä tulee hyvin esille Mark Amesin kommentoissa. The eXilen varhainen havahtuminen 1990-luvun Venäjän taloudelliseen ja moraaliseen rappiotilaan ei johtunut niinkään toimittajien nerokkuudesta kuin siitä, että

”Matt ja minä ryhdyimme natiiveiksi. [engl. went native]. Emme nähneet mitään järkeä Venäjällä olemiselle muutoin. Muut länsimaiset toimittajat liikkuvat Moskovassa venäläisten kuskien ajamalla hienoilla länsimaisilla autoilla ja asuivat muureilla ympäröidyissä mukavissa asunnoissaan. Jotkut heistä eivät edes osanneet venäjää, ja maan historiaa tunnettiin huonosti.” (Robin Young, NBR-Radio, 25.03.2010)

Ajatus kolonialistisesta mediakentästä on myös mielenkiintoinen The eXilen toimintaympäristöä ajateltaessa. Brittiläinen toimittaja Owen Matthews on verrannut 1990-luvun Moskovaa ”siirtomaavallan etuvartioasemaan, johon kaukainen emämaa on yrittänyt sellaisenaan siirtää valloittajan arkkitehtuurin ja eurooppalaiset tavat”. (Matthews, 2009, 166) The eXilen karikatyyrissä länsimainen valtavirtalehdistö edustaa juuri Venäjän todellisuudesta vieraantunutta valloittajaa. 1990-luvun Moskova tarjosi The eXilelle ehkä hieman samankaltaisen hedelmällisen tilanteen kuin 1960-luku New Journalismin edustajille. Eduard Limonovin mukaan The eXile löysi Moskovasta neutraalin vyöhykkeen, jonne amerikkalainen lain koura ei yltänyt, eikä venäläisiä viranomaisia kiinnostanut englanninkielinen julkaisu. (Ames & Taibbi, 2000, Limonovin alkusanat) The Boston Globen Venäjän-kirjeenvaihtaja David Filipov vastasi kehotukseen sulkea The eXile länsimaisin voimin toteamalla, että ”The eXile on venäläinen julkaisu. Jos venäläiset eivät halua lehteä tänne, niin tiedämme kyllä mitä tapahtuu. [...] Tässä asiassa ulkomaalaiset eivät voi tehdä mitään, vaikka olisivatkin lehden kanssa eri mieltä asioista.” (Filipov, JRL, 19. 12.2000)

Radikaali populismi tarkoittaa vaihtoehtomediaa, jotka käyttävät valtavirtamedian keinoja omiin tarkoituksiinsa. Esimerkiksi vuonna 1983 perustettu brittiläinen anarkistilehti Class War hyödynsi keltaisen lehdistön keinoja saadakseen laajempaa huomiota sanomalleen. Class War lainasi kaupallisten tabloid-lehtien, kuten The Sunin, tyylikeinoja mutta käänsi niiden poliittisen sanoman päälaelleen. Keltaisen lehdistön tapa kerätä kansalaisten vihoja vasemmistoaktiivien niskaan, julkaisemalla provosoivia kuvasarjoja viranomaisten kanssa rettelöivistä anarkisteista, sai vastineekseen Class Warin kuvasarjan, jossa paljastettiin poliisien väkivaltaisia ylilyöntejä ja kannustettiin ihmisiä virkavallan vastustamiseen. (Atton, 2002, 118-119) The eXilen tabloid-kannen otsikot hyödynsivät keltaisen lehdistön tehokeinoja huutavine otsikoineen. Monet The

eXilen vakiopalstat ovat mitä tavanomaisimpia formaatteja länsimaisessa lehdistössä: pääkirjoitus, lukijanosasto ja uutisia lyhyesti -palsta. Mutta tutuilta kuulostavien osastojen sisältö saattaa poiketa huomattavasti valtavirtamediasta. Esimerkiksi The eXilen lyhyet uutiset olivat amerikkalaisen satiirilehti The Onionin tyyllillä tehtyjä fiktiivisiä uutisia.

Kuva 1: The eXilen ja brittiläisen Class War -lehden kannet hyödyntävät molemmat keltaisen lehdistön tehokeinoja

Moskovan muut englanninkieliset kaupunkilehdet, jotka The eXilen näkökulmasta edustivat valtavirtaa, puolestaan omaksuivat The eXilen tyylikeinoja, kuten klubiopas Bardakin tavan puhua avoimemmin seksistä ja huumeista. Taibbin mukaan esimerkiksi Moscow Tribune -lehti ryhtyi käyttämään exilemäisiä sanankäänteitä klubioppaassaan, mutta ”tietenkin väärissä paikoissa”. (Ames&Taibbi, 2000, 46) The eXilellä oli ilmeisesti muitakin vaikutuksia valtavirtamedian Venäjä-journalismin aihevalintoihin. Esimerkiksi Chicago Tribunen entinen Moskovan-kirjeenvaihtaja Colin McMahon kertoi saaneensa monia juttuideoita The eXilen kautta. Arvostetussa lehdessä työskennellyt McMahon ei voinut osallistua Moskovan hurjaan kaupunkikulttuuriin siinä määrin kuin The eXile. Ongelmana oli, kuinka McMahonin onnistuisi

”saada sama juttu kirjoitettua ilman että hänen täytyisi vetää viiva kokaiinia?” (Verrini, Vanity Fair, 23.2.2010)

Monet vaihtoehtojulkaisut ovat suosineet enemmän satiiria kuin kokonaisvaltaista poliittista ohjelmaa. Satiirilehdet ovat usein olleet valmiita sulautumaan osaksi kaupallista systeemiä, kuten yli 200 000 keskimääräisen kappalemyynnin saavuttanut brittiläinen Private Eye tai USA:n suosituin satiirilehti The Onion. Private Eye on yhdistänyt tutkivaa journalismia ja satiiria rohkeasti ja ollut usein etunenässä raportoimassa valtaapitävien korruptiosta ja skandaaleista. The Onion on puolestaan kyseenalaistanut länsimaisen valtavirtajournalismin kyvyn erottaa disinformaatiota tekaistuilla huumoriuutisillaan, jotka on usein otettu vakavasti isoissakin medioissa. Matt Taibbin mukaan olosuhteet suosivat The eXileä, sillä erilaiset käytännön pilat ja gonzoilu olivat Venäjällä uutta. Taibbin mukaan vitsit, joilla ei olisi ollut toivoakaan nousta otsikoihin USA:ssa, saivat venäläisiin vipinää kuin ”natsit kesäkuussa”. (Ames&Taibbi, 2000, 69)

The eXilen tapa yhdistää mautonta huumoria ja vakavaa journalismia johti usein väärinkäsityksiin lukijoiden keskuudessa ja sai aikaan vihaisia purkauksia. Eräs Moscow Timesin toimittaja kutsui The eXileä rasistiseksi ja fasistiseksi julkaisuksi, jonka pois siivoaminen oli Moskovan ulkomaalaisyhteisön moraalinen velvollisuus. (Ekman, JRL, 17.12.2000) Matt Taibbi piti The eXilen ristiriitaista sisältöä miltei tietoisena markkinointistrategiana, joka teki lehdestä hankalammin vaiennettavan:

”Olihan absurdia että lehti, joka vaikutti ihannoivan massamurhia ja seksuaalista hyväksikäyttöä, saarnasi samaan hengenvetoon sananvapauden ja oikeudenmukaisuuden puolesta. Mutta tiesimme, että ilman näitä moraalisia puutteitamme, olisimme olleet vain yksi ”oikein ajatteleva” vasemmalle kallellaan oleva vaihtoehtolehti lisää [...] Yhtä huumoriton, ennalta arvattava ja yhtä helposti ohitettava nalkuttaja kuin Village Voice.” (Ames&Taibbi, 2001, 75)

Kaikesta anti-amerikkalaisuudestaan huolimatta The eXile ei Matt Taibbin mukaan ollut Venäjämielinen lehti. Yleisesti ottaen lehden jutuissa sympatisoitiin tavallisia palkkatyötä tekeviä venäläisiä, jotka oligarkit olivat amerikkalaisten neuvonantajien avulla ajaneet köyhyyteen. (Ames-Taibbi, 2000, 68) Mutta The eXilen sisällössä oli paljon sellaista, mikä oli omiaan ärsyttämään myös venäläisiä lukijoita, kuten Moskovan rappiollisen yöelämän avoin ihannointi. The eXile-nimi piti jo sisällään viittauksen Venäjän omaan kivuliaaseen historialliseen traumaan, sillä maastakarkoitus (tai vaihtoehtoisesti Siperiaan lähtö) oli kohtalo, jonka lähes kaikki

merkittävät venäläiset intellektuellit olivat kokeneet Leninistä Solženitsyniin ja Limonoviin asti. Tilanne vaikutti siltä, että hyväosaiset ja hemmotellut amerikkalaiset olivat tehneet vitsin kansallisesta tragediasta, sillä Amesin ja Taibbin maastapako oli ollut täysin vapaaehtoinen. (Ames&Taibbi, 2000, 1)

The eXilen toimitusstrategiana oli poikamainen kapinointi ja oman yleisönsä eli Moskovan ulkomaalaisyhteisön skandalisoiminen. Elitistisiä toimittajia, poliitikkoja, liikemiehiä ja tutkijoita vastaan ei voinut taistella kritisoidulla pelkästään heidän toimiaan, vaan paljon tehokkaampaa oli nolata heidät sosiaalisesti ja paljastaa ylivertaisen julkisuuskuvan alta inhimillisiä piirteitä. (Ames & Taibbi, 2000, 55) Matt Taibbi katsoo The eXilen toimittajien eronneen ”parrakkaista vasureista” myös siinä, ettei heillä ollut mitään estoja tarvittaessa alentaa debatin tasoa alakoulutasolle. Näin Taibbi kuvailee heidän toimiaan erästä arvovaltaista Venäjä asiantuntijaa vastaan:

”Sillä aikaa kun Mark [Ames] väitteli hänen kanssaan hyvällä menestyksellä oikeista asioista (pääasiassa sananvapaudesta), minä puutuin jokaiseen kirjoitettuun sanaan ja läksytin häntä tökeröistä oikeinkirjoitusvirheistä.” (Ames&Taibbi, 2000, 75)

John Dolan piti The eXilen keskeisenä voimavarana avointa syntisyyttä ja skandalisointia, joiden avulla lehti keräsi sekä vihamiehistä että faneista koostuvan uskollisen lukijakunnan. Mutta tällä strategialla oli ikävä kääntöpuolensa, kuten useat kunnianloukkaussyytteet ja tappouhkaukset, joita The eXile vastaanotti tasaisin väliajoin. (Dolan, Conceived in Sin, 22.5.2004) The eXilestä Vanity Fair -lehteen kirjoittaneen James Verrinin mukaan The eXilen journalismista heijastui viha kaikkea mahdollista kohtaan – mikään ei ollut riittävän hienoa, kaikki olivat myyneet itsensä. Eräs Wall Street Journalin toimittaja totesi Verrinille, ettei koskaan ollut oikein ollut ymmärtänyt mikä The eXilen vaihtoehtoinen maailmankuva oikein oli. (Verrini, Vanity Fair, 23.2.2010)

5.3 The eXilen lehdistöarviot 1997 - 1999 ja aikalaisvastaanotto

Vuosien 1997 ja 1999 välisenä aikana The eXilessä julkaistiin yhteensä 58 lehdistöarviota, jotka yhdeksi tiedostoksi koottuna ovat yhteensä 192 sivua pitkä tekstimassa. Tavallisesti uusi arvio ilmestyi aina kahden viikon välein. Tarkastelujakson ensimmäinen lehdistöarvio julkaistiin 10. päivänä huhtikuuta 1997 ja viimeinen 12. joulukuuta 1999. Ensimmäiset 40 lehdistöarviota kirjoitettiin kahta poikkeusta lukuun ottamatta fiktiivisen hahmon Abram Kalashnikovin nimellä.

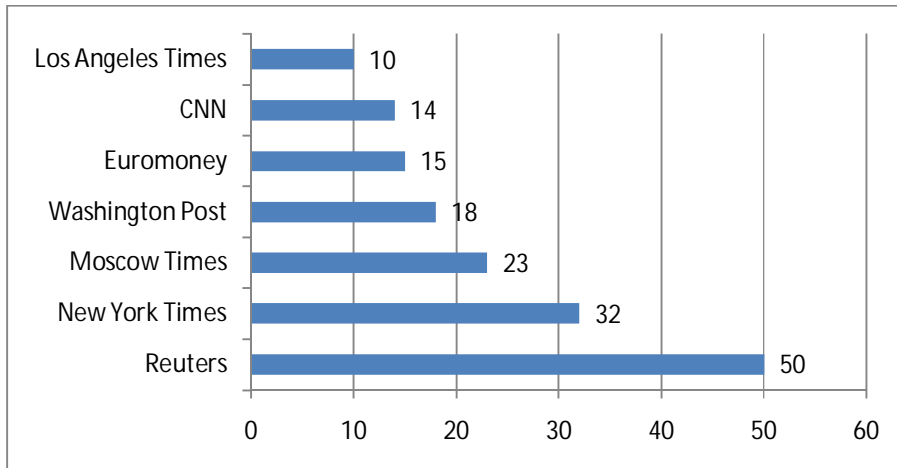
Kyseiset kaksi poikkeusta ja kaikki loput lehdistöarviot aina vuosituhannen vaihteeseen saakka olivat Matt Taibbin kirjoittamia. Tästäkin poikkeuksena lehdistökarvio 42, joka on pantu kahden Newsweekin toimittajan nimiin. Taibbin rooli myös Kalashnikovin nimissä kirjoitetuissa jutuihin oli keskeinen. Rolling Stone -lehden The eXileä käsittelevässä jutussa todetaan suoraan Taibbin olevan Kalashnikovin hahmon taustalla. (Preston, Rolling Stone, 26. 11.1998) Lehdistöarvioita julkaistiin vielä 2000-luvullakin. Perustelen aineistorajaustani sillä, että vuosituhannen vaihteessa alkanut Vladimir Putinin presidenttikausi muutti ratkaisevasti tilannetta Venäjällä. Jeltsinin aikaiset sekavat taloudelliset ja poliittiset kuviot rauhoittuivat yhä vahvenevan keskushallinnon ja öljytulojen tuoman vaurauden myötä.

Ennen varsinaista aineistoanalyysiä tarkastelen lehdistöarvioiden yleisiä piirteitä ja rakennetta. Kirjoitusten pääasiallinen tehtävä oli käsitellä amerikkalaisen lehdistön ajankohtaista Venäjäkirjoittelua. Muutamassa loppupään arvioissa tosin käsitellään USA:n presidentinvaaleja enemmän kuin Venäjää. Lisäksi Kosovon pommitukset keväällä 1999 vievät huomion Balkanille, mutta tämän aiheen kohdalla Venäjä on sodan vastustajana ymmärrettävästi vahvasti mukana keskustelussa. Kosovon pommituksen lisäksi vuoden 1998 ruplan romahdus, Tšetšenian toinen sota ja muutokset Venäjän politiikan huipulla saavat paljon tilaa arvioissa. Mutta koska lehdistöarviot olivat vakituinen palsta The eXilessä, tämä tarkoitti kritiikin tuottamista silloinkin kun mitään erityistä ei välttämättä ollut tapahtunut Venäjä-journalismissa. Tämä näkyikin teemoissa, jotka vaihtelevat Venäjän Playboyn uuden päätoimittajan nimittämisestä toimittajien joululomajuttuihin. Seuraavassa taulukossa on vuosilta 1997 – 1999 joitain keskeisiä tapahtumia, jotka ovat relevantteja The eXilen lehdistöarvioiden kannalta.

1997	
Tammikuu	Bill Clintonin toinen presidenttikausi alkaa. Näyttelijä O.J. Simpson murhasyytteesen
Helmikuu	Tulipalo venäläisellä Mir-avaruusasemalla
Toukokuu	Venäjän ja Tšetšenian välillä rauhansopimus
Kesäkuu	Miehittämätön venäläinen alus törmää Mir-asemaan
Elokuu	Moskova valmistautuu 850-vuotisjuhliin. Liikemies Michael Manevich murhataan
1998	
Tammikuu	Lewinsky-skandaali julkisuuteen USA:ssa
Maaliskuu	Sergei Kirijenko Venäjän pääministeriksi
Heinäkuu	Viimeisen tsaariperheen luut haudataan Pietarissa
Elokuu	Talousromahdus Venäjällä, Viktor Tšernomyrdin Venäjän pääministeriksi
Lokakuu	Irakin aseistariisuntakriisi - yhteistyö YK:n asetarkastajien kanssa loppuu
1999	
Maaliskuu	Naton pommitukset ex-Jugoslaviassa, Puola, Unkari ja Tsekki liittyvät Natoon
Elokuu	Tšetšenia toinen sota alkaa
Syyskuu	Kerrostalorajäytykset Moskovassa
joulukuu	Boris Jeltsin eroaa virastaan. Putin virkaatekeväksi presidentiksi

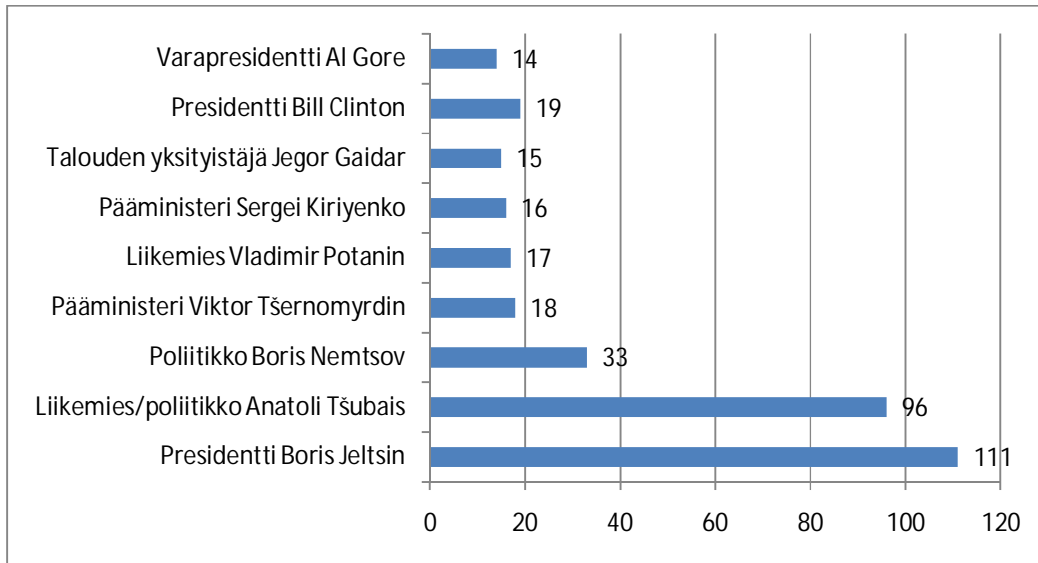
Taulukko 1: Tutkimuksen kannalta keskeisiä tapahtumia vuosilta 1997 - 1999

Jonkinlaista kuvaa yleisimmistä kritiikin kohteista saa katsomalla vähintään kymmenen mainintaa aineistossa saavia viestimiä. Tosin on otettava huomioon, että osumahaku on tehty käyttäen vain viestinten koko nimiä, joten esimerkiksi Reutersin kärkipaikkaa selittää myös se, että uutistoimistolla ei ole varsinaista lyhennettä toisin kuin esimerkiksi Washington Postilla (pelkkä Post) tai New York Timesille (pelkkä NYT).

Taulukko 2: Viestinten maininnat aineistossa

Kuten osumien perusteella voi päätellä, ensisijaisia kritiikin kohteita ovat kaikkein tunnetuimmat amerikkalaiset laatulehdet ja Moskovan englanninkielisen lehdistön lippulaiva The Moscow Times. Uutistoimisto Reutersin kärkisijaa selittää yhtiön tunnettu panostus Itä-Euroopan uutisiin, joita monet keskeiset sanomalehdet julkaisevat ulkomaansivuillaan. Lehdistöarvioissa esiintyy Reutersin lisäksi muitakin ei-amerikkalaisia englanninkielisiä julkaisuja, kuten Financial Times, Euromoney ja Lontoon Times. Lisäksi lehdistöarvioissa käsitellään myös jonkin verran sähköisten viestimien Venäjä-journalismia. Sisällytän kaiken tämän mukaan aineistoanalyysiin, vaikka tämä veisikin huomiota hieman pois nimenomaan amerikkalaisesta lehdistöstä. The eXilellä on myös selvästi tiettyjä ”suosikkitoimittajia”, joiden jutuista revitään eniten epäkohtia ja huumoria irti. Suosikkitoimittajista esimerkkeinä Los Angeles Timesin Carol J. Williams (52 mainintaa), The New York Timesin Michael Specter (28 mainintaa), Baltimore Sunin Kathy Lally (27 mainintaa), Washington Postin Fred Hiatt (13 mainintaa) ja Reutersin Adam Tanner (13 mainintaa). Tutkimusajankohtana Internetin uutissivustot eivät olleet niin kattavia kuin nykypäivänä, joten kritiikin kohteiden valintaa on ohjannut paljolti se, mitä julkaisuja ylipäätään Moskovassa oli saatavilla. Keskeisten teemojen ja kritiikin kohteiden lisäksi mainita voi joitain venäläisiä ja amerikkalaisia poliittisia henkilöitä, joita arvioissa esiintyy usein:

Taulukko 3: Keskeisten henkilöiden maininnat aineistossa

Yksi keskeinen termi, joka esiintyy yhteensä kahdenkymmenen neljän lehdistöarvion otsikossa, on *hack*. Tämä ilmaisu toimii yleispilkanimenä länsimaisille Moskovan kirjeenvaihtajille. Sillä viitataan keskinkertaisiin ja urautuneisiin kirjeenvaihtajiin, joiden Venäjä-journalismi ei The eXilen näkökulmasta ollut laadukasta. Esimerkkejä *hack*-sanan käytöstä arvioiden otsikoissa ovat esimerkiksi *Hacks Not Just Stupid* (PR26), *Hacks Who Refuse to Come in From the Cold* (PR20), *Hacks Who Lost Russia* (PR36) ja *It`s okay, I`m a Hack* (PR52).

Abram Kalashnikov esitellään ensimmäisessä lehdistöarviossa venäläiseksi journalistiksi ja useiden länsimaisten uutistalojen veteraaniksi. (PR1, 10.4.1997) Hahmon tarkoitus oli toimia eräänlaisena punaisena vaatteena länsimaisille toimittajille, nämä kun harvoin joutuvat tekemisiin venäläisen toimittajan kanssa, joka ymmärsi länsimaisen lehdistön toimintatapoja sekä amerikkalaista kulttuuria ja yhteiskuntaa. Seuraavaksi käyn läpi joitain esimerkkejä siitä, minkälaisin tavoin Kalashnikovin hahmo käytettiin hyväksi lehdistöarvioissa.

Kalashnikov ottaa usein esille omat kokemuksensa USA:sta kirjeenvaihtajien korostaessa jotain poikkeuksellisen oloista epäkohtaa Venäjällä. Vuolassanaiset kauhistelut venäläisen yhteiskunnan nykytilasta, kuten kuvaukset maaseutujen olosuhteista, saavat usein vertailukohdan Atlantin takaa esimerkiksi seuraavaan tapaan: ”opiskellessani New Jerseyssä todistin näkymiä, jotka saivat Siperian tuntumaan ihan mukiinmenevältä paikalta.” (PR10, 14.8.1997) Samanlaisen

näkökulman kääntämisen Kalashnikov tekee toimittajien muotoillessa laajempia päätelmiä Venäjästä jonkin yksittäistapauksen kanssa. Toimittajien nosttaessa Mir-avaruusaseman rappiotilan Venäjän nykytilan vertauskuvaksi Kalashnikov ottaa esille kokemuksensa USA:ssa. Kerran Kalashnikov vuokrasi amerikkalaisen auton, joka hajosi tienposkeen matkalla New Jerseyhyn:

”En kirjoittanut kotiin tästä tapauksesta. Enkä todellakaan kirjoittanut kotiin neljää kertaa päivässä kuten Reuters ja AP, ja toistellut sanaa ikäloppu aina mahdollisuuden tullessa.[...]Yliopiston kampukselta ei myöskään löytynyt riittävästi tajuntaa laajentavia huumeita, jotta olisin uskaltanut väittää hajonneen Oldsmobilen symbolisoivan amerikkalaista rappiota.” (PR11, 28.8.1997)¹

Kalashnikov viittaa usein omaan venäläisyytensä kyseenalaistaakseen toimittajien kirjoituksia. Esimerkiksi seuraavaan tapaan: ”Me venäläiset tiedämme, ettei Mir-asemalla ole väliä. Meillä on paljon tärkeämpiä asioita huolenaiheenamme, kuten maamme kansallisomaisuuden varastaminen viimeiseen neliometriin saakka.” (PR11, 28.8.1997) Kalashnikov esitetään maailmaa nähneenä ja kovia kokeneena miehenä. Eräs länsimainen toimittaja päivitteli jutussaan Moskovan katutasossa talvisaikaan kulkevien lämpöputkien epäkäytännöllisyyttä. Kalashnikovin mukaan venäläiset ovat ainoastaan tehneet myönnytyksen terveelle järjelle, sillä ”jokainen joka on kaivanut maata kovassa pakkasessa tietää sen olevan huomattavasti vaikeampaa kuin lämpimällä säällä”. (PR1, 10.4.1997)

Lehdistöarvioiden rakenne noudattelee usein samantyyppistä kaavaa. Kalashnikovin kirjoitukset alkavat usein juuri jonkin USA-kokemuksen muistelemisella, josta päästään länsimaisen lehdistön ajankohtaiseen kirjoitteluun. Matt Taibbin omalla nimellään kirjoittamat jutut lähtevät niin ikään usein liikkeelle jollain vertauskuvalla. *Dog Tired of Hacks* (PR49, 20.5.1999) kirjoituksen alussa Taibbi esimerkiksi muistelee, kuinka hän kiusasi lemmikkikoiraansa teini-ikäisenä nauhoittamalla omaa ääntänsä kasetille, jossa hän kutsui koira luokseen. Taibbi kertoi asettaneensa nauhurin toiselle puolelle asuntoa ja samaan aikaan huutaneensa itse komentoja koiralle toisesta huoneesta. Tämä sai eläimen seisomaan hämmentyneenä keskellä huonetta,

¹ “I did not write home about this incident. I certainly did not write home four times a day, a la Reuters and AP, attaching the word "decrepit" to my Oldsmobile in each letter [...] And I was not nearly successful enough in my attempts around campus to find hallucinogenic drugs to suggest in public that my crippled Oldsmobile was a symbol of America in decay.”

tietämättä kummasta huoneesta tulevaan komentoon sen pitäisi reagoida. Tästä Taibbi pääsee siihen, kuinka länsimainen lehdistö tekee jatkuvasti samanlaista kiusaa omalle yleisölleen julkaisemalla Venäjästä täysin ristiriitaisia uutisia samanaikaisesti. (PR49, 20.5.1999) Käytän aineistoanalyysissä paljon suoria sitaatteja tekstistä. Tyyli, jolla lehdistöarviot kirjoitettiin, on tässä tutkimuksessa lähes yhtä tärkeä puoli kuin varsinainen kritiikin asiasisältö. Lainatessani pidempiä kohtia teksteistä sisällytän sitaatin englanninkielisessä muodossa alaviitteisiin. On epävarmaa, kuinka kauan lehdistöarviot pysyvät luettavissa The eXilen Internet-arkistojen kautta, joten alaviitteiden avulla pystyn välittämään The eXilen alkuperäistä kirjoitustyyliä ainakin jonkin verran.

Totesin johdannossa, että en lähde arvioimaan The eXilen lehdistökritiikin osuvuutta tutustumalla kritiikin kohteina oleviin valtavirtalehdistön Venäjä-juttuihin. Näen kuitenkin tarpeelliseksi luoda jonkinlaista kuvaa siitä, miten kritiikki otettiin vastaan amerikkalaisten toimittajien ja muiden Venäjä-asiantuntijoiden keskuudessa. Tähän minulla on mahdollisuus käymällä läpi David Johnssonin Venäjä-listalla (JRL-Johnsson`s Russia List) käytyä keskustelua The eXilestä.

JRL perustettiin vuonna 1996 tarjoamaan monipuolista ja ajankohtaista tietoa Venäjästä länsimaisille tutkijoille, liikemiehille, poliitikoille ja journalisteille. Amerikkalainen Venäjän-tutkija David Johnsson kokosi omakätisesti eri lehdistä ja muista lähteistä katsauksia ajankohtaisesta Venäjä-kirjoittelusta. Katsaukset pystyi tilaamaan sähköpostiinsa ja myöhemmin lukemaan myös Johnssonin Internet-sivuilta. Moscow Timesin haastattelussa Johnsson kertoi aloittaneensa listan, koska hän koki amerikkalaisen median liioittelevan kommunistien vaaraa Venäjän vuoden 1996 presidentinvaalien alla. Myöhemmin Johnsson siirtyi ainoastaan editoimaan listaansa osallistumatta kirjoitteluun. Tavoitteena oli tuoda esille mielipiteitä niin suurista kuin pienistäkin lehdistä ja poliittisen kentän eri laidoilta. Sähköpostilistan tilaajat olivat 1990-luvun loppupuolella eri taustoista tulevia Venäjästä kiinnostuneita ihmisiä. Johnsson alkoi julkaista The eXilen tekstejä ja etenkin Matt Taibbin lehdistöarvioita listallaan. Tämä aiheutti nopeasti kiivasta keskustelua uudesta journalistisesta toimijasta Moskovassa. (McHugh, Moscow Times, 13.5.1998) Käyn seuraavaksi läpi lehdistöarvioista käytyä keskustelua. Kaikkien kirjoittajien identiteettiä en ole pystynyt selvittämään, mutta oletan kaikkien listan keskusteluun

osallistuneiden olleen jonkinlaisia Venäjä-asiantuntijoita. Löydöt eivät varmaankaan ole kattavia eivätkä kirjoittajat ole todennäköisesti tarkoittaneet debattia kovin julkiseksi. Monet suurten lehtien toimittajista, joita lehdistöarvioissa kritisoidaan, eivät osallistu keskusteluun ollenkaan. Silti pystyn lähteiden kautta antamaan väläyksen siitä keskustelusta, jota The eXile Moskovan ulkomaalaisyhteisössä herätti.

Suurin osa The eXilen lehdistöarvioita kommentoivista viesteistä julkaistiin keväällä 1998. Ensimmäisessä löytämässäni kommentissa Gary Kern kommentoi ilmeisesti jo valtoimenaan vellovaa keskustelua The eXilen lehdistöarvioiden merkityksestä kirjoituksellaan ”Näpit irti eXilestä”. Hänen mielestään The eXile oli hieno lehti, joka oli onnistunut kaivamaan itselleen aivan oman tilan Moskovan mediakentässä. The eXile edusti Kernin mielestä auktoriteettia pelkäämätöntä katujen ääntä, joka suorasukaisella kirjoittelullaan saisi ehkä elitistisimmät valkokaulustoimittajat kirjoittamaan rehellisemmin. Toisin kuin miljoonapalkkaiset tähtitoimittajat, The eXilen tyypit riskeerasivat Kernin mielestä todella nahkansa journalismin takia. (Kern, JRL, 12.3.1998)

Moscow Timesin toimittaja Mark Whitehouse otti osaa keskusteluun kriittisemmällä asenteella. Whitehousen mielestä The eXilen rooli oli ristiriitainen. Whitehouse huomautti, että Ames ja Taibbi olivat useampaan otteeseen ilmoittaneet, ettei heidän lehteään tulisi ottaa vakavasti. Tämä olikin Whitehousen mielestä viisasta ottaen huomioon lehden satiirisen sisällön. Siksi oli vastuutonta julkaista varoittamatta vakavaa tutkivaa journalismia huumorin seassa. Whitehouse paheksuu Matt Taibin lehdistöarviota *Hacks not Just Stupid* (PR26), jossa tämä syytti Washington Postin ja Reutersin toimittajia lahjusten ottamisesta venäläisiltä poliitikoilta Anatoli Tšubaisilta ja Vladimir Potaninilta. Ainoa todiste korruptiosta oli Whitehousen mukaan se, että Postin toimittaja kieltäytyi kommentoimasta asiaa Taibbille. Whitehouse valittelee journalistisen etiikan puutetta, kun hyökkäyksiä tehdään ennen kuin faktat ja lähteiden luotettavuus on tarkastettu. (Whitehouse, JRL, 12.3.1998)

Matt Roazen ei puolestaan ymmärrä, millä perusteella The eXilen lehdistöarvioita voisi pitää valheellisina, vaikka niiden tyyli onkin rienaava. Hänen mielestään The eXilen mielenkiinto pääministeri Anatoli Tšubaisia kohtaan on enemmän kuin perusteltua, sillä Tšubais on Jeltsinin

jälkeen maan tärkein poliittinen vaikuttaja. Venäläinen media on Tšubaista uutisoidessaan Roazenin mielestä huomattavasti tasapainoisempi kuin länsimaiset julkaisut, kunhan vain pitää mielessä, mitkä lehdet ovat hallituksen ja mitkä opposition omistuksessa. (Roazen, JRL, 12.3.1998)

Andrew Howell kiittelee The eXilen viihdyttävää journalistista tyyliä, joka pitää ehkä sisällään hitusen totuuttakin kritisoidessaan länsimaisia toimittajia. Howellin mukaan tekstit antoivat kriittisen katsauksen instituutin jonka jäsenet voivat käyttäytyä aivan yhtä hölmösti kuin kaikki muutkin, mutta jotka harvoin joutuvat julkisen tutkimuksen alaiseksi. Howellin mielestä The eXilen lukijat ovat kyllä sen verran sivistyneitä, että osaavat erottaa vakavan materiaalin huumorista seasta. (Howell, JRL, 12.3.1998)

The Boston Globen Moskovan kirjeenvaihtaja David Filipov listaa käydyn keskustelun perusteella The eXilen hyvät ja huonot puolet. Positiiviseksi puoliksi Filipov näkee stereotyyppien rikkomisen, itsekriittisyyteen pakottamisen, juttujen puoleensavetävyyden sekä epämiellyttävien asioiden julkittomisen. Negatiiviksi puoliksi Filipov taas luettelee henkilökohtaiset hyökkäykset, epäjohtonmukaisuuden sisällössä (onko kyseessä Mad-lehti vai vakava julkaisu?), karkean kielen ja pseudonyymien käytön. (Filipov, JRL, 13.3.1998)

Thomas Goltz pyrki suhteellistamaan The eXilen kirjeenvaihtajilta vaatimia journalismin standardeja. Goltz ottaa vertailukohtaksi Turkin sekavat sisäpoliittiset kuviot, joiden täydelliseen avaamiseen ei kerta kaikkiaan ole mahdollisuutta uutisjutun puitteissa. Goltzin mielestä kirjeenvaihtajilta on kohtuutonta vaatia kaiken kattavia taustoja ja keskittymistä paikallisia ihmisiä lähellä oleviin aiheisiin, sillä useimmat heistä ovat palkattuja raportoimaan nimenomaan kansainvälisen politiikan keskeisistä käänneistä. Goltz ei pidä hyvänä ulkomaan uutisoinnin tapaa käyttää yksinkertaistavia käsitteitä - kuten islamisti tai reformisti - kuvaillakseen politiikan toimijoita. Mutta tämän kaltainen tiivistäminen kuuluu toisaalta alan luonteeseen. Kaikkien poliittisten pelaajan henkilötaustoja ei voida selvittää juurta jaksen lukijoille. (Goltz, JRL, 13.3.1998)

Kriittisin kommentti The eXilen toimintaa kohtaan tulee Baltimore Sun -lehden toimittajalta

Kathy Lallylta. Lally kiittelee Johnssonin listan juttujen monipuolisuutta, mutta ei hyväksy Taibbin lehdistöarvioiden julkaisemista irrotettuna The eXilen kokonaiskuvasta. Lally huomauttaa, että edellisessä numerossa The eXilen päätoimittaja Mark Ames kertoi uhanneensa tappaa venäläisen tyttöystävänsä, ellei tämä teettäisi aborttia, sillä lapsesta tulisi Amesin mukaan ”viistopäinen idiootti”. Lally ei myöskään hyväksy lehdistöarvioissa Washington Postin toimittajaan kohdistuneita lahjussyytöksiä. Lally ei ymmärrä, miksi The eXilen ilkeämielisiä ja mielettömiä syytöksiä pitäisi julkaista Johnssonin listalla. (Lally, JRL, 16.3.1998)

St. Petersburg Timesin toimittaja Matt Bivens ihmettelee, kuinka The eXile on saanut aikaan niin paljon närkästystä toimittajissa, kun samaan aikaan Reuters menee uutisoimaan vääristeltäviä tietoja, jotka palvelevat suoraan Venäjän vaikutusvaltaisimpien poliitikkojen etuja. Matt Taibbi on kirjoituksellaan Bivensin mielestä yhdellä iskulla pakottanut länsimaisen median tarkastelemaan omaa kirjoitteluaan kriittisesti. (Bivens, JRL, 24.3.1998) Washingtonilaisessa Jamestown Foundation Monitor -ajatushautomossa työskennellyt Elizabeth Teague tunnustaa rakastavansa The eXilen tyyliä, joka panee hänet miettimään kahdesti sitä, mitä oikein Venäjästä kirjoittaa. (Teague, JRL, 12.3.1998) Peter Mahoneyn mielestä Taibbi ja Ames tarvitsisivat jonkun hyvän editorin pitämään lehden linjan koossa. Hän toivoo, että The eXile pyrkisi ammattimaistamaan kirjoitteluaan:

”Mutta ottaen huomioon poikiemme omistautumisen ”intellektuellille vapaudelle” eli toisin sanoen hemmotellulle egoismille, on tämän suuntainen kehitys hyvin epätodennäköistä. Joten jäämme kohauttelemaan olkapäitämme heidän ylettömyydelleen, huokailemaan heidän virheilleen, ja välillä tulemme varmasti viihdytyiksi heidän satunnaisilla älynväläyksillä. Mutta mitä me emme voi tehdä, ikävä kyllä, on ottaa heitä vakavasti.” (Mahoney, JRL, 25.3.1998)

6. Aineistoanalyysi: Journalismikritiikin kolmikehämalli

Tämän tutkimuksen empiirisessä osiossa analysoin The eXilen vuosien 1997 - 1999 lehdistöarvioiden sisältämää Venäjä-journalismin kritiikkiä. Metodisena apuvälineenä käytän journalismikritiikin kolmikehämallia, jonka Heikki Luostarinen esittelee teoksessa *Sopulisilppuri – mediakritiikin näkökulmia* (1996). Kyseinen malli on vain yksi tapa jaotella journalismikritiikin eri lajeja. Kritiikkiä voidaan jaotella myös esimerkiksi motiivien, kritiikin kohteiden tai kriitikkojen taustojen perusteella. Kolmikehämalli on journalismikritiikin tutkimukseen tehty sovellus alun perin tiedekritiikin erittelyyn käytetystä metodista. Malli jakaa journalismikritiikin kolmeen kategoriaan seuraavanlaisesti:

1. Journalismin omia normeja mittapuuna käyttävään kritiikkiin
2. Journalismin totuudellisuutta/objektiivisuutta tutkivaan kritiikkiin
3. Journalismin yhteiskunnallisia ja kulttuurillisia vaikutuksia arvioivaan kritiikkiin

Journalismin normistoa määritellään esimerkiksi toimittajien eettisissä ohjeissa, keskeisten vaikuttajien puheenvuoroissa ja alan palkintojen jakamisten yhteydessä. Journalismin normit ovat aikasidonnaisia, ja lisäksi eri juttugenrejen välillä hyvän journalismin määritelmät vaihtelevat jonkin verran. Yhtenä keskeisenä lähtökohtana on se, mitä jonkin viestin itse väittää sisältävänsä. Journalismin odotetaan olevan muodoltaan ja tyyliltään valittuun journalistiseen genreen sopivaa. Heikki Luostarinen nostaa esimerkiksi The New York Timesin, joka mainoslauseessaan *All The News That's Fit to Print* lupaa painavansa kaikki uutisarvoiset aiheet sivuilleen. Tällaiset iskulauseet eivät kuitenkaan kovin pitkälle avaa tai rajaa journalistista sisältöä. (Luostarinen et al., 1996, 15-20)

Esimerkkinä journalismin normien laajemmasta määrittelystä Suomessa toimivat *Journalistin eettiset ohjeet*. Keskeisiä vaatimuksia näissä ohjeissa ovat mm. relevantin uutistiedon tuottaminen, mielipiteellisen aineiston erottaminen faktoista, oman edun tavoittelemisesta pidättäytyminen ja luotettavien lähteiden käyttö. (Journalistiliitto.fi, 2011) Suomalaisten toimittajien itsekritiikkiä tutkinut Ari Heinonen huomauttaa, että länsimaissa journalistien ideaalitehtävät ovat alan harjoittajien julistuksissa usein hyvin samankaltaisia. Silti arkipäivä ja ihanteet saattavat olla kaukana toisistaan. Sekä suomalaiset että ruotsalaistoimittajat korostavat

yhteiskunnallisen vallankäytön valvonnan ja epäoikeudenmukaisuuden arvostelun tärkeyttä. Amerikkalainen saattaa vielä sanoa olevansa ”ärhäkkä vallan vahtikoira”. Toimittajuuden perusidea pysyy kuitenkin hyvin samankaltaisena, vaikka toimituskulttuurit tyyliltään poikkeavatkin toisistaan. Useimmiten journalismikritiikki ei olekaan työn tuloksien kirjaimellista eettistä arviointia jonkin normikokoelman pohjalta, vaan ammattikunnan oman työkuulttuuriin ja journalistisiin käytäntöihin suhteutettua arvostelua journalismin laadusta. (Luostarinen et al., 1996, 99, 89) The eXilen lehdistöarvioiden tapauksessa kyse on siitä, mitä hyvältä ulkomaanjournalismilta odotetaan. Turo Uskali määrittelee hyvän ulkomaanjournalsmin kriteereiksi juttuaiheiden ja tietolähteiden monipuolisuuden, epäselvien lähteiden vähäisen käytön, etusivulle pääseminen sekä arkojen aiheiden suuren osuuden jutuissa. Nämä vaatimukset eivät erityisesti eroa kotimaanjournalismin ihanteista. (Uskali, 2007, 44) Periaatteessa Venäjän kirjeenvaihtajia sitovat aivan samat normit ja eettiset ohjeet kuin kotimaantoimittajiakin, vaikka työskentelyolosuhteet ovat varsin erilaiset. Etenen aineistoanalyysissä hyvin paljon lähteiden ehdoilla, enkä perusta käsittelyä tiukasti minkään normikokoelman pykäliin.

Keskeinen määrittelyongelma, joka liittyy kolmikehämallin soveltamiseen The eXilen kritiikin erittelyyn, on ensimmäisen ja toisen kehän päällekkäisyys. Journalismin totuudellisuuden kritiikki on myös yhden alan keskeisimmän normin käsittelyä. Sovellan mallia tässä tutkimuksessa siten, että toisen kehän totuudellisuuskritiikki viittaa ennen kaikkea suoranaisiin asiavirheisiin, toimittajan oman persoonan ja vallanpitäjien vaikutuksiin journalismin totuudellisuuteen ja objektiivisuuteen. Koska ulkomaanjournalsmin normistoa ei ole kovin tyhjentävästi määritelty, niin keskityn ensimmäisellä kehällä hieman johdantomaisesti siihen yleisempään ja tietyllä tapaa harmittomampaan kritiikkiin joka kohdistui Venäjä-journalismin juttuaiheiden ja haastateltavien monipuolisuuteen sekä toimittajien tyyliin ja kielivalintoihin.

Kritiikin toisella kehällä on kyse siitä kuinka hyvin journalismi heijastelee ulkoista todellisuutta. Aihepiiri on niin valtava, että se ansaitsee ehdottomasti oman kehänsä. Yksinkertaisimmillaan kritiikissä kyse on asiavirheistä, joita itseään kunnioittavat lehdet pyrkivät paikkaamaan oikaisuilla. Monitahoisempia totuudellisuuskysymyksiä ovat, antavatko tiedotusvälineet oikean kuvan esimerkiksi globaalin talouden, Venäjän ihmisoikeuksien tai ilmastonmuutoksen tilasta. Totuudellisuus-kysymykseen sisältyy keskustelu journalismin objektiivisuudesta, josta viestintätutkijat ovat väitelleet vuosikymmenet. En lähde käsittelemään objektiivisuus-debatin

vaiheita kovin syvällisesti tämän gradun puitteissa. Mutta kuten on käynyt ilmi aikaisemmissa kappaleissa, The eXilen journalistiset esikuvat kuten gonzo- ja uusi journalismi viittaavat kriittiseen suhtautumiseen perinteiseen objektiivisuus-käsitteeseen. Totuudellisuuskritiikkiin liittyy myös vaatimus juttuaiheiden olennaisuudesta ja toimittajien kyvystä myöntää omat virheensä. Heikki Luostarinen painottaa että toisin kuin asiavirheitä, toimitusten on vaikea myöntää suurempia tulkintavirheitä jotka voivat liittyä esimerkiksi sotilaallisiin konflikteihin (esim. Irakin sota, Georgian sota), talouden kehitykseen (esim. vuoden 2008 talouskriisi) tai johonkin kuohuttavaan sisäiseen skandaaliin (esim. Lewinsky-skandaali USA:ssa). (Luostarinen et al., 1996, 15-20)

Kolmannelle kehälle asettuu kritiikki, joka arvioi journalismin yhteiskunnallisia ja kulttuurillisia vaikutuksia. Tyypillisesti kritiikki kiinnittää huomiota massamedian banalisoiviin ja degeneroiviin vaikutuksiin yhteiskunnassa. Kritiikki voi liittyä hyvin monenlaisiin ilmiöihin kuten viihteellistymiseen, sotaan ja rauhaan tai sukupuolten tasa-arvoon. The eXilen kontekstissa tulkitsen kolmannen kehän tarkoittavan ennen kaikkea sitä, minkälaista kuvaa journalismi välitti Venäjästä ja venäläisyydestä. Journalismin on myös katsottu vieraannuttavan ja passivoivan yleisöä kuvaamalla asioita, jotka tapahtuvat aina jossain toisaalla ja yksittäisen ihmisen vaikutusmahdollisuuksien ulottumattomissa. Ulkomaanjournalismissa tämä piirre korostuu entisestään. Usein kolmannen kehän kritiikin tavoitteena on muuttaa journalismia aktivoivampaan ja älyllisesti haastavampaan suuntaan. Arvostelua on myös nostattanut joukkotiedotusvälineiden vaikutus demokraattiseen päätöksentekoon. Viimeisellä kehällä käsittelen sitä kuka The eXilen mielestä oli vastuussa Venäjä-journalismin tasosta ja minkälaisia mahdollisia muutosehdotuksia lehti tarjosi kritiikissään. (Luostarinen et al., 1996, 15-20)

6.1 Ensimmäinen kehä: Journalismin omat normit

Juttuaiheet ja ympäristöt

Aivan aluksi on hyvä ottaa esille eräs juttuaiheisiin vaikuttava suuri tekijä, johon lehdistöarvioissa jatkuvasti viitataan. Abram Kalashnikovin mukaan amerikkalaisen median mielenkiinto nimittäin ylipäätään väheni Venäjään kohtaan 1990-luvun lopulla. Tämä oli Abram Kalashnikovin mukaan erittäin valitettavaa, sillä ” Venäjä on yhä täynnä kiinnostavia ja kertomattomia tarinoita, jotka voitaisiin pienellä vaivannäöllä tuoda kotitoimitusten esimiesten tietoisuuteen.” Amerikkalaisten tiedot Venäjästä kävivät yhä kapeammiksi Moskovan toimitusten resurssien vähentyessä ja keikkatoimittajien korvatussa vakituisia kirjeenvaihtajia. Venäjä-uutisointi oli supistunut tarkoittamaan latteaa poliittista journalismia, joka vilisi amerikkalaisista elokuvista ja urheilusta lainattuja kielikuvia. Kenties myös toimittajien työsuhde-etujen vähentyminen on laiskistanut kirjeenvaihtajia (”He eivät tunne enää itseään riittävän etuoikeutetuiksi”). Voimia säästetään journalismin tason kustannuksella ilmeisesti kotimaan rahakkaille luentokiertueille. (PR1, 10.4.1997, PR38, 5.11.1998)

Latteaa poliittista journalismia edusti presidentti Boris Jeltsinin terveydentilalla ja seuraajaehdokkailla spekulointi. Myös erilaiset sensaatiouutiset korostuivat uutisoinnissa. Viimeisen tsaariperheen luiden seremoniallista hautaamista kesällä 1998 seurattiin lehdistössä hetki hetkeltä. Kalashnikov tunnustaa hautajaisten historiallisen merkityksen, mutta huomauttaa samaan aikaan Moskovassa olevan käynnissä ennennäkemättömän talouskriisin. (PR35, 16.7.1998) Toinen liikaa huomiota saava sensaatioutinen oli Mir-avaruusaseman tekniset ongelmat, jota Kalashnikov kutsuu ”kosmiseksi autonkorjaussaagaksi”. Mir tarjosi kirjeenvaihtajille pitkäaikaisen uutisjutun, jolla ei kuitenkaan ollut erityistä merkitystä juuri muille kuin toimittajille. (PR11, 28.8.1997)

Kalashnikovin mukaan ulkomaankirjeenvaihtajat eivät näe vaivaa juttuaiheidensa monipuolistamiseksi. Toimittajat voivat aina kirjoittaa vielä yhden jutun Venäjän tieteen perikadosta, slaavilaisista seksiorjista, spekuloida Jeltsinin seuraajalla tai vertailla joulupukin ja venäläisen pakkasukon eroja. (PR21, 20.12.1997) Uutisoinnin arvoisia yksittäisiä aiheita olisivat

sen sijaan olleet kiistanalaisen Profil-lehden juuttuminen Venäjän tulliin, amerikkalaisen liikemiehen Boris Jordanin maahantulokielto (PR16, 23.9.1997), itsenäisen NTV -televisioyhtiön alasajo (PR24, 12.2.1998) ja laajemmat ilmiöt, kuten kasvava anti-amerikkalaisuus Venäjällä (PR27, 26.3.1998). Kalashnikov nosti myös esille suuren sensaatioarvon omaavia juttuaiheita, jotka olivat menneet ohi kirjeenvaihtajilta, kuten Pietarin lähistöllä tapahtuneen rambomaisen ammuskelun, jonka päättämiseen vaadittiin ”komppania rajavartioita, FSB:n miehiä ja paikallisia punaniskakyyttä”. (PR24, 12.2.1998)

Lehdistöarvioissa kiinnitettiin huomiota mitkä venäläiset yhteiskuntaluokat valikoituvat toimittajien juttuaiheiksi. Pääsääntöisesti ulkomaankirjeenvaihtajat keskittyvät eliittikohteiden seurantaan. Köyhät eivät lähtökohtaisesti kiinnosta länsimaisia toimittajia, elleivät he sitten ole ”hakkaamassa toisiaan palasiksi tai kuolemassa joukoittain epidemioihin”. Köyhiä ei myöskään pääse haastattelemaan lentokoneessa, ja heillä on tapana pukeutua huonosti. Kerran vuodessa Moskovan toimittajayhteisö kuitenkin Kalashnikovin mukaan kiinnostui tavallisen kansan edesottamuksista. Tuloksena on ”voi kuinka surullista” -tyyppisiä reportaaseja Venäjän kansan ahdingosta. Näissä jutuissa journalistit voivatelevalta köyhien asemaa ja vetoavat länteen, jotta se ohjaisi rahaa heidän auttamiseensa. Jutuissa unohdetaan mainita, että länsimaiden Venäjälle antama rahallinen tuki menee etupäässä markkinareformien läpiviemiseen eikä palkkojen maksuun. Kalashnikov myös vihjaa, että palkkojen viivästyminen hyödyttää itse asiassa länsimaisia firmoja Venäjällä, koska näin inflaatio pysyy alhaalla. (PR17, 6.10.1997)

Aihevalintojen ohella toimittajien jutut syntyvät Moskova-keskeisesti, vaikka Venäjä on maantieteeltään maailman suurin valtio. Toimittajat tekevät työtään Moskova-keskeisesti. Pienemmistä kaupungeista ja maaseudulta tehdään juttuja pääasiassa silloin kun merkittävä poliitikko - kuten Jeltsin - tekee sinne pr-matkoja (PR14, 25.9.1997). Tuloksena on usein ”universumin persläpi” (Rectum of The Universe) -reportaaseja Siperiasta ja Magnitogorskin kaltaisista neuvostokaupungeista. 1990-luvun reformien vaikutusta paikallisten elämään, kuten elintason romahtamista, ei pohdita sen syvällisemmin (PR4, 22.5.1997). Los Angeles Timesin mukaan kannibalismi-tapaus eteläsiperialaisessa Novokuznetskin kaupungissa ei ole aiheuttanut yleistä paheksuntaa Venäjällä. Kalashnikov ihmettelee, kuinka Timesin toimittaja voi tietää tämän seuratessaan tapahtumia Moskovasta käsin. (PR6, 19.6.1997) Jeltsinin provinssimatkan seuraaminen oppositiovaltaiseen Oryolin kaupunkiin on toimittajalle ideaali tilanne, jonka

puitteissa on mahdollisuus rauhoitella huolta provinssien räjähdysherkstä tilanteesta. Länsimaiset toimittajat ovat taustoiltaan niin urbaaneja, että he odottavat aina ratkaisujen tulevan pääkaupungista eli tässä tapauksessa Moskovasta. Toimittajan juttu Jeltsinin matkasta on kuin kuvaus:

”Marie Antoinetten korruptoituneen hovin järjestämästä piknikistä Versaillesin linnan lähetyillä vuonna 1789: kuvottavaa imartelua ja kättentaputusta, joka peittää taakseen sen faktan, että muutaman kilometrin päässä talonpojat istuskelivat nääntyneiden lastensa ruumiiden vieressä, pureskellen viljanjyviä ja teroitellen heinäseipäitään Suurta Showta varten.” (PR14, 25.9.1997)²

Vielä yksityiskohtaisempaa kritiikkiä esitetään Moskovassa tehtyjen juttujen synty-ympäristöstä. Elokuun 1998 talousromahduksen jälkeen toimittajat eivät Kalashnikovin mukaan vaivaantuneet liikkumaan työtuoleiltaan normaalia enempää. Kalashnikov ottaa esimerkiksi MSNBC:n toimittajan Kari Huusin, joka teki päätelmiään Venäjän talouden rappiotilasta loistohotelli Radisson Slavijanskajan aulasta käsin. Hotellin käytävillä partioivia turvamiehiä Huus pitää osoituksena järjestäytyneen rikollisuuden rehottamisesta Venäjällä:

”Kuulkaas, tämä ei ole enää mitään rutiinitoimittamista, vaan todellisen skuupin nappaamista palleista kiinni. Kutsukaa Pulitzer-komitea äkkiä! Kari Huus löysi Venäjän mafian! Se on naamioitunut Radisson-hotellin turvamiehiksi” (PR36, 24.9.1998)³

Los Angeles Timesin Carol J. Williams kuvailee työtätekevien massojen toivottaneen poliitikko Boris Nemtsovin toimet oligarkkien pröystäilevän rahankäytön kitkemiseksi iloiten tervetulleeksi. Kalashnikov ihmettelee, mihin ihmismassoihin Timesin toimittaja oikein mahtaa viitata. ”Oma katuni on ainakin melko hiljainen. Olisin tyytyväinen juttuun, mikäli siinä osoitettaisiin edes yksi venäläinen ihminen, joka toimittaja Williamsin lisäksi, todella fyysisesti hurraisi Nemtsoville. Jotenkin min epäilen sitä.”. Kalashnikovin mukaan toimittajat myös lähtivät Moskovasta juttukeikoille, kun siihen ei olisi ollut välttämättä tarvetta. Tsaariperheen luiden hautaaminen Pietarissa kesällä 1997 edusti sellaista jäykkää ja ennalta arvattavaa uutistapahtumaa, josta journalistit olisivat voineet kirjoittaa aivan yhtä hyvin TV-lähetystä

² ”The end result is like an account of a picnic thrown for Marie Antoinette by a corrupt old Vicomte on the outskirts of Versailles in 1789: obscene flattery and good cheer all around, masking the fact that just a few miles away, peasants were sitting bunched around the emaciated corpses of their children, munching ergot and sharpening their pitchforks for the Big Show.”

³ ”Folks, that's not just reporting the story, that's reaching out and grabbing it by the throat. Somebody call the Pulitzer committee, quick! Kari Huus found the Russian mafia! They're disguised as security guards in the Radisson.”

seuraten Moskovasta. (PR8,17.7.1997, PR35, 16.7.1998)

Herkkien aiheiden käsittely

The eXile piti tiettyjen herkkien aiheiden valintaa uutiskärkeen tekopyhänä. Erään Washington Postin toimittajan laatiman antisemitismin nousua Venäjällä käsittelevän jutun taustavaikuttimiksi lehdistöarvioissa nähdään Venäjän muutoin vaikeasti selitettävä yhteiskunnallinen tilanne. Venäläisen kenraalin Albert Makashovin ulostulo juutalaisvastaisin mielipitein oli pelastus Venäjän talouskaoksen keskellä työskenteleville toimittajille. Vuoden 1998 talouskriisi antoi uutta terävyyttä antisemitismi-kärjelle, koska venäläisten saattoi odottaa etsivän syypäitä maan vastoinkäymisille. Tapaus osoittaa Taibbin mukaan länsimaisen ulkomaanjournalismin yhden heikkouden. Skinheadryhmät ja muut radikaalit antisemiittiset liikkeet olivat kasvaneet tasaisesti Venäjällä jo vuosia, mutta vasta talouskriisin jälkeen länsimainen media kiinnostui asiasta: (PR39, 19.11.1998)

”Epävarmoina aikoina antisemitismi on ainut moraalinen kysymys josta yleisessä mielipiteessä voidaan vielä puhua itsevarmasti[...] Sosiaalisen kaoksen oloissa, kuten tämän päivän Venäjällä, toimittaja huomaa helpotukseksi maiseman olevankin taas tuttu. Ei eletäkään enää vuoden 1998 Moskovassa, vaan vuoden 1944 Berliinissä. Toimittaja tietää kuinka tämä elokuva päättyy ja hän voi ottaa rennosti. Dialogia kirjoittaa itse itsensä juttuun.” (PR39, 19.11.1998)⁴

Todelliseksi länsimaisen median tabuaiheiksi lehdistöarvioissa nimetään sen sijaan korruptioon liittyvät ”lainoja osakkeista” ja ”Fimaco” -skandaalit, jotka olivat toimittajille kiusallisia amerikkalaisten oman osallisuuden vuoksi. Epäilyksenä Fimaco-skandaalissa oli, että Venäjän valtion korkea-arvoiset toimijat olisivat siirtäneet valtionkirstuista miljardeja epäilyttäville ulkomaisille pankkitileille. Mahdollista oli myös, että rahasummaan sisältyi Maailmanpankin Venäjälle myöntämiä hätälainoja. Taibbin mukaan rahanpesuskandaalin olisi pitänyt olla jokaisella toimittajalla suuri uutinen:

”Jos olet tottunut kirjoittamaan juttuja Venäjän kuolleiden osakemarkkinoiden pienistä nousuista ja laskuista, tai raportoinut ankeista ja tekaistuista uusista taloussuunnitelmista, joita Venäjän uusin avoimesti korruptoitunut hallitus ikuisesti tehtailee, niin

⁴ ”In increasingly uncertain times, anti-Semitism is the only moral issue the great Lords of Public Opinion still feel certain about. When a hack sticks a convincing enough anti-Semite in any atmosphere of bewildering social chaos—today's Russia, for instance—he usually finds that the landscape is suddenly familiar again. Suddenly it's not 1998 in Moscow, but 1944 in Berlin. He knows the ending to this movie, so he can relax. This dialogue practically writes itself.”

silloin sinun ei piru kannata ohittaa FIMACOA, koska kyseessä oli todellinen juttu.” (PR44, 25-2-1999)⁵

Fimacon tyyppisten monimutkaisten talousaiheiden käsittelyn välttelyn syyksi nähdään myös länsimaisen uutisformaatin rajallisuus. ”Ihmisen voi opettaa kasvatuksen kautta säälimään köyhiä, mutta on mahdotonta selittää hänelle 470 merkillä kansainvälisen luotonannon mekanismeja”, kirjoittaa Taibbi viitaten Maailmanpankin ja Kansainvälisen valuuttarahaston toimintaan Venäjällä. (PR49, 20.5.1999)

CNN-aikakauden reaaliaikaiselta uutisoinnilta on Matt Taibbin mukaan viety tarkoitus, kun suuret mediayhtiöt panttasivat Fimacon kaltaisia tärkeitä juttuaiheita yleisöltään. Toimitukset pyrkivät vaikenemaan asian ensin kuoliaaksi toivoen jutun jäävän lyhytaikaiseksi kuplaksi. Ja kun asia nousi julkisuuteen muita reittejä, toimittajilla oli suuri selittäminen siinä, miksi jo kauan tiedossa olleesta merkittävästä asiasta ei ollut uutisoitu riittävästi. Kotimaanjournalismissa samankaltainen tilanne ei olisi toimitusten välisten kilpailun takia mahdollinen. Ulkomaankirjeenvaihtajat sen sijaan ovat toistensa kanssa hyvä veli -väleissä ja suojelevat toistensa uria, vaikka työskentelevät kilpailijalle. (PR44, 25.2.1999)

”Jos toimitusten tavoitteena ei enää olekaan jymyutisten kirjoittaminen, niin mikä tarkoitus hänen läsnäolollaan enää on? Vastaus on epäilemättä toinen uutinen jonka toimittajat toivovat jäävän huomaamatta esimiehiltään.” (PR44, 25.2.1999) ⁶

Haastateltavat/Lähteet

Tavallisten ihmisten haastatteluun liittyy Venäjä-journalismissa Kalashnikovin mukaan eräs suuri ongelma:

”Uutisgenressä tavataan yleensä välttää silkkaa paskanjauhamista. Mutta ulkomaankirjeenvaihtaja nauttii erityisvapaudesta kirjoittaa mitä tahansa potaskaa. Kohdemaan asukkaat eivät yleensä lue kirjeenvaihtajien heistä kirjoittamia juttuja ja

⁵ “If you've been writing about little dips and rises in the dead Russian stock market, or reporting on the dreary and totally bogus economic plans forever being put forth by Russia's most recent openly corrupt government, then you damn well better not miss FIMACO, because this was the real deal. “

⁶ “If breaking big news stories in your assigned country is no longer the raison d'etre of foreign bureaus, then why have them at all? That's probably another story foreign journalists are praying their editors will miss.”

amerikkalainen yleisö ei piittaa tarpeeksi kyseenalaistaakseen lukemiaan juttuja.” (PR3, 8.5.1997) ⁷

Provokatiivisimman väitteen tavallisten ihmisten haastattelemisesta Kalashnikov esittää vihjatessaan, että tyypillisimpien venäläisten nimien, kuten Ivanov ja Petrov, esiintyminen epäilyttävän usein toimittajien jutuissa kielii tekaistusta sitaateista. Tavallisten ihmisten kommentit ovat voineet sisältyä jo kotitoimituksen esimiehelle viikkoja ennen reportaasimatkaa lähetettyyn juttuideaan eräänlaisina avainkommentteina, joita toimittaja tarvitsee saadakseen näkökulmansa toimimaan. (PR25, 26.2.1997) Baltimore Sunin toimittaja esimerkiksi käytti tavallisen venäläisen Tatjanan tulevaisuususkoisia kommentteja hyväkseen saadakseen positiivisen sanomansa Venäjän talouden kehityksestä vaikuttamaan uskottavalta, vaikka talouden luvut kertoivat aivan vastakkaista. (PR32, 21.5.1998) Kirjeenvaihtajilla on myös tapana tehdä päätelmiä koko maan poliittisista mielialoista taksikuskinsa epämääräisten murahdusten perusteella. (PR46, 25.3.1999)

Tavallisten venäläisten haastateleminen saa Kalashnikovin mielestä naurettavia piirteitä. Reutersin Mitchell Landbergin haastattelema eläkkeellä oleva sairaanhoitaja Irina Goltsova myy vihanneksia Moskovan toreilla, sillä eläke ei yksin riitä elämiseen. Landsbergin mukaan Goltsova osallistuu omalta osaltaan Venäjän talouden reformointiin. ”Toki, he ovat reformoineet elämäni”, kommentoi Goltsova Jeltsinin hallinnon toimia. Vain länsimaalainen voi Kalashnikovin mukaan ottaa vakavasti tällaiset lausahdukset. (PR20, 18.12.1998)

AP:n jutussa perhettään onkimisella elättävä perheenisä, sukunimeltään Ivanov, kommentoi elämäntilannettaan joessa saappaitaan myöten seistessään: ”Tulen tänne joka päivä. Työtä ei ole joten tulen tänne.” Kalashnikov pitää sitaattia täysin epäaitona, sillä kukaan ihminen ei oikeasti puhu kyseisellä tavalla. (PR25, 26.2.1998) Kalashnikov kehittää vertailukohtaksi tilanteen, jossa venäläinen toimittaja haastattelisi amerikkalaista koulupoikaa seuraavaan tapaan:

”Kello kolme iltapäivällä Johnny Smith saapuu kotiin vietettyään jälleen yhden turhan päivän Amerikan rappioituneessa koululaitoksessa. Lämmitettyään juustosämpylän mikrouunissa Johnny on jo polvillaan 30-tuumaisen televisionsa äärellä. ”Tulen

⁷ ”In the news genre, one is normally careful to avoid patent bullshit. But a foreign correspondent enjoys a novelist's freedom to write any amount of baloney. People in the countries from which foreign correspondents report do not normally read their coverage, and people back home do not care enough to question what they read.”

tänne joka päivä”, hän sanoo, ”minulla ei ole elämää, joten tulen tänne.” (PR25, 26.2.1998)⁸

Myös yhteistyö viranomaisten kanssa vaikuttaa siihen, keitä venäläisiä toimittajat pääsevät haastattelemaan Venäjällä. Kalashnikov kiinnittää huomiota Reutersin Adam Tannerin reportaasiin moskovalaisesta vankilasta. Viranomaiset päästävät länsimaisia toimittajia vain harvoin tutustumaan vankien elämään. Tanner kirjoittaa vankiloiden olojen parantuneen sitten neuvostoaikojen. Kalashnikovin mukaan on aivan selvää, ettei viranomaisten Tannerille osoittama vanki voinut kertoa toimittajalle kaikkea vanginvartijoiden valvovien silmän alla. ”Luuliko Tanner vanginvartijan päästävän hänet haastattelemaan Malcolm X:ää?”. Kirjeenvaihtajat ovat valmiita alentamaan normaaleja standardejaan toimiessaan suljetummissa yhteiskunnissa. Reuters halusi ehkä myös taata saavansa jatkossakin yksinoikeudella juttuja viranomaisten kautta. (PR29, 23.4.1998) Jutun kritiikkömyys on Kalashnikovin mielestä hävytöntä, sillä useimmat venäläiset vangit:

”olisivat valmiita myymään oman äitinsä saadakseen ylimääräisen kupin kaurahiutaleita viikon verran, tai ehkä vain pelkästään nauttiakseen etuoikeudesta välttää hakatuksi ja raiskatuksi tuleminen muutamaan päivään.” (PR29, 24.4.1998)⁹

Venäjä-journalismin sisältöihin vaikuttaa myös se, keitä asiantuntijoita haastatellaan tärkeissä politiikan ja talouden aiheissa. Lehdistöarvioiden mukaan tietyt asiantuntijat vaikuttavat selvästi journalismin tasapuolisuuteen negatiivisesti. Esimerkiksi Venäjän reformiprosessiin osallistuneet länsimaalaiset neuvonantajat, kuten amerikkalainen Michael Mcfaul ja ruotsalainen Anders Åslund, saavat toimia ”puhuvina päinä” eli asiantuntijoina jutuissa, jotka käsittelevät Venäjän nykypolitiikkaa ja lähihistoriaa. Lukijaa ei informoida siitä, että haastateltavat ovat itse asiassa akateemisten titteliensä taakse kätkeytyneitä osapuolia asiassa, ja he olivat itse mukana toteuttamassa Venäjän yksityistämistä ja lännen rahallisen tuen koordinoointia. (PR34, 2.7.1998). IMF:n entinen ekonomisti Charles Blitzer pääsee AP:n jutussa kertomaan tutkijan ominaisuudessa, että Venäjän ongelmien juuret ovat vanhassa kommunistijärjestelmässä eivätkä reformeissa. (PR20, 18.12.1998) Myös venäläisten asiantuntijoiden haastatteluissa on tapana

⁸ "3 p.m. comes swiftly after a day of non-learning in America's ravaged school system. By the time the microwave oven finishes heating his yellowing bread-and-processed cheese sandwich, Johnny Smith is already on his knees in front of his 30-inch television. "I come here every day," he says. "I have no life, so I come here."

⁹ "most inmates would be willing to sell out their own mothers if you offered them an extra bowl of oatmeal for a week or so, or maybe just for the privilege of not being beaten or raped for a few days."

jättää pois henkilön taustat. Fond Politika -tutkimuslaitoksen Vladimir Nikonovin Jeltsin-myönteiset kommentit asettuisivat paremmin kontekstiinsa, jos toimittaja kertoisi Nikonovin työskennellen aikaisemmin presidentin avustajana. (PR14, 25.9.1997)

Tämän kaltaista asiantuntijoiden käyttöä ei Kalashnikovin mukaan tapahdu juurikaan ulkomaanjournalismin ulkopuolella. Esimerkiksi USA:ssa poliittiset jakolinjat ovat niin selkeästi piirrettyjä demokraatit - republikaanit-akselilla, ettei kukaan analyttikko voi juurikaan esiintyä ilman asiankuuluvaa tittelä kuten ”republikaanisen think-tankin-jäsen” tai ”Carterin entinen avustaja.” Ongelmana on, ettei amerikkalaisilla ole tietoa Venäjää työkseen analysoivien ihmisten taustoista, joten he luottavat liikaa heidän puolueettomuuteensa. (PR34, 2.7.1998)

Toimittajien tyyli ja sanavalinnat

Kirjeenvaihtajien puutteellinen kulttuurituntemus johti Kalashnikovin mukaan moniin epäuskottavuuksiin Venäjä-journalismissa. Yksittäisenä esimerkkinä toimii rikosuutinen, jossa kannibalismiin ja murhaan syyllistyneestä venäläismiehestä käytetään lellittelynimeä Sasha, joka vakavan uutisjutun yhteydessä vaikuttaa epäkorrektilta. (PR6, 19.6.1997) Toisessa venäläistä alamaailmaa käsittelevässä uutisessa Solntsevo-mafiajengin nimi käännetään englannin kielelle The Brigade of The Sun-muodossa. Tämä käännös jätti pimentoon keskeisen nimeen liittyvän kulttuurillisen taustatiedon. Solntsevo viittaa Kalashnikovin mukaan moskovalaiseen kaupunginosaan, jossa jengi alun perin muodostettiin. (PR1, 10.4.1997)

Lehdistöarvioissa pilkataan toimittajien tapaa kuljetella Venäjän aatehistoriaa ja klassikkokirjallisuutta journalisminsa mukana. Baltimore Sunin Kathy Lally kirjoittaa löytäneensä tienvarren saksalaisesta tupakkamainoksesta avaimen ”anarkistisen venäläisen sielun” ymmärtämiseen. Taibbi ihmettelee, kuinka mainos voi kertoa jotain merkityksellistä venäläisistä, jos he eivät ole mainosta itse suunnitelleet eivätkä siihen juuri huomiota kiinnitä - kuten Lally omassa jutussaan toteaa. (PR 53, 15.7.1999) Los Angeles Timesin Vanora Bennett vertaa venäläistä poliitikkoa Anatoli Sobtsakia Gogolin päällystävän päähenkilöön Akaki Akakijevitšiin. Yhtä erikoista olisi sanoa Richard Nixonin muistuttavan Huckleberry Finniä:

”Vain hullu vertaisi Gogolin päällystakin rahatonta, kaljuuntuvaa, vähämielistä, sosiaalisesti estynyttä, lahjomatonta pientä ihmistä edustavaa sankaria hävyttömän rikkaaseen, prameilevaan ja sliipattuun lipeäkieleen Anatoli Sobtšakiin.”(PR18, 20.10.1997).¹⁰

Kalashnikovin kirjallinen mielikuvitus ei myöskään pysty kuvittelemaan, mitä Boston Globen toimittaja on mahtanut tarkoittaa kuvaillessaan hylättyä tiilitehdasta ”gogolilaiseen tapaan pittoreskiksi”. (PR50, 3.6.1999) Kirjeenvaihtajille tulee uutisjutun puitteissa vain harvoin mahdollisuuksia toteuttaa nuoruutensa kirjallisia haaveita. Usein tällainen toimittajan luova hetki, jonka aikana kirjoittaja todistelee 90 000 dollaria maksanutta yliopistokoulutusta vaivan väärtiksi, tuntuu lukijasta epämiellyttävältä. Tuloksena on tasapaksua journalismia, jonka sekaan on ahdettu pieniä värikkäitä ilmaisuja ja intertekstuaalisia viittauksia uutisformaatin kuivuutta hälventämään. (PR18, 20.10.1997) Tällaisten kohtien tarkoituksena on kertoa lukijalle, että toimittajasta olisi voinut tulla nokkela ja terävä kirjailija, ellei hänen nykyinen työnsä olisi tullut esteeksi tielle. (PR23, 29.1.1998)

Tullakseen menestyväksi feature-kirjoittajaksi Moskovan kirjeenvaihtajan ei tarvitse kuin keksiä sata erilaista tapaa kertoa lukijoille, että Venäjällä on kylmä sää. ”Toimittajat, kuten muutkin ihmiset, puhuvat tavallisesti säästä silloin kun ei ole mitään tärkeämpää asiaa.” (PR20, 18.12.1997) Klassiseksi esimerkiksi sääilmiöihin liittyvästä vakiojutusta Kalashnikov nimeää niin sanotut *Pukh*-jutut. Pukhilla tarkoitetaan Moskovan puiden kesällä levittämää epämiellyttävää valkoista pölyä, joka aiheuttaa allergisia reaktioita. Pukh-jutut ovat todellinen paraatiesimerkki aiheesta johon toimittajat turvautuvat joka ainut kesä. Kalashnikovin mukaan Pukh on juttuaiheena tyhmempi ja irrelevantimpi kuin katoilta tippuvat jääpuikot, häiritsevempi kuin Mir-avaruusasema ja kliseisempi kuin venäläisten saunavihdat. Sen sijaan, että toimittajien tarvitsisi lähteä kaupungille etsimään faktojaan ja juttuaiheita, Pukh putoaa kirjaimellisesti heidän syliinsä. Knight Ridder – viestintäyhtiön toimittaja Inga Saffron vertaa omassa Pukh-jutussaan ilmiötä neuvostoaikaisiin ympäristötuhoihin kuten Tšernobylin onnettomuuteen ja Itämeren rannoilla ruostuviin ydinsukellusveneisiin. Argumentti perustuu siihen, että Pukh johtuu Stalinin aikana tehdystä puiden istutusvirheestä. Pukh tulkitaan vielä yhdeksi vitsaukseksi jonka kommunismi heitti venäläisten niskaan. ”Pitäisikö meidän uskoa tämän perusteella venäläisten

¹⁰”Only a madman could compare the destitute, balding, dull-witted, socially inept, incorruptible low-level-clerk/simpleton hero of Gogol's "Overcoat" story with the flamboyant, obscenely wealthy, silver-haired, glib, amoral, bloated ex-political boss Anatoly

olevan enemmän huolissaan Pukhista kuin Tšernobylistä tai juomakelvottomasta kraanavedestä.”, kyselee Kalashikov. Kalashnikovin mukaan juttu olisi totuudenmukainen, jos kaikki maininnat venäläisistä vaihdettaisiin maininnoiksi länsimaisista Moskovan kirjeenvaihtajista. Kalashnikovin mukaan on kallista pitää 55 000 dollaria vuodessa maksavaa Moskovan kirjeenvaihtajaa palkkalistoilla, vain raportoimassa siitä minkälainen säätila Venäjällä sattuu olemaan. (PR33, 18.6.1998)

Kalashnikov epäilee New York Timesin toimittajan joutuneen koulussa kirjoittamaan aineen Neuvostoliiton keittiödissidenteistä ja suunnitelleen siitä lähtien lehtijutun rakentamista tämän aiheen ympärille. Toimittaja luo aasinsillan nykypäivän Venäjän huumeiden keittiökasvatuksen ja neuvostoliittolaisen toisinajattelun välille, koska molemmat ilmiöt sattuivat tapahtumaan keittiössä. Kalashnikovin mukaan normaalissa venäläisessä asunnossa on kaksi huonetta sekä keittiö ja kylpyhuone. Näin ollen joka tapauksessa noin neljäsosa kaikesta aktiviteetistä tapahtuu keittiössä. Huumeiden kasvatus tapahtuu keittiössä, koska siellä on hella. Muita yhtäläisyyksiä näiden kahden teeman välillä on hankala nähdä. ”Mutta toisaalta minulla ei ollutkaan etuoikeutta opiskella Venäjän-tutkimusta amerikkalaisessa yliopistossa.”, vinoilee Kalashnikov. (PR18, 20.10.1997) Uutisoidessaan pääministeri Jevgeni Primakovin erottamisesta Lontoon Timesin toimittaja tekee vertauksen Iivana Julman puhdistusten ja Jeltsinin ministerivaihdoksen välillä. Taibbin mukaan on absurdia verrata oman poikansa murhanneen Iivana Julman aidosti holtittomia puhdistuksia Jeltsinin rauhanomaisiin ministerivaihdoksiin. (PR50, 3.6.1999)

Amerikkalainen kolumnisti William Safire puolestaan hakee ratkaisuja Venäjän korruptio-ongelmiin USA:n historiasta. Vertailukohdaksi Safire ottaa amerikkalaisten viranomaisten taistelun Al Caponen johtamaa järjestäytynyttä rikollisuutta vastaan 1930-luvulla. Safire ehdottaa, että Jeltsinin hallinnon täytyisi joko houkutella omat mafiosot yhteistyöhön vallanpitäjien kanssa tai muodostaa ”lahjomattomien” taistelujoukko rikollisuuden kitkemiseksi. Kalashnikov ihmettelee, kuinka Safire kuvittelee Jeltsinin pystyvän kokoamaan jonkinlaista lahjomattomien ryhmää ollessaan itse venäläinen versio Al Caponesta. Amerikkalaisten ratkaisujen tarjoaminen venäläisiin ongelmiin on typerää ja päätöntä. (PR40, 3.12.1998)

Sobchak.”

Poliittinen sanasto ja epäselvät taloustermit

Länsimaisten toimittajien kielenkäyttö poliittisessa journalismissa oli lehdistöarvioiden valossa erityisen harhaanjohtavaa. Uuden Venäjän historia yksinkertaistettiin tarkoittamaan reformistit vastaan taantumukselliset -asetelmaa. Reformistit käsitettiin liberaaleiksi lännen ystäväksi ja vastapuoli neuvostosysteemin paluuta tai fasismia kannattavaksi ääriainekseksi. Kalashnikovin mukaan on käynyt näin:

”Kehityskulusta joka on täynnä machiavellimaisia valtakamppailuita ja joiden monimutkaisuus avautuu vain tarkkaavaiselle lukijalle, toimittajat ovat rakentaneet suurin ponnistuksin mustavalkoisen tarinan, joka on johtanut disinformaation tasaiseen virtaan. Voit väittää luvun 83 olevan jaollinen neljällä vaikka kuinka pitkään, mutta ei se sitä ole.” (PR13, 11.9.1997)¹¹

Lontoon Timesin toimittaja Anna Blundy tekee Taibbin mielestä tahatonta parodiaa reformistinimikkeestä liittämällä termin sekä Jeltsiniin että Iivana Julmaan, koska molemmilla oli ongelmia löytää luotettavia henkilöitä toteuttamaan heidän kunnianhimoisia uudistuksiaan. (PR50, 3.6.1999) The eXilen mukaan edes demokraattisen Venäjän symbolia Boris Jeltsiniä ei voinut kutsua reformistiksi 1990-luvun loppupuolella:

”Jopa häikäilemättömimmätkin propagandistit tämän kaupungin länsimaalaisten journalistien keskuudessa eivät ole muutamaan vuoteen enää uskaltaneet kutsua edes Jeltsiniä, joka sentään ”ainoastaan” pommitti Tšetšeniaa, reformistiksi julkisesti. Tästä huolimatta Blundylla on otsaa liittää tämä nimike mieheen joka on avoimesti grillauttanut sotavankeja jättimäisellä paistinpannalla. Uskomatonta!”(PR50, 3.6.1999)¹²

Boris Jeltsin nimitti Sergei Kirijenkon Venäjän pääministeriksi keväällä 1998. Uusi pääministeri sai nopeasti teknokraatti-nimikkeen lehdistössä. Sanakirjamääritelmän mukaan teknokratia on tiedemiesten ja insinöörien muodostama epäpoliittinen hallinto. Teknokraatti-termillä haluttiin korostaa Kirijenkon ongelmanratkaisukykyä. Taibbi huomauttaa, ettei ketään poliitikkoa saisi nostaa politiikan yläpuolelle. (PR30, 23.4.1998) Taibbi katsoi termin vaaralliseksi, sillä siihen sisältyi ajatus politiikasta kovana mutta loogisena työnä eikä intressien taisteluna:

¹¹ “From a story of Machiavellian power struggles that is immensely complex and suitable only for a good reader, journalists have struggled mightily to make a storyline worthy of a bad reader, resulting in a steady stream of pure disinformation. It's like trying to reduce a high prime number: you can say 83 divides by 4 as long as you like, but it doesn't.”

¹² “Even the most shameless propagandists among this city's Western journalists are already two or three years past the time when they would dare to call even Yeltsin, who only bombed Chechnya, a reformer in public. But Blundy has the guts to attach the label to a man who publicly roasted prisoners of war in giant frying pans. Amazing.”

”Kun ihmiset saadaan ensiksi nielaisemaan teknokraatti-käsite, niin tämän jälkeen heille voidaan alkaa uskotella yhteiskunnan olevan itse asiassa suuri jumbojetti, joka tarvitsee yhden täyden kontrollin omaavan pilotin toimiakseen.” (PR, 30, 23.4.1998)¹³

Taibbi näkee teknokraatti termin taakse kätkeytyvän uskon siihen, että yhteiskunnan ongelmat voidaan ratkaista tieteellisesti. Samanlaista logiikkaa esiintyi marxilaisessa teoriassa, jossa historiallisen välttämättömyyden katsottiin johtavan tulevaisuuden kommunistiseen yhteiskuntaan. Samalla tavoin länsimainen media yritti Taibbin mukaan uskotella, että markkinareformit olivat ainoa ratkaisu Venäjän ongelmiin, ”tie jonka teknokraatti valitsisi”. (PR30, 23.4.1998)

Lehdistöarvioissa vaadittiin teknokraatti- ja reformistitermien lisäksi selvyyttä moniin muihin toimittajien ympäröiväisiin sanoihin. Kirjoittaessaan venäläisen yrityksen Svyazinvestin epäilyttävästä myynnistä New York Timesin David Hoffmann kuvailee kauppoja ”suhteellisen reiluiksi” Venäjän olosuhteissa. Taibbin mielestä suhteellisen reiluja kauppoja ei ole olemassakaan: ”Joko asetat tuotteesi myytäväksi avoimesti ja teet kaupat korkeimman tarjoajan kanssa, tai sitten et.”(PR15, 9.9.1997) New York Timesin Celestine Bolen epäili Fimacora-rahampesuskandaalia käsittelevässä kirjoituksessaan rahojen ”ehkä tarkoituksellakin vuotaneen komissioiden, marginaalien ja muiden jaettujen tulojen muodossa”. (PR54, 12.8.1999) Tähän Taibbi vaatii lisäperusteluita:

”Mitkä helvetin komissiot ja marginaalit!? Jos et pysty tekemään suoria syytöksiä varkaudesta, niin ei se tarkoita sitä, että tämän sijaan olisi heitettävät ilmoille joukko epätarkkoja oletuksia tapahtumien kulusta.” (PR54, 12.8.1999)¹⁴

¹³ “Once people swallow the concept of the "technocrat", it's a short step to convincing them that society is just a big jumbo jet that needs one pilot in total control.”

¹⁴ “Commissions”? “Risk margins”? “Other profits”? What fucking commissions and risk margins and other profits? If you can't bring yourself to make a specific accusation of theft, that doesn't mean you should offer a series of unspecific exculpatory arguments in its place.”

6.2 Toinen kehä: Journalismin totuudellisuus

Kritiikin toisella kehällä käsittelen The eXilen kritiikkiä Venäjä-journalismin välittämien tietojen oikeellisuutta ja objektiivisuutta kohtaan. Aloitan käsittelemällä suoranaisia asiavirheitä, joihin lehdistöarvioissa kiinnitetään huomiota. Tämän jälkeen siirryn monimutkaisempiin kysymyksiin journalismin objektiivisuudesta ja olennaisuudesta. Keskeisenä teemana on vallan vaikutus journalismin tasapuolisuuteen. Käsittelen erikseen kahta suurempaa uutistapausta: Venäjän talouden romahtamista elokuussa 1998 ja Kosovon pommituksia keväällä 1999. Ensimmäisen aiheen kautta lähestytään toimittajien kyvyttömyyttä itsekritiikkiin ja jälkimmäisen toimittajien suhtautumista USA:n ulkopoliittikkaan.

Asiavirheet

Lehdistöarvioiden perusteella länsimaisessa Venäjä-journalismissa esiintyi myös puhtaita asiavirheitä. Käyn nyt läpi muutamia esimerkkejä tällaisista oikaisua vaativista faktavirheistä. Tämänkaltainen kritiikki ei ole tutkimukseni kannalta kiinnostavinta aineista, sillä en pysty tarkastamaan, ovatko asiavirheet todella tapahtuneet niin kuin The eXile väittää. Kohtuullisina määrinä asiavirheet kuuluvat journalismin inhimilliseen luonteeseen.

Kaikista tarkimpia faktojen tarkistamisessa ovat suuret uutistoimistot, joiden jutuissa faktojen ja mielipiteiden pitäisi olla erityisen tarkasti eroteltuina. Tämä johtaa Kalashnikovin mukaan siihen, että toimittajat joutuvat varustamaan omilla nimillään täysin robottimaisia ja toinen toistaan muistuttavia juttuja. Vastaava tilanne olisi, jos muurari ryhtyisi signeeraamaan tiiliään. Reutersin ja AP:n juttuihin luotetaan kuin Jumalan sanaan. Silti tässäkin genressä tapahtuu kuvaavia lipsahduksia, kuten Reutersin ”Jeltsin matkustaa Pariisiin Jeltsinin hautajaisiin”. Tosiasiassa kyse oli tietenkin Ranskan entisen presidentin Francois Mitterandin hautajaisista. Kalashnikov epäilee toimittajan lipsautuksen taustalla olleen länsimaisen median maanisen kiinnostuksen Jeltsinin terveydentilaa kohtaan. (PR 5, 5.6.1997).

Newsweek puolestaan ilmoitti jutussaan Venäjän valtion budjetin olleen vuonna 1996 ainoastaan 10,5 miljardia dollaria, vaikka Kalashnikovin mukaan tämä luku oli 300 prosenttia pielessä. Kalashnikov ihmettelee, kuinka lehti ei onnistu saamaan merkittävän valtion budjettilukuja oikein, vaikka sen palkkalistoilla on tusinan verran faktojen tarkastukseen keskittyviä toimittajia. Los Angeles Timesin jutussa kuvaillaan venäläisen liikemiehen Boris Nemtsovin julkista

omaisuusselontekoa. Timesin mukaan Nemtsov teki selvityksen korostaakseen läpinäkyvyyttä Venäjän liike-elämässä. Jutussa ilmoitetaan Nemtsovin omistavan kaksion Moskovasta, 5 vuotta vanhan venäläisen Zhiguli-merkkisen auton ja 1300 dollarin säästöt; hänen tuloikseen vuonna 1996 kerrotaan 16 000 dollaria. Kalashnikov kirjoittaa Timesin toimittajan unohtaneen vilkaista ”Nemtsovin Zhigulin takakonttiin”, sillä venäläisen Kommersant Daily -lehden mukaan Nemtsov itse asiassa kuittasi 853 miljoonan ruplan eli yli 150 000 dollarin vuositulot vuonna 1996. (PR8, 17.7.1997)

Asiavirheitä tai ainakin tulkintavirheitä tapahtuu myös toimittajien heikon kielitaidon takia. Baltimore Sunin Kathy Lally kirjoittaa venäläisten tupakanpoltosta julkisissa tiloissa. Eräs venäläinen rakennustyöläinen sanoo jutussa, että tupakointikiellot eivät välttämättä auta mitään Venäjällä, sillä venäläisen sananlaskun mukaan kiellettyjä asioita pitää tehdä, jos niitä haluaa oikein paljon. Taibbin mukaan alkuperäinen sananlasku venäjäksi muodossa ”no yesli ochen khochetsya, to mozhno” tarkoittaa, että kiellettyjä asioita voi tehdä jos haluaa, mutta niitä ei täydy tehdä kuten Sunin toimittaja antaa ymmärtää. (PR53, 15.7.1999)

Kalashnikov kritisoi kotitoimitusten vähäistä kykyä ja viitseliäisyyttä tarkastella kriittisesti Moskovan kirjeenvaihtajan lähettämiä juttuja. Tämän johdosta aivan absurdit tuotokset pääsevät painoon, kuten New York Timesin Michael Specterin ”Vauvabuumi Venäjällä”-jutun ilmestyminen samaan aikaan kun maan syntyvyysluvut ovat vuosisadan huonoimmat, jos sotavuotia ei lasketa mukaan. Specterin mukaan syntyvyys lähti kasvuun kesällä 1996 heti sen jälkeen kun Jeltsin voitti kommunistiset vastaehdokkaansa presidentinvaaleissa. Kalashnikovin mukaan tämä on hävyttömin väite, jonka länsimainen lehdistö on esittänyt vuonna 1997.

Specterin havainnot perustuivat lisäksi moskovalaisen yksityisklinikan antamiin tietoihin, jossa Kalashnikovin mukaan asioivat etupäässä rikkaat venäläiset. ”Ei haittaa vaikka 90 % venäläisistä on eri mieltä asiasta”, sillä heistä hyvin harvat lukevat amerikkalaisia sanomalehtiä ja uutinen on joka tapauksessa linjassa USA:n virallisen doktriinin kanssa. (PR 3, 8.5.1997).

Objektiivisuus

Abram Kalashnikovin mukaan toimittajan objektiivisuus toisarvoisessa asiassa kertoo siitä, ettei totuutta jostain paljon tärkeämmästä asiasta haluta kertoa. Toimittajat valitsevat toisin sanoen

subjektiivisesti ne asiat, joista haluavat kertoa objektiivisesti. Kalashnikov havainnollistaa tilannetta anekdootilla:

”Toimittaja, joka vieraili Auschwitzissä vuonna 1943 ja palasi takaisin toimitukseen mukanaan juttu leirin vartijan pyörittämästä lentopalloliigasta, tuli paljastaneeksi paljon suhtautumisestaan juutalaisiin, mainitsi hän heitä jutussa tai ei. Ja vaikka toimittaja saisikin lentopallo-ottelun tuloksen oikein, niin juttua tuskin voisi luonnehtia kovin objektiiviseksi.” (PR16, 4.12.1997)¹⁵

Vastaavanlainen toisarvoinen ”lentopallo-ottelu” länsimaisessa mediassa oli syksyllä 1997 hallituksen luottamuslauseäänestys Venäjän duumassa. Tapahtumaa analysoitiin länsimaisessa mediassa kuin aitoa poliittista prosessia, vaikka Duuma on ollut tosiasiaa pelkkä Potemkinin kulissi demokratialle vuodesta 1993 lähtien, jolloin panssarivaunut Jeltsinin käskystä tulivat Parlamentin Valkoista taloa Moskovan keskustassa. Jokainen älykäs venäläinen ymmärsi Kalashnikovin mielestä heti, ettei kukaan edustajista lähtisi vastustamaan hallitusta asettamalla oman uransa vaakalaudalle. (PR16, 4.12.1997)

Kalashnikov puhuu myös muista silmäkääntötempuista, joita toimittajat harrastavat saadakseen jutun keskiöön haluamansa sanoman. Amerikkalaisissa journalismikouluissa opetetaan toimittajat lisäämään jokaiseen juttuunsa tasapainottava vastapuolen kommentti. Kalashnikov pitää tätä journalistisena tempuna, sillä ”mutta”-sanon jälkeen tuleva lause painaa vaakakupissa aina hieman enemmän kuin sitä edeltävä lause. Eräessä jutussa käsitellään venäläisen politiikan Jevgeni Primakovin menestystä sovun neuvottelemisessa Irakin ja YK:n välillä. Ensin jutussa otetaan esille, kuinka pääministeri on saanut kotimaassaan ylistystä toiminnastaan sovunvälittäjänä. Samaan hengenvetoon kiirehditään kuitenkin toteamaan monien nimeltä mainitsemattomien asiantuntijoiden silti olevan sitä mieltä, ettei Venäjä pysty saamaan takaisin neuvostoaikeista vaikutusvaltaansa maailmanpolitiikassa. (PR19, 4.12.1997) Näin toimittaja saa painon sille argumentille, jota hän pitää selvästi tärkeämpänä. Kalashnikov kritisoi Financial Times-lehteä oman lukijakuntansa pettämisestä lehden uutisoidessa Venäjän uuden hallituksen nimittämisestä. Aihetta käsittelevässä jutussa keskiöön nousikin Jeltsinin tavanomainen loanheitto Natoa kohtaan. ”Eikö arvostetun talouslehden lukijoiden kuuluisi ennemminkin saada

¹⁵ “If you’re a reporter visiting Auschwitz in 1943 and you come back to your editor with a piece on the camp guards’ intramural volleyball league, it sure says a lot about what you think about Jews, whether you mention them or not. Either that or it says a lot about how much you fear your editor’s bosses. In both cases, “objectivity” doesn’t play much of a role, even if, like good reporter, you get the scores of the volleyball games exactly right.”

tietoa siitä, kuka johtaa Venäjän reformeja tulevat vuodet, kuin kuulla yhä uudestaan ennalta tuttua poliittista retoriikkaa”, kysynee Kalashnikov. (PR1, 10.4.1997)

Länsimaisissa julkaisuissa ilmestyy usein täysin ristiriitaisia uutisia Venäjästä. Vaikka toimittajilla olisi samat perusfaktat käytettävissään, niin silti jutuissa päädytään täysin vastakkaisiin lopputuloksiin. Venäjän talousnäkymien synkentyessä vuodesta 1998 alkaen toimittajat analysoivat jutuissaan tulevaa kehitystä. Kahdessa brittiläisessä päivälehdessä ilmestyi samana päivänä kaksi juttua otsikoilla ”Russia Shows Signs of Remarkable Recovery” (The Guardian) ja ”Study Puts 30 Million Russian in Harsh Poverty” (Financial Times).

Guardian maalailee optimistisia odotuksia talouskehityksen suhteen ja Financial Times korostaa köyhyyden kasvaneen Venäjällä räjähdysmäisesti. (PR49, 20.5.1999) Kalashnikov referoi myös Baltimore Sunin ja Hindustan Timesin samaa teemaa käsitteleviä juttuja. Molemmat jutut lähtivät liikkeelle siitä tosiasista, että Venäjän talousalue oli vuonna 1998 listattu maailman huonoiten menestyväksi markkinaksi. Times korosti kriisin yhä jatkuvan, ja Sunin jutussa huonojen aikojen katsottiin olevan ohi. Kalashnikovin mielestä juttujen näkökulman ero oli hieman sama kuin tilanteessa, sanooko vesilasin olevan puoliksi täynnä vai puoliksi tyhjä. Baltimore Sunin toimittaja puolustaa näkökulmaansa sillä, että tavalliset venäläiset olivat jatkaneet arkipäivän selviytymistään ja toivoivat tulevaisuudelta nyt parasta. Mutta jos tilannetta ajattelee esimerkiksi venäläisten lakkoilevien kaivostyöläisten näkökulmasta, Baltimoren Sunin kirjoitus ei vaikuta optimistiselta, vaan ainoastaan puolueelliselta. (PR32, 21.5.1998)

Kalashnikovin mielestä Sunin toimittaja halusi välittää tietynlaista ”kaikki on hallinnassa” - sanomaa lukijoilleen kotimaahan. Mutta

”ottaen huomioon että Baltimoressa on varmasti ihmisiä, joilla on sijoituksia venäläisissä valtionobligatioissa, niin toimittajan olisi parasta tukeutua jutuissaan selviin faktoihin. Luettuaan jutun sunnuntain lehdestä sijoittajalle jää se mielikuva että kriisi on ohitse, kunnes hän havahtuu tiistaiamuna siihen että pörssikurssit ovat sukeltaneet 15 prosenttia”. (PR32, 21.5.1998)¹⁶

Vallan vaikutus journalismin sisältöihin

Yksi keskeinen teema The eXilen lehdistökritiikissä on venäläisten poliitikkojen ja liikemiesten

¹⁶ “There are probably at least a few people in the Baltimore area who had money in Russian GKO’s who read Saturday that the crisis had faded, only to wake up Tuesday to find that the market had plummeted 15%.”

vaikutus amerikkalaisen Venäjä-journalismin sisältöihin. Toimittajille on tärkeää saada haastatteluita venäläisiltä vallanpitäjiltä. The eXilen mukaan tämä johtaa usein journalismin perusarvoista tinkimiseen. Toimittajien ei pitäisi lähteä mukaan sellaisiin tilaisuuksiin, joista he eivät voi kirjoittaa omilla ehdoillaan. Presidentti Boris Jeltsinin tarkkaan vartioituun seurueeseen mukaan pääseminen ei ole itseisarvo. Sillä ”miksi antaa zombiutuneelle entiselle politbyroon jäsenelle ilmaista positiivista julkisuutta, vain koska hän sitä pyytää?”. Jeltsinin terveyden heikkenemisestä kielivät kömmähdykset kuten ”kyvyttömyys erottaa kuuta auringosta” jäävät raportoimatta. Sen sijaan Jeltsin kuvataan ”ruskettuneeksi, levänneeksi ja toimintavalmiiksi”, silloin hänen olotilansa on hiukan parempi kuin viime näkemällä eli hän ”pystyy muodostamaan kokonaisia lauseita ilman massiivisen steroidipiikin avustusta.” (PR29, 23.4.1998) Valtaapitävien julkisuuskuvan kohotuksen ei pitäisi kuulua journalistien toimialaan:

”kun presidentit soittavat rumpuja, pelaavat jalkapalloa Pelen kanssa (Bill Clintonin tapaan) tai ajavat loistokkailla urheiluveneillä, he pyytävät samalla toimittajia auttamaan heitä irtopisteiden keräämisessä tilanteessa, jossa he ovat jo lähtökohtaisesti virkansa puolesta huikeassa etulyöntiasemassa toimittajiin nähden.” (PR29, 23.4.1998)¹⁷

Venäjän taloudellisen eliitin toiminnasta uutisointi oli länsimaisessa lehdistössä liian kritiikitöntä. Taibbin mielestä on ymmärrettävää, että liikemaailman etuja ajavat puhtaat businesslehdet, kuten Euromoney, kirjoittavat Venäjän kapitalismin takuumiehistä positiiviseen sävyyn. Euromoney-lehden päätökseen valita Anatoli Tšubais vuoden 1997 parhaaksi valtionvarainministeriksi vaikuttivat ilmiselvästi ne runsaat tulot, joita Tšubaisia lähellä olevat firmat toivat lehdelle mainoksillaan. Mutta ällistyttävää on se, että myös niin sanotut laatulehdet kuten The New York Times ja Washington Post menevät mukaan samaan suitsuttamiseen. (PR15, 9.9.1997) Kalashnikovilla on hyvin kyyninen näkemys eliitin tavasta hoitaa etujaan:

”Hallitukset ja pankkiirit valehtelevat, koska se palvelee heidän intressejään. On hyödytöntä kritisoida heidän motiivejaan. Mutta journalistien kohdalla vallanpitäjien nuoleskelussa ei ole mitään järkeä. Suurin osa toimittajista ei tule koskaan saamaan korvausta palveluksistaan. Kukaan ei tule antamaan Reutersin Timothy Heritagelle 20 000 dollaria sen väittämistä, että Oryelin kaupungissa reformit toimivat.” (PR15, 9.9.1997)

¹⁷ “When Presidents bang on drums, or play soccer with Pele (a la Bill Clinton), or drive huge speedboats, they're asking reporters to help them squeeze more mileage out of the already hugely advantageous political position incumbency gives them.”

Los Angeles Times uutisoi venäläisen uusrikkaan Vladimir Gusinskyn lahjoituksista taiteelle. Tämä käy jutun perusteella osoitukseksi siitä, että kapitalistinen järjestelmä on siunaus Venäjän kulttuurille. Kalashnikov muistuttaa Gusinskyn olevan yksi seitsemästä pankkiirista ja teollisuusmiehestä, joita ”saamme kiittää sotkusta jota kutsumme moderniksi Venäjäksi”. Gusinskyä pidetään myös korruptioon perustuvan Kompromat-systeemin luoja. Kalashnikovin mielestä oligarkit, miljonäärien vaimot ja länsimainen suursijoittaja George Soros ovat jo saaneet enemmän kuin tarpeeksi ilmaista mainosta länsimaisessa mediassa. (PR24, 12.2.1998)

Matt Taibbi esitti keväällä 1998 provokatiivisen epäilyksen länsimaisten toimittajien lahjomisesta, joka herätti myös paljon keskustelua Johnssonin Venäjä-listalla. *Hacks not just Stupid* (PR26, 12.3.1998) on ensimmäinen Taibbin omalla nimellä kirjoittama lehdistöarvio. Kalashnikov ”passitettiin lomalle”, koska tuoreet Venäjä-jutut olivat niin hävyttömän epärehellisiä, ettei Kalashnikovin kevyesti piikittelevä tyyli enää riittänyt käsittelemään niitä. Taibbi syyttää Washington Postin Fred Hiattia ja Reutersin Martin Nesirskyä lahjusten ottamisesta venäläisiltä poliitikoilta. Taibbin mukaan toimittajien jutut ovat saaneet hänet ensi kertaa epäilemään, että venäläinen eliitti on maksanut heille imarteluvien juttujen kirjoittamisesta. (PR26, 12.3.1998)

Nesirskyn juttu ”Anatoli Tšubaisin taistelu roistokapitalismia vastaan” sivusi korruptioskandaalia, johon Tšubais oli sekaantunut. Tapaus koski pääministerin yhteyksiä venäläiseen pankkiin, joka oli antanut Tšubaisille epäilyttävän suuren ennakkopalkkion tulevaisuudessa kirjoitettavasta kirjasta. Vaikka Tšubais oli itsekin myöntänyt syyllisyytensä asiaan, niin Nesirskyn jutun perusteella kyseessä oli ainoastaan Tšubaisin poliittisten vihollisten käynnistämä ajojahti. (PR26, 12.3.1998) Tšubaisin kutsuminen loistavaksi ”hallintomieheksi jota arvostetaan suuresti lännessä” on Taibbin mielestä omituista, sillä

” Tšubaisin valtakaudella Venäjän valtiosta on kehittynyt Afrikan ulkopuolisen maailman huonoiten hallinnoitu maa. Se ei pysty keräämään veroja, hallitsemaan alueitaan, taistelemaan rikollisuutta vastaan eikä edes säännöstelemään röyhkeää kapitalistista talouttaan.” (PR26, 12.3.1998)¹⁸

¹⁸ ”The Russian government under Chubais's watch has been the most poorly administrated country outside of Africa. It can't collect taxes, control the regions, fight crime, even regulate a crude facsimile of a capitalist economy.”

Toisessa jutussa Washington Postin Fred Hiatt kirjoitti pankkiiri Vladimir Potaninista. Hiatt kuvaili Potaninia uuden ajan venäläiseksi johtajaksi, joka oli vapaa neuvostoajan rasitteista. Taibbi ottaa esille Potaninin taustan neuvostojärjestelmässä Komsomol-aktiivina sekä hämäräperäiset kaupat 90-luvun alussa Norilsk Nikkel -yhtiöstä. Jos Hiattin juttu olisi julkaistu missä tahansa venäläisessä lehdessä, niin jokainen järkevä tarkkailija olisi päätellyt, että Potaninin kannattajat olivat lahjoneet toimittajan:

”Onko mitään syytä olettaa vastakkaista länsimaisesta julkaisusta? Jokainen voi tehdä tästä omat johtopäätöksensä. Henkilökohtaisesti minulla on epäilykseni.”(PR26, 12.3.1998)¹⁹

Ruplan romahdus elokuussa 1998

Venäjän kehityksen vedenjakaja 1990-lopussa oli vuoden 1998 talousromahdus, mutta jo syyskuussa 1997 The eXile kirjoitti, että kaikista markkinaoptimistisista puheista huolimatta Venäjä on yhä keskellä vakavinta lamaa, jonka moderni historia on koskaan tuntenut. (PR15, 9.9.1997) Varhaisen enteen toimittajien tulevista ongelmista pitää yllä positiivista kertomusta Venäjän kehityksestä antoi pietarilaisen länsimielisen ekonomistin Michael Manevichin murha elokuussa 1997.

Kalashnikovin mukaan helpoin selitysmalli toimittajille olisi ollut tulkita tapaus marginaalisten taantumuksellisten voimien sabotaasiksi, joka vaikeutti reformien etenemistä Pietarissa. Tätä selitystä kuitenkin vaikeutti se, että murhan sattua Pietaria johti jo ei-länsimielisenä pidetty Vladimir Yakolev. Tapauksesta uutisoidessaan toimittajat noudattelivat kahta perussääntöä: reformistia ei saa syyttää ikävistä asioista eikä reformien vastustaja saa saada kunniaa hyvistä teoista. Tämän asetelman ylläpitämisen teki vaikeaksi Manevichin hyvä ystävä Anatoli Tšubais, joka vannoi ottavansa kiinni Manevichin ampumisen maksaneet roistot. Journalisteilla olisi mennyt liikaa tilaa sen selittämiseen, että Tšubais on itse suurin ryöstöruhtinas Neuvostoliiton jälkeisellä Venäjällä. Tämä olisi mutkistanut tarinaa turhan paljon. Näin ollen Tšubaisista päätetään tehdä lehdissä ”taloudellisen ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden urhea esitaistelija”. (PR13, 11.9.1997)

¹⁹ “Does it really make any sense to conclude the opposite just because the writers were Westerners? You be the judge. Personally, I’ve still got a reasonable doubt.”

Lähes vuosikymmenen jatkuneet länsimaisten neuvonantajien tuella tehdyt talousreformit rysähtivät karille elokuussa 1998. Talouden yllättävä täystuho herätti lännen keskustelemaan Venäjän ongelmien syistä. Toimittajat ja muut länsimaiset Venäjän-tarkkailijat pohtivat ”Kuka menetti Venäjän?” (Who Lost Russia?) -kolumneissaan sitä, olisiko lännen tunnettava syyllisyyttä reformien epäonnistumisesta. *Hacks Who Lost Russia* (PR36, 24.9.1998) -lehdistöarvioissa Kalashnikov hahmottelee klassisen ”Kuka menetti Venäjän?” -esseen peruspiirteitä. Toimittajat omaksuivat kriisikirjoituksissaan viileän äänenpainon, joka viestitti sanomaa siitä että kirjoittaja oli tiennyt näin tulevan käymään. Yhtäkkiä jutuissa alkoi esiintyä taloudellisia termejä, joita toimittajat eivät olleet koskaan aikaisemmin maininneet. Esimerkiksi Taibbi antaa seuraavanlaisen lauseen: ”kaikkihan tietävät että valuuttapöytä [currency board] toimii vain luotettavan keskuspankin hallinnassa”. Venäjälle ennustetaan kirjoituksissa ankaria aikoja ja korostetaan uhrautumisen tärkeyttä, aivan kuin toimittajat joutuisivat itse samaan liemeen kuin keskiverto Ivanovin perhe. Kriisin syiksi nimetään yleensä kommunistit tai Venäjän kyvyttömyys viedä reformeja riittävän pitkälle. (PR36, 24.9.1998) Loppujen lopuksi Venäjää kohdannut onnettomuus voidaan aina vierittää 70 vuoden neuvostoperinnön kontolle. (PR36, 24.9.1998)

Vanhaa kertomusta Venäjän matkasta kohti demokratiaa ja tervettä kapitalismia oli kuitenkin pakostakin muutettava mediassa. (PR36, 24.9.1998) New York Times julkaisi oman ”Kuka menetti Venäjän” -jutun jälkijunassa syksyllä 1999. Toimittaja John Lloyd myöntää Venäjän yksityistämiprojektin olleen korruptoitunut alusta asti ja lännen kärsineen perustavanlaatuisen epäonnistumisen Venäjä-politiikassaan 1990-luvulla. Lloyd nimeää Taibbin mukaan joitain oikeita syyperiä Venäjän ahdinkoon, kuten venäläiset johtopoliitikot sekä Maailmanpankin ja Kansainvälisen valuuttarahaston. Tšubaisin kerrotaan tehneen sopimuksia pankkiirien kanssa, jotka myöhemmin paljastuivat korruption kyllästäviksi. Jeltsinin hallinnon ”lainoja osakkeista”-ohjelma sisälsi epäilyttäviä piirteitä, jotka tekivät mahdolliseksi omaisuudensiirrot muutamien oligarkkien käsiin. Lloyd ei kuitenkaan itse ota lopullista kantaa siihen, kuka loppujen lopuksi menetti Venäjän, vaan antaa ainoastaan haastateltaviensa heitellä ilmoille omia epäilyksiään. (PR55, 16.10.1999)

Kaikkein epäinhimillisin piirre Lloydin kirjoituksessa on väite, jonka mukaan reformit

epäonnistuivat Venäjän kansan apaattisuuden takia. Kalashnikov huomauttaa, että venäläiset ovat sentään Jeltsinin kaudella menettäneet sosiaaliset turvaverkostonsa, eikä nykyhallinto kykene maksamaan enää heidän palkkojaan. Sen sijaan venäläiset reformistit Tšubais, Gaidar ja Potanin inhimillistetään joukoksi hyvää tarkoittaneita demokratian ystäviä. Lloyd aloittaa juttunsa lämminhenkisellä kuvauksella reformistien kokoontumisesta Jegor Gaidarin datshalla vuonna 1991, jolloin päätökset neuvostosysteemin juuriltaan kitkemisestä tehtiin. Tavoitteena oli Lloydin mukaan tuolloin luoda vapaa, demokraattinen ja kapitalistinen Venäjä. Mistä Lloyd tietää, ettei Gaidaria motivoinut aivan yhtä suuressa määrin raha ja valta? Gaidar kuvataan asiaansa uskovaksi moraaliseksi poliitikoksi, jota koeteltiin kuin nykypäivän Jeesusta. (PR55, 16.10.1999) Kaiken kaikkiaan elokuun 1998 talouskriisin uutisointi länsimaisessa mediassa oli The eXilen lehdistöarvioiden perusteella hämmentynyttä ja vastuuta välttelevää. Yritykset torjua syytökset lännen osallisuudesta taloudelliseen katastrofiin eivät vakuuttaneet Matt Taibbia. Miljardien arvoisien teollisuudenhaarojen luovuttaminen kouralliselle venäläisiä mafiosoja oli lehdistön argumentaation perusteella välttämätön paha taistelussa sosialismia vastaan. (PR54, 12.8.1999)

Kosovon pommitukset keväällä 1999

Kosovon pommitukset käänsivät lehdistöarvioiden huomion toimittajien tapaan kirjoittaa USA:n ulkopolitiikasta. Balkanin tapahtumien uutisointi amerikkalaisissa lehdistössä osoitti Taibbin mukaan, että Yhdysvallat on paljon parempi olemaan Neuvostoliitto kuin mitä Neuvostoliitto koskaan oli. Amerikkalainen lehdistö ja sähköiset viestimet olivat antaneet ilman USA:n hallituksen suoraa painostusta ja toisistaan riippumattomina Valkoisen talon määrittellä rajat, joiden puitteissa pommituksista puhutaan. Taibbi vertaa tilannetta Vietnamin sotaan, jolloin kukaan ei julkisesti uskaltanut ääneen kysyä sitä, pitäisikö USA:n ylipäätään olla taistelemassa Indokiinassa. Myös Kosovon tapauksessa kysytään aivan väärää kysymyksiä, kuten ”Toimivatko ilmaiskut vai pitäisikö meidän vallata koko maa?” tai ”Onko käynnissä etninen puhdistus? Ja jos on, mikä olisi paras keino estää se? ”. Taibbi analysoi Boston Globen uutista Kosovon tapahtumista. Jutussa ääneen pääsevät lähteet koostuivat kahdeksasta USA:n viranomaisesta tai liittolaisesta. Vastapuolen kommenttina oli ainoastaan lyhyt lainaus serbijohtaja Slobodan Miloševićilta. Jutun 1113 merkistä 1090 perustui Taibbin laskelmien mukaan USA:n

viranomaisten antamiin tietoihin, ja lisäksi presidentti Bill Clintonille annetaan jutussa viimeinen sana. Kosovon pommitusten uutisoinnissa aggressiiviseksi osapuoleksi nimettiin ainoastaan serbit, vaikka USA hyökkäsi maahan ilman itseensä kohdistuvaa uhkaa. Taibbi summaa lehdistön toimintalogiikan seuraavasti:

”Tätä on sotajournalismi, amerikkalaiseen tapaan. Ensin annetaan hallituksen kertoa juonenkaari. Sitten sama taho täyttää jutun dialogin. Juttuun vielä jäävät mustat aukot toimittaja täyttää itse. Neukat eivät olisi pystyneet parempaan. Itse asiassa he eivät pystyneetkään. Kommunismin alla eläneet venäläiset sentään tiesivät lehtiensä olevan täynnä valheita. Kuinka moni amerikkalainen tietää totuuden omista lehdistään?”(PR47, 8.4.1999) ²⁰

Taibbi kritisoi epämääräistä puhetta etnisistä puhdistuksista ja raiskauksista oikeutuksena aggressiiviselle hyökkäyssodalle. Samanlaisia asioita tapahtuu lukuisissa maailman maissa, eikä Yhdysvallat puutu asiaan millään tavoin. Todisteeksi serbien albaaneihin kohdistamista etnisistä puhdistuksista käy USA:n armeijan ottama suttuinen kuva, joka ei objektiiviselle tarkkailijalle vielä kerro mitään. USA:n albanialaisten liittolaisten militanteista vasemmistojärjestöistä ja yhteyksistä herooinikauppaan ei tehdä selkoa lukijalle. (PR47, 8.4.1999)

Taibbi korostaa, että etninen puhdistus ja raiskaus ovat sanoja, jotka herättävät takuuvarmasti tunnekuohuja lukijoissa. Ja kun ne liitetään serbien toimiin Kosovossa, niin 50 % amerikkalaisista tukee varmasti gallupeissa USA:n aseellista puuttumista tapahtumiin. Taibbi ei väitä, etteivätkö serbit olisi voineet syyllistyä väitettyihin julmuuksiin, mutta kritisoi esimerkiksi CNN:n tapaa uutisoida asiasta ilman varmoja todisteita. Uutisointi osoitti selkeästi amerikkalaisen median kaksoisstandardit suhteessa USA:n liittolaisiin ja vihollisiin. (PR48, 22.4.1999)

Taibbi käyttää esimerkkinä Noam Chomskyn ja Edward S. Hermanin Manufacturing Consent -teoksen tapaustutkimusta vuonna 1980 El Salvadorissa tapahtuneesta amerikkalaisten nunnien joukkoraiskauksesta, jonka taustalla olivat tietävästi USA:n tukeman El Salvadorin hallituksen kansalliskaartin sotilaat. Chomskyn ja Hermanin tulosten perusteella amerikkalainen media vähätteli tapahtumaa eikä kuvaillut siihen liittyviä karmivia yksityiskohtia, jotka olisivat

²⁰ “That’s war reporting, American style. First, you let the government tell you the plot. Then you let it fill in the dialogue. And then, when holes form in its story, you fill them in. The Soviets couldn’t have done it better. In fact, they didn’t. Russians under communism at least knew their newspapers were a bunch of lies. How many Americans know the truth about theirs?”

varmasti saaneet amerikkalaiset kyseenalaistamaan USA:n liittolaisten luotettavuuden Latinalaisessa Amerikassa. Kosovon tapauksessa todisteiden puuttuminen serbien julmuuksista johtaa toimittajat siihen loppupäätelmään, etteivät musliminaiset todennäköisesti uskontonsa takia halua puhua tapahtuneesta, eivätkä amerikkalaiset lääkärit kehtaa ottaa asiaa esille. Lisäksi paikalliset ovat niin keskittyneitä etsimään ruokaa, etteivät he jaksaa välittää kokemistaan kauheuksista. Taibbi syyttääkin länsimaista mediaa liian vahvoja viholliskuvia herättävien ilmauksien käytöstä. Leimaa-antavien sanojen aiheuttamia vahinkoja on lähes mahdoton korjata jälkikäteen, jos uutisen väitteet paljastuvatkin perättömiksi. CNN:n raportit ovat kyllä mieluisaa luettavaa sotaa lietsoville Bill Clintonille ja Madeleine Albrightille. Mutta ikävä kyllä niiden leima säilyy Taibbin mukaan ikuisesti serbien otsassa. (PR48, 22.4.1999)

Lehdistö puolusteli myös Yhdysvaltain aggressiivista ulkopolitiikkaa ”roistovaltioiden” kuten Pohjois-Korean ja Iranin luomalla uhalla. Tällä oikeutettiin muun muassa USA:n aiheet vetäytyä kylmän sodan aikaisesta ABM-aserajoitussopimuksesta Venäjän kanssa. Uutistoimisto AP:n Tom Raum kuittaa ABM-sopimuksen sanalla ”jääne kylmän sodan ajalta”, joka avattuna tarkoittaa Taibbin mukaan ”jääne ajoilta jolloin meillä oli vielä vihollinen jota pelkäsimme riittäväksi noudattaaksemme sopimuksia”. Pohjois-Korean ja Iranin uhasta puhuttaessa on muistettava, että amerikkalaiset ”juuri pommittivat Euroopassa sijaitsevan valtion maan tasalle käyttäen kaikkia perinteisen sodankäynnin keinoja, eikä vihollisemme heittänyt edes tyhjää oluttölkkiä Yhdysvaltain maaperälle vastalauseeksi.” Lehdistö on alkanut myönteillä sellaista näkökulmaa maailmanpolitiikkaan, jossa USA:lle on varattu etuoikeus voiman käyttöön vain koska se on ainut siihen suuressa mittakaavassa kykenevä taho maailmassa.” (PR52, 1.7.1999)

Venäjä aloitti loppuvuodesta 1999 toisen Tšetšenian sodan, jolloin Kosovon pommitusten uudelleentulkinta tuli taas ajankohtaiseksi. Taibbin mukaan oli käsittämätöntä, että suuret amerikkalaiset lehdet, kuten Washington Post, eivät verranneet tapahtumia alkuvuoden Nato-pommituksiin. Taibbin mielestä tekopyhyys saavutti huippunsa, kun Post tuomitsi moraalisesti Venäjän sotatoimien aiheuttamat siviiliuhrit ja pakolaisten virrat, jollaisia USA oli itse ollut aiheuttamassa Balkanilla hetki sitten. Taibbin mielestä Post ei ole sitä, mitä se väittää, eli luotettava ja itsenäinen moraalinen ääni, joka auttaa ymmärtämään maailmanpolitiikkaa, vaan puolueellinen propagandan tuottaja. (PR58, 12.12.1999)

6.3 Kolmas kehä: Journalismin kulttuurilliset ja yhteiskunnalliset vaikutukset

Kolmannella kritiikin kehällä keskityn aineistossa kohtiin, joissa kommentoitiin amerikkalaisen journalismin välittämää kuvaa venäläisestä kulttuurista suhteessa länsimaiseen kulttuuriin. Tarkastelen myös eXilen ratkaisumalleja Venäjä-journalismin tason parantamiseksi siten, että se olisi älyllisesti haastavampaa ja lukijoita aktivoivaa. The eXile osallistui omalta osaltaan 1990-luvun lopulla keskusteluun Venäjän ja länsimaiden välisestä suhteesta. Kuten tutkimuksen taustoittavissa kappaleissa kävi ilmi, länsimaissa on pitkät perinteet käsittää Venäjä länsimaista poikkeavaksi valtioksi ja kansakunnaksi, jota ei voi järjellä ymmärtää. Venäjään on liitetty vahvoja stereotyyppioita, joiden keskeisenä elementtinä on usein ollut Venäjän takapajuisuus ja barbaarisuus suhteessa kehittyneeseen länteen. The eXile näki Venäjä-journalismin käyttävän hyväkseen ja ylläpitävän monia vanhoja ennakkoluuloja Venäjää kohtaan.

Venäläisten ”hatuttaminen”

Ensimmäisessä lehdistöarviossa Kalashnikov kuvailee katsomaansa brittiläistä tv-showta, jossa kilpailijan oli puhuttava 20 sekuntia juontajan antamasta aiheesta. Mitä enemmän tuottajien ennalta määrittämiä avainsanoja puheessa esiintyi, sitä paremmat mahdollisuudet kilpailijalla oli voittoon. Puheen teemana oli Venäjä, jota kilpailija lähti lähestymään Boris Jeltsinin, kylmyyden, Kremlin ja baletin kautta. Muita tuottajien oikeiksi nimeämiä avainsanoja olivat mm. neuvosto, kommunisti ja punainen. Visailuohjelma heijasteli Kalashnikovin mukaan länsimaisen yleisön kapeaa Venäjä-ymmärrystä, jossa toistuivat muutamat keskeiset – usein kylmän sodan ajoilta periytyvät - mielikuvat. Tiedotusvälineet olivat omalta osaltaan vahvistamassa näitä avainassosiaatiota. (PR1, 10.4.1997)

Länsimaiset Venäjä-journalistit kokevat velvollisuudekseen liittää jutuissaan esiintyviin venäläisiin hahmoihin kliseisiä ominaisuuksia, jotka yleisö tunnistaa venäläisyyteen viittaaviksi. Kalashnikov kutsuu tätä tekniikkaa hatuttamiseksi. *Hats off to Hack Writers* (PR8, 17.7.1997) - lehdistöarvion Kalashnikov aloittaa lainaamalla mustaa amerikkalaista koomikkoa Richard Pryoria, joka anekdootillaan pyrki kyseenalaistamaan amerikkalaisten Venäjää kohtaan tuntemaan

perinteisen pelon:

”En tiedä mikä Venäjässä on niin pelottavaa. Jos näen venäläisen kulkevan kadulla vastaan, eikä hänellä ole sitä hattua [kansallisuutta ilmaisevaa] päässään, niin en tiedä kuka helvetti hän on.” (PR8, 17.7.1997)²¹

Kukaan kirjeenvaihtajien jutussa mainittu venäläinen, jolla ei ole hallituksen titteliä nimensä edessä, ei voi tulla Kalashnikovin mukaan lainatuksi ilman oikeanlaista ”hattua”. Hatuttamisen tekniikkaa sovelsivat aikoinaan myös neuvostojournalistit haastatellessaan amerikkalaisia. Amerikkalaisten hatut vaihtelivat juustohampurilaisista palaviin risteihin. Näiden hattujen tarkoituksena oli estää kommunistilukijoita erehtymästä luulemaan amerikkalaisia samanlaisiksi ihmisiksi kuin mitä he itse olivat. The New York Timesin Michael Gordon hyödyntää tekniikkaa haastatellessaan erästä kotiäitiä asumistuista. Hattuina tällä kotiäidille toimivat höyryävä tee ja mustamarjahillo, joita hän tarjoaa vierailleen. Abram pohtii, kirjoittaisiko Gordon samalla tavalla kotimaassaan. Kuten esimerkiksi

”Olen täysin eri mieltä O.J Simpsonin tuomiosta”, sanoo Hick McFlabb ahmien kanankoipia lautaselta ja vilkuillen ylpeänä ulkona seisovaa Ford Pickup -autoaan, ”hän oli todennäköisesti syyllinen.” (PR8, 17.7.1997)²²

Yleensä hattu jätetään pois silloin, kun toimittaja haluaa sanoa jotain hyvää venäläisestä henkilöstä. Los Angeles Timesin Carol J. Williams piti huolta, ettei hattua esiintynyt lähelläkään liikemies Boris Nemtsovia hänen elämänvaiheitaan käsittelevässä jutussa, koska toimittajalle oli tärkeää korostaa Nemtsovin ei-venäläisiä ominaisuuksia: rehellisyyttä, nuorekkuutta ja karismaa. Joskus kuitenkin jopa presidentti tarvitsee hatun, kuten Reuters todisti eräässä jutussaan: ”Hän [Jeltsin] sanoi veden olevan kylmää. Mutta hän lämmitteli venäläisessä *banjassa* ja hakkasi itseään vihdalla vauhdittaakseen verenkiertoa.” (PR8, 17.7.1998)

Länsimainen sivistys vastaan venäläinen barbarismi

”On suhteellisen helppoa vakuuttaa amerikkalaiset siitä kuinka rikkaita he ovat. Vaikein tehtävä jonka toimittaja kohtaa työssään, on saada amerikkalaiset tuntemaan itsensä älykkäiksi ja kansakunta edistyneeksi.” (PR2, 24.4.1997)²³

²¹ "I don't know what the big deal about Russia is, I mean, if a Russian walk down the street, and he don't got that hat on, I don't know who the fuck he is."

²² "I totally disagree with the OJ verdict," said Hick McFlabb, as he munched from a plate of crispy fried chicken and stared proudly out the window at his Ford Pickup truck. "I think he was probably guilty."

²³ "It's relatively easy to reassure Americans about how prosperous they are. The hardest task of all for a journalist is to make Americans feel intelligent and generally advanced as a civilization."

The eXile oli löytävinään Venäjä-journalismin rivien välistä Venäjän ja venäläisyyden halveksuntaa, jonka tarkoituksena oli osaltaan kohottaa amerikkalaisen yleisön omaa itsetuntoa. Kalashnikov kärjistää Los Angeles Timesin Vanora Bennettin jutun välittämän Venäjä-kuvan sellaiseksi, että siinä missä ranskalaiset syövät sammakkoja, saksalaiset pitävät makkarasta, englantilaiset nauttivat puuroa aamiaiseksi ja amerikkalaiset ovat joko roskaruuun ystäviä tai terveysintoilijoita, niin venäläiset puolestaan ovat kannibaaleja. Lehden juttu käsitteli murhatapausta venäläisessä provinssikaupungissa. Työtön paikallinen mies oli tunnustanut murhaneensa katulapsia, ja lisäksi eräs karkuun päässyt mutta vammoihinsa menehtynyt uhri oli syyttänyt miestä kannibalismista. Muita todistajia ei ollut, ja oikeusprosessi oli vielä kesken. Silti Los Angeles Timesin toimittaja pitää itsestään selvänä, että ihmissyöntiä on tapahtunut. Kotimaassa toimittaja olisi joutunut viittaamaan syytettyyn epäiltynä, mutta venäläisen ollessa kyseessä toimittajalla on vapaus toimia tuomarina ja leimata epäilty syylliseksi ilman oikeuden päätöstä. ”Reiluuden nimissä on sanottava etteivät kaikki venäläiset ole kannibaaleja. Tämä villi rotu suosii enemmän mustaa kaviaaria.”, kommentoi Kalashnikov. (PR6, 19.6.1997) Los Angeles Timesin Carol J. Williams puolestaan kirjoittaa okkultismin ja paranormaalien uskomusten suosion kasvusta Neuvostoliiton jättämässä ideologisessa tyhjiössä. Venäläisten taikauskoisuudelle naureskeleminen on outoa sellaisen kansakunnan edustajan suusta, jossa gallupien mukaan 90 % väestöstä uskoo enkelien olemassaoloon. (PR2, 24.4.1997)

Länsimaiset toimittajat, etenkin naispuoliset, paheksuvat jutuissaan venäläisiä sukupuolirooleja ja feminismin heikkoa tilaa maassa. Lontoon Timesin aihetta käsittelevässä jutussa toimittaja Anna Blundy tulee Matt Taibbin mukaan jakaneeksi venäläiset mies- ja naishahmot kahteen pääluokkaan, ”roistoiksi ja huoriksi”. Toimittajien antama kuva venäläisistä parisuhteista noudattelee muutamia pääkohtia. Venäläisten naisten yrityksiä iskeä miehiä pukeutumalla paljastavasti pidetään säällittävinä, sillä kehittyneimmissä länsimaisissa yhteiskunnissa miehet toimittajan mukaan useimmiten arvostavat naisessa ulkonäköä enemmän huumorintajua, älykkyyttä ja ammattimaisuutta. Jutuissa esiintyvät venäläiset eivät voi koskaan päätyä onnellisiin naimisiin. Heidän venäläiset aviomiehensä ovat vaimonhakkaajia, ja länsimaiset miehet sieluttomia idiootteja, jotka pitävät häikäisevän lahjakasta slaavivaimoaan hellaan sidottuna. (PR43, 28.1.1998) Taibbin mielestä tällaiset jutut kertovat enemmän länsimaisista

naisista kuin heidän venäläisistä vastapareistaan, sillä fakta on että venäläiset naiset saavat heidät kauhun valtaan.

” He tietävät, että mikäli venäläiset joskus valtaisivat heidän kotimaansa lesbokirjallisuuteen ja trendikahviloihin keskittyvän kiltin ja tasaisen seurustelukulttuurin, niin heidät kilpailtaisiin ulos markkinoilta samassa hetkessä.” (PR43, 28.1.1998)²⁴

Blundy kirjoittaa myös, että missä tahansa muussa maassa huomattavan kauniit naiset olisivat menestyneitä malleja hotellien aulassa päivystävien prostituoitujen sijaan. Matt Taibbin mukaan prostituutio on osa hotellibisnestä kaikkialla maailmassa, vaikka se joissain muissa maissa tapahtuisikin peiteltymin kuin Venäjällä, eivätkä kaikki kauniit naiset todellakaan päädy malleiksi lännessä. Samaa teemaa tarkastellaan hieman eri näkökulmasta toisessa lehdistöarviossa, kun Kalashnikov käsittelee Newsweekin juttua entisen Neuvostoliiton alueen sukupuolitautiepidemiasta. Newsweekin kuvituskuvassa kaksi kaunista venäläisnaista kumartuu kulahtaneen venäläisvalmisteisen auton ikkunaan tarjotakseen itseään kuskille. Amerikkalainen mieslukija kuvittelee jo Kalashnikovin mukaan mielessään, kuinka vaikuttuneita naiset olisivatkaan, jos he näkisivät hänen vuoden 1988 Ford Escortinsa. Jutussa syfiliksestä parantunut venäläinen pankkivirkailija Lena kuvailee, kuinka seksuaalinen vapautuminen on viimein edennyt Venäjälle asti, ja kertoo olevansa taas valmis jatkamaan villiä seksielämää. (PR2, 24.4.1997) Kalashnikovin mukaan juttu välittää rivien välissä seuraavan viestin amerikkalaisille poikamiehille:

”Hei, sehän oli vain syfiliis eikä AIDS. Sitä paitsi Venäjällä on rekisteröity ainoastaan 1500 AIDS-tapausta...Lena täältä minä tulen!” (PR2, 24.4.1997)²⁵

Baltimore Sunin Kathy Lally pitää moskovalaista tienvarsimainosta niin avoimen seksistisenä, että Yhdysvalloissa sitä olisi pidetty skandaalimaisena. Mainos esittää lentoemännän vilauttamassa miesasiakkaalle push-up-rintaliivejään. Taibbin mielestä mainoksessa ei ole mitään erityisen hätkähdyttävää, ja sitä paitsi ”kaikki miehet rakastavat sitä”. Ja eikö juuri länsi keksinyt seksin kaupallisen potentiaalin? ”Länsi myi tuotteitaan seksillä paljon ennen kuin venäläiset olivat polttaneet ensimmäiset filteritupakkansa.”, kirjoittaa Taibbi. (PR53, 15.7.1999) Lontoon Timesin Anna Blundy puolestaan väittää eräässä kirjoituksessaan, etteivät venäläiset ole seksuaalisesti liberaalimpia kuin amerikkalaiset. Osoituksena siitä etteivät venäläiset salli

²⁴ “They know that if large numbers of them were ever to invade the placid, polite, lesbian-literature-and-designer-coffee dating scene of their home countries, they'd be priced right out of the market.”

päättäjiltään mitä tahansa, Blundy pitää Skuratov-skandaalia, jossa venäläinen korkea-arvoinen syyttäjä jäi kiinni seksipalveluiden käyttämisestä. Blundy ei esitä mitään todisteita siitä, että venäläiset yleisesti ottaen paheksuisivat miehiä jotka nöyryyttävät vaimojaan käymällä bordelleissa. Blundy myös jättää omaan arvoonsa venäläisen Komsomolskaya Pravdan gallupin, jonka mukaan 98% vastaajista oli Bill Clintonin puolella Lewinsky-skandaalin tultua julkisuuteen. "Mutta sehän on ihan ok. Journalismissa ei tarvitse olla oikeassa vaan riittää että pitää siitä mitä kirjoittaa", toteaa Taibbi. (PR46, 25.3.1999)

Kylmän sodan perintö journalismissa

Kylmän sodan aikana Neuvostoliitto tulkittiin USA:ssa poliisivaltioksi, joka kaikinpuolisen kontrollin kautta polki kansalaistensa oikeuksia. The eXilen mukaan sama tulkintakehys eli vielä 1990-luvulla, ja journalistit liittivät jutuissaan hanakasti Venäjän valtioon korostetun autoritaarisia piirteitä. Brittiläisen Independent-lehden Phil Reeves kuvaa järkyttyneenä jutussaan Venäjän turvallisuuspalvelun FSB:n uutta vakoiluohjelmaa nimeltään SORM-2. Ohjelma alistaa venäläiset Internet-palvelimet luovuttamaan tietoja asiakkaistaan viranomaisille. Tapaus on Reevesin mielestä selkäpiitä karmiva esimerkki FSB:n puuttumisesta verkon vapaaseen käyttöön. (PR51, 17.6.1999) Painostuksen alle joutuneesta volgogradilaisesta Internet-yrittäjästä Nail Murzhakanovista tehdään Solženitsynin kaltainen sananvapauden marttyyri:

"Toimittaja ei tuhlaa aikaansa, vaan kaivaa esille käyttämättä jääneen kylmän sodan aikaisen toisinajattelijä sädekehän ja iskee sen Murzhakanovin päähän kiinnittääkseen huomion venäläisen elämäntavan puutteisiin suhteessa omaamme." (PR51, 17.6.1999)²⁶

Reevesin syntinä on Taibbin mukaan se, ettei hän mainitse vastaavan mutta paljon laajemman vakoiluohjelman ECHELONin käyttöä Yhdysvalloissa ja Euroopassa. Reiluuden nimissä brittiläisten lukijoiden olisi saatava tietää, että heidän oma valtionsa on jo pitkään toiminut samalla tavoin kuin Venäjä. Toimittajat pyrkivät välittämään positiivista sanomaa kotimaahan

²⁵ "Well, that was just syphilis, not AIDS, and there are only 1,500 AIDS cases registered in Russia... Lena, here I come!"

²⁶ "He then wastes no time in digging up an unused dissident halo left over from the cold-war period, planting it on Murzakhanov's head to draw attention to the deficiencies of the Russian way of life in contrast to our own."

negatiivisen ulkomaan tapahtuman kautta. ”Tämmöistä ei koskaan voisi tapahtua kotona” -juonenkaari saa lännen uskomaan omaan moraaliseen yliveraisuuteensa. Tiedot ECHELONista voidaan kuitata salaliittoteorioiksi samaan aikaan kun venäläisten katalien vakoiluohjelmien vaarallisuutta pidetään itsestäänselvytenä. Edes lyhyt maininta ECHELONista olisi paikannut Reevesin jutun moraaliset vääryydet, mutta The Independent ei ollut halukas antamaan lukijoilleen edes sen vertaa tietoa asiasta. (PR51, 17.6.1999) Samanlaista kritiikkiä on lehdistöarvioissa - toimittajien ottaessa esille muita kummallisuuksia tai epäkohtia Venäjällä:

Moskovan vanhojen rakennusten hyönteisongelmat ovat jotain, mitä ei koskaan voisi esiintyä lännessä, ei varsinkaan sellaisissa kaupunginosissa kuin New Yorkin Bronxissa tai Californian Stocktonissa. Venäjän ekokatastrofeista lukeminen saa puolestaan asumisen maailman suurimman rengaskaatopaikan vieressä Los Angelesissa tuntumaan siedettävämmältä. (PR2, 24.4.1997) Toimitukset ovat ehdollistaneet lukijansa löytämään Venäjältä tuhlauksen monumentteja (engl. Monuments of Waste). (PR1, 10.4.1997) Venäjän terveydenhuollon tilaa päivitellään, vaikka USA:ssa on 40 miljoonaa vakuuttamatonta ihmistä. Lisäksi unohdetaan mainita Neuvostoliitossa olleen universaali, joskaan ei ehkä maailman laadukkain, terveydenhuolto. (PR27, 26.3.1998)

Toimittajat suhtautuivat halveksivasti Venäjän neuvostohistoriaa kohtaan ja palvoivat kaikkea, mikä viittaa pikaiseen länsimaalaistumiseen. Neuvostohistoria on kuitenkin keskeinen Venäjäjuttujen rakennuspalikka. Reportaasia venäläisestä provinssikaupungista ei voida kirjoittaa ilman ”horisonttiin tähyävä Lenin-patsas” -tunnelmointia. (PR10, 14.8.1997) Kalashnikov parodioi ”Ajat ovat muuttuneet sitten kommunismin” -juttutyyppejä seuraavasti:

”...toimittaja sulkee silmänsä, kävelee 400 askelta mihin tahansa ilmansuuntaan. Sitten hän avaa silmänsä, ottaa kynän esille ja ryhtyy kuvailemaan, miten ympäristö on muuttunut siitä kun kommunismi kuusi vuotta sitten romahti.” (PR24, 12.2.1998)²⁷

Los Angeles Timesin toimittaja Maura Reynolds kehuu sitä, kuinka Punaisen torin ympäristö nykyään täyttyy kommunististen marssirivistöjen sijaan länsimaisesta kaupallisuudesta. Karl Marxin patsaan pystyssä seisominen heittää toimittajan mukaan kuitenkin varjonsa Venäjän

²⁷ “This is the news-gathering method that involves a reporter blindfolding himself, wandering 400 paces in any direction, opening his eyes, and then taking pen to paper to describe how his surroundings have changed since communism collapsed six years before.”

muutosprosessin loppuun saattamiselle. Kalashnikov vastaa Reynoldsille:

"Patsas ja Kremlin tähdet täytyy repiä alas ja Leninin mausoleumin tilalle on pystytettävä mainostaulu urheilua varten. Sitten paikka olisi viimein tyydyttävällä tavalla länsimaalaistettu muistuttamaan Idahoa. Tämän toteutuessa AP voisi viimein sulkea Moskovan toimistonsa ja Ms Reynolds voisi palata kotiinsa ja jättää nämä kurjat kommarit rauhaan." (PR4, 22.5.1997)²⁸

New York Timesin Michael Specter käytti ”ajat ovat muuttuneet sitten kommunismin” - uutiskärkeä kahteen kertaan jutussaan. Ensin hän kuvaili, kuinka ideologisten koulutusleirien sijaan nuorilla oli nykyään mahdollisuus päästä opiskelemaan johtamista, markkinointia ja kauppaa. Toisessa kohdassa hän kertoi, kuinka Jaltan rannoilla eivät enää pauhaa koväänisistä kommunistijohtajien puheet, vaan sieltä kuuluu länsimainen rockmusiikki. Joskus taas käykin ilmi, että asiat eivät suinkaan ole muuttuneet paremmiksi sitten kommunismin. Los Angeles Timesin Carol J. Williams havahtuu neuvostoaikaisen tiedekaupungin rappiotilaan. Entiset etuoikeudet, kuten hyvin varustetut elintarvikekaupat ja mahdollisuus ostaa lentolippuja ja televisiota jonojen ohi, ovat poissa. Etuoikeuksista on jäljellä enää puhdas ilma ja maalaistunnelma. Toimittajat eivät Kalashnikovin mukaan voi sulattaa ajatusta, ettei uusi demokraattinen Venäjä pitäisi amerikkalaisista, vaan venäläisten nihkeä suhtautuminen täytyy selittää sillä, ettei kommunismi itse asiassa koskaan kuollut. (PR9, 31.7.1997) Kalashnikovin mukaan kommunismin perinnön jatkuva esille tuonti peittää alleen monien toimittajien oman pettymyksen Venäjän muutokseen:

”Venäjästä on tullut vähemmän tärkeä uutisaihe maailmanlaajuisesta ja sinun [siis kuvitteellisen toimittajan] ura on kääntynyt laskusuhdanteeseen, etkä ole vielä saanut vakiopaikkaa kotitoimituksesi esimiehenä. Ja samaan aikaan, venäläiset, joista kirjoitit vielä vähän aikaa sitten intomielisesti köyhinä ja vapautta rakastavina talonpoikina ja intellektuelleina, ajavat nyt autoilla, joita sinulla ei ole varaa edes vuokrata, ja vievät kaikki naiset, jotka vielä muutama vuosi sitten olisivat palaneet halusta naida sinut ja 8300 dollarin säästösi.” (PR10, 14.8.1997)²⁹

²⁸ “The statue and the Kremlin stars would have to go down, and Lenin’s tomb should sport billboards. Then the place would finally be sufficiently Westernized to resemble Moscow, Idaho. And once that happened, the AP would close its Moscow bureau and Ms Reynolds would go home and give the poor Commies a break.”

²⁹ “Russia has become a much less important story worldwide and your career has begun to follow a sharp downward curve; you still haven’t landed that job with the Palookaville City Desk back home. Meanwhile, Russians, about whom you once wrote indulgently as impoverished freedom-seeking peasants and intellectuals, now drive the kinds of cars you can’t even afford to rent and are taking away all the women who a few years ago would have been desperate to marry you and your \$8300 in savings.”

Toimittajat tulivat käsitelleeksi Venäjän vanhempaa historiaa jutuissaan kesällä 1997, kun Pietarissa järjestettiin seremonia viimeiseksi jääneen tsaariperheen luiden uudelleenhautaukseksi. Kalashnikovin mielestä speaktaakkeli tarjosi näytteen siitä, miten länsimainen lehdistö toimii pahimmillaan. Hautajaisista tiedotettiin jo aikaisessa vaiheessa, joten journalistit kehittivät ennakkoon klisee-fraaseja ja varustautuivat kyynelehtimään suuren historiallisen draaman edessä. Lehdet täyttyivät liikuttavista kuvista Nikolai II:sta perheineen sekä kertomuksista heidän kauhistuttavasta lopustaan kommunistien käsissä Jekaterinburgissa. The Moscow Times meni jopa niin pitkälle, että haastatteli iäkstä naishenkilö joka muisteli kiintyneesti kuinka hyvä perheenisä Nikolai oli ollut. (PR35, 16.7.1998)

Kalashnikov olisi kaivannut Disney-tyyppisen juonenkaaren sijaan tarkempaa selostusta siitä minkä takia hallitsija yleensäkin alun perin pääsi hengestään. Kalashnikov viittaa tsaarin vallan epäkohtiin kuten juutalaisvastaisiin pogromeihin, sananvapauden tukahduttamiseen sekä salaisen poliisin terroriin. Baltimore Sunin toimittaja Will Englund saa kehuja huomauttaessaan jutussaan venäläisten suhtautuvan melko negatiivisesti Nikolaihin ja hänen johtamaansa ”maailmanhistorian ehkä taantumuksellisimpaan hallintoon.” Journalismin luonteeseen kuuluu Kalashnikovin mielestä se, että sitä harjoittavat ihmiset ovat taipuvaisia palvomaan valtaapitäviä rikkaita idiootteja, jopa niinkin pölyttyneitä kuin Romanoveja. ”Journalismin päätavoitteena ei ole tulla rikkaaksi ja mahtavaksi, vaan päästä lähelle niitä, jotka ovat jo näissä asemissa. Toimittajat haluavat tulla kutsutuiksi juhliin ja saada avaimet eliittiperheiden tenniskentille.” (PR35) Moskovan kaupunki juhli perustamisensa 850-vuotisjuhliin syksyllä 1997. Eräs Los Angeles Timesin toimittaja piti tapahtumaa huonolla maulla järjestettynä sen takia, ettei samoihin aikoihin tapahtunut prinsessa Dianan kuolema aiheuttanut muutoksia juhlasuunnitelmiin. Kalashnikov pitää tätä Venäjän historian halveksuntana ja kysyy:

”Voitko kuvitella miten amerikkalaiset reagoisivat siihen jos venäläinen toimittaja ehdottaisi, että baseballin finaalit pitäisi perua tai viivästyttää Leonid Brezhnevin kuoleman johdosta?” (PR13)³⁰

³⁰ “Could you imagine how Americans would have reacted if a Russian reporter had suggested that the World Series be canceled or postponed to honor the passing of Leonid Brezhnev?”

The eXilen ratkaisumallit

Tässä viimeisessä luvussa tuon esille The eXilen nimeämiä syitä, joiden takia Venäjä-journalismi oli viime kädessä huonoissa kantimissa. Olivatko vastuussa Venäjä-kirjeenvaihtajat, kotitoimitusten esimiehet vai amerikkalainen yleisö? Amerikkalaisen yleisön mielenkiintoa kaukaisten maiden tapahtumiin oli lehdistöarvioiden valossa hankala herättää 1990-luvun lopulla. Kalashnikov kirjoittaa, että mikäli kylmän sodan loppuminen merkitsi Francis Fukuyamaa lainaten historian loppua, niin uuden kapitalismin aikakausi tarkoitti USA:ssa ajattelun loppua. Kalashnikovin mukaan amerikkalaisten silmät ja korvat olivat nyt keskittyneet seuraamaan Jerry Springer -showta, NBA-otteluita ja NASDAQin pörssipäivityksiä. (PR38,5.11.1998)

Asioiden täytyy esimerkiksi ”mennä pieleen aivan ennenkuulumattomalla tavalla, jotta keskivertoamerikkalainen, joka ei löytäisi Kirgisiaa kartalta miljardissa vuodessa, kiinnostuisi aiheesta.” Tämä johtaa siihen, että toimittajat ylidramatisoivat kriisejä vedotakseen länsimaisen yleisön sensaationälkään. (PR22, 14.1.1997) Ulkomaanjournalismi välittää maailmasta kuvaa paikkana, jossa kaikki asiat, joihin voidaan vaikuttaa, ovat jo parhaalla mahdollisella tavalla järjestettyjä, ja vielä esiintyvät epäkohdat puolestaan eivät ole tavallisen ihmisen muutettavissa. Washington Postin juttu USA:n varapresidentin Al Goren ja Venäjän pääministerin Viktor Tšernomyrdinin huipputapaamisesta ei millään tavalla edes vihjaa Venäjän olevan tyytymätön USA:n ulkopoliittikkaan, kuten Naton laajentumiseen ja Venäjän intressien sivuuttamiseen kansainvälisissä kysymyksissä. Sen sijaan lukijan annetaan päätellä kaiken olevan ihan kunnossa. Palstatila on Washington Postissa kallista, joten Kalashnikov ei voi ymmärtää, miten tilaa annetaan jutulle jonka ainut sisältö on Goren tiedotuspäällikön syöttämien tietojen referointi. (PR27, 26.3.1998)

Kalashnikov arvioi alkuvuodesta 1998 ettei The eXilen kritiikki ollut muuttanut mitään ensimmäisen vuoden aikana, sillä länsimaisen lehdistön uutiskärkenä toistui vuodesta toiseen ”ajat ovat muuttuneet sitten kommunismin” – näkökulma. Kalashnikov viittaa Pietarin lähellä tapahtuneeseen hurjaan ampumisvälikohtaukseen poliisin ja venäläisen miehen välillä, jonka olisi luullut kiinnostavan amerikkalaisia. Mutta

” me emme tule koskaan tietämään mitä tapahtui, sillä länsimainen lehdistö on päättänyt seurata eri tietä. Sen sijaan, että uutisoitaisiin tästä groteskista, ajankohtaisesta, tragikoomisesta toimintatarinasta, jossa on hetkessä tunnistettava amerikkalaisen toimintaelokuvan juoni, toimittajat kirjoittavat samoja aasimaisia artikkeleita joita he ovat lähettäneet kotiin joka päivä viimeisen kuuden vuoden ajan.” (PR24, 12.2.1998)³¹

Matt Taibbin mukaan The eXilen lehdistöarvioiden ilmestymisen alkamisesta saakka toimittajat olivat puolustautuneet työhönsä kohdistuneelta kritiikiltä vetoamalla siihen, etteivät kotitoimitukset suostu painamaan mitään todella lukemisen arvoista Venäjä-juttua. Esimiehet ja tuottajat puolestaan käyttivät selityksenään, etteivät liian monimutkaiset ja kiistanalaiset Venäjä-jutut mene kaupaksi amerikkalaiselle yleisölle. Eli koko toimituskoneisto sysäsi viime kädessä vastuun lukijoidensa niskoille. Taibbi lainaa The New York Timesin ulkomaanuutisten esimiehen Fared Zakarian kirjoitusta, jonka mukaan amerikkalaiset olivat kylmän sodan jälkeen kääntyneet sisäänpäin ja unohtaneet muun maailman. (PR38, 5.11.1998) Taibbi huomauttaa, että amerikkalaisen yleisön kapeakatseisuus johtui aivan yhtä paljon Zakarian kaltaisten toimittajien aikaansaannoksista:

”Yleisö on liian tyhmää lukeakseen uutisia. Mutta he ovat myös tyhmiä sen takia, että he lukevat uutisia. Journalismin sisällöt ovat huonontumassa aivan samasta syystä minkä takia reformit Venäjällä romahtivat. [...] Jos lehdistö jätetään täysin markkinoiden armoille, niin jokaisessa amerikkalaislehdessä on vuosituhannen loppuun mennessä 100 sivua uutisia Hollywood-tähtien lemmikeistä. [...] Jos lukijoita ei laita työskentelemään, niin he eivät työskentele. Toimittajat voivat valittaa esimiehistään aivan kuinka paljon vain haluavat. Mutta totuus on se, etteivät jutut synny ilman toimittajia. Etkö pidä työstä jota teet? No, älä tee sitä. Voit aina ottaa lopputilin. Aina on olemassa McDonalds.”(PR38, 5.11.1998)³²

Taibbi korostaa sitä, että länsimaiset toimittajat ovat vapaita valitsemaan työnsä, toisin kuin esimerkiksi venäläiset toimittajat Neuvostoliiton aikoina. Heistäkin varmasti 90 % vihasi propagandaa, jota he joutuivat kirjoittamaan puolueesta ja lännestä. Työllään he pitivät omalta osaltaan neuvostojärjestelmään pystyssä yli 70 vuotta. (PR38, 5.11.1998) Amerikkalaisen yleisön hyväuskoisuus omia lehtiään kohtaan oli niin pitkälle edennyt, että The New York Times

³¹ “We'll never know, however, because the Western press corps has decided to take a different tack. They've decided that, instead of covering this grotesque, thrilling, fresh-off-the-press, tragicomic action tale with an immediately recognizable american movie angle, they'll just send home the same asinine articles they've been sending every single day for six consecutive years.”

³² “Left to the mercy of the market, every paper in America will have 100 pages of daily shaved-dog [Näyttelijöiden Ethan Hawken ja Uma Thurmanin koira aikaisempaan esimerkkinä] updates by the millennium.” [...] “Don't like the garbage your boss is assigning? Tired of writing fluff pieces in a desperate attempt to get your Russia story in print? Well, then, don't. You can quit. There's always McDonald's.”

saattoi kirjoittaa vaikka pinkkien lehmien laiduntavan Venäjän maaseudulla ilman, että hälytyskellot alkoivat soida lukijoiden päässä. (PR12, 4.9.1997) Myös arvovaltaiset amerikkalaiset kolumnistit ja kommentaattorit muodostivat mielipiteensä Venäjästä valtaosin lehtijuttujen perusteella. Tämä synnytti eräänlaisen noidankehän, kun esimerkiksi tunnettu amerikkalainen kommentaattori William Safire analysoi Venäjän kehitystä muiden journalistien jutut tietolähteinään ilman minkäänlaista varsinaista tutkimustietoa tai omia ensi käden kokemuksia. Safiren kaltaisten ihmisten kirjoitukset vaikuttavat puolestaan Taibbin mukaan jo USA:n ulkopoliittikkaan. (PR40, 2.12.1998)

Lehdistöarvioissa näkyy selvästi kirjoittajan tuskastuminen siihen, kuinka vaikeaa loppujen lopuksi oli pakottaa kirjallisen kritiikin kautta amerikkalaista valtavirtajournalismia muuttumaan. The eXile tuotti kritiikkiä sillä logiikalla, ettei pelkkä asiavirheiden ja väärintulkintojen osoittaminen riittänyt, vaan yksittäisten toimittajien kimppuun täytyi hyökätä kaikin mahdollisin tyyllillisin keinoin, kuten toimittajan persoonan kohdistuvalla loanheitolla.

Tutkimusaineiston lopulla Matt Taibbin turhautuminen kritiikin kirjoittamiseen kuitenkin tulee selkeästi ilmi. Viimeisessä lehdistöarviossaan *Egg The Post!* (PR58, 12.12.1999) Taibbi pyrkii osoittamaan Washington Postin kaksoisstandardit Kosovon sodan ja Tšetšenian toisen sodan uutisoinnissa. Taibbi kirjoittaa olevansa kyllästynyt kolumniinsa ja aikovansa viedä kritiikin uudelle tasolle. Taibbi aikoo kerätä vapaaehtoisia mukaansa pommittamaan Washington Postin toimitusrakennusta mätänevällä ruualla. (PR58, 12.12.1999) Sillä kun kritiikillä ei ole enää mitään vaikutuksia, voi vain yrittää purkaa omaa tyytymättömyyttään kananmunia heittelemällä. Taibbi kuvaa Postin toiminnan olevan:

”yksinkertaisesti väärin ja edustavan puhdasta tekopyhyyttä. Eivätkä he välitä vaikka minä, sinä, tuhat muuta tai jopa 10000 muuta ihmistä tietävät tämän. He haluavat meidän tietävän, ettei heidän tarvitsee välittää. Tämä vain lisää lehden arvovaltaa. Joten, jos tämä on heidän valitsemansa tie, niin haistakoot paska! Pommitetaan niitä kananmunilla! Senkin paskiaiset!” (PR58, 12.12.1999)³³

³³ “What the Post is doing is wrong, plain and simple. It's plain, undisguised hypocrisy. And they don't really care if I know it, or you know it, or if a thousand or even ten thousand people like us know it. In fact, they WANT us to know that they don't care if we know it. It adds to their prestige that way. So you know what? If that's the way they're going to be, fuck 'em! Bomb 'em with eggs! The bastards!”

7. Johtopäätökset

The eXilen lehdistöarvioiden kritiikin tarkastelu toi ilmi monia yhtymäkohtia amerikkalaisen lehdistökritiikin perinteeseen. Kritiikissä puututtiin juuri niihin kysymyksiin joita amerikkalainen lehdistökritiikki on korostanut aina 1800-luvun lopulta asti, kuten etuoikeutettujen puolesta puhumista, median omistuksen vaikutusta keskustelun rajoihin ja marginaalisten äänen sulkemista pois julkisuudesta. Arvioissa käsiteltiin yksityiskohtaisesti toimittajien työtapoja ja totuudellisuutta, alkaen juttuaiheiden valinnasta, lähteiden käytöstä, faktavirheistä ja päätyen suurempiin harhaanjohtaviin tulkintoihin Venäjän kehityksestä. Vakavimmat syytökset liittyivät toimittajien korrupioon ja vallan myötäilyyn. The eXilen lehdistöarviot paljastivat kirjoittajan perehtymisen länsimaisen journalismin yleisesti hyväksytyihin normeihin ja eettisiin ohjeisiin. Arviossa viitattiin moniin länsimaisen uutisjournalismin peruspilareihin kuten fakta- ja mielipiteellisen aineiston erotteluun ja kaikkien jutun osapuolten kuulemiseen. Siitä huolimatta että perinteisiin journalismin sääntöihin vedottiin, niin The eXilen käsitystä journalismista leimasivat uutisjournalismin sääntöjen ja objektiivisuuden ihanteen kyseenalaistaminen.

The eXile hyödynsi aikaisempien lehdistökriitikoiden kehittämää ajatusta lehdistön toiminnasta – kuten viittaukset Noam Chomskyyn esimerkiksi osoittavat. Myös Walter Lippmannin ja Charles Mertzin sekä etenkin Stephen F. Cohenin kriittisissä kirjoituksissa amerikkalaisesta Venäjä-journalismista on samankaltaisia piirteitä kuin lehdistöarvioissa. Keskeisenä vaarana kaikki nämä kriitikot pitivät ideologisesti värittyneiden äänenpainojen sekoittumista ulkomaan uutisointiin. Toisaalta kriitikoiden omat taustat kuten esimerkiksi Chomskyn sosialistisuus, Cohenin Gorbatsšov-sympatiat ja The eXilen gonzoihanteet kielivät myös osaltaan vahvoista ideologisista vaikuttimista. The eXilen vahva subjektiivinen kerronta loi kuitenkin kuvan, tai illusion, rehellisyydestä oman ajatusmaailmansa suhteen. Tämä piirre yhdistää The eXilen Hunter S. Thompsonin teksteihin, joista faktan ja fiktion jatkuvasta hämärtymisestä huolimatta voi löytää totuuden siemenen.

The eXilen kritiikin tyyli erosi myös huomattavasti akateemisen maailman edustajista. Lehdistöarviot olivat ajan hetkeen kirjoitettuja poleemisia purkauksia, eivätkä tekstejä joiden sisältöä olisi tarkkaan harkittu ja punnittu ennakkoon. Lehdistöarvioissa käytettiin monia melko poikkeuksellisia journalistisia tehokeinoja kuten fiktiivisen venäläisen hahmon luomista kritiikin

esittämistä varten, vahvaa subjektiivista ääntä sekä kieltä, joka vilisi kiro sanoja, provosoivia vertauskuvia ja henkilökohtaisia hyökkäyksiä toimittajien persoonia kohtaan. Oman katuuskottavan ja suorapuheisen tyylinsä pohjalta The eXile pyrki saattamaan kirjeenvaihtajien perinteisen uutiskielen naurunalaiseksi.

Kuinka tehokasta ja järkevää The eXilen lehdistökritiikki sitten oli? Lehdistöarvioiden empiirinen käsittely päättyi Matt Taibbin turhautuneeseen purkaukseen amerikkalaista laatulehteä Washington Postia kohtaan. Taibbin kehoitusta pommittaa Postin päärakennusta mädällä ruaalla voi pitää jonkinlaisena, ainakin väliaikaisena, kirjallisen kritiikin hylkäämisenä. The eXilen lehdistökriittinen ristiretki vaikuttaisi päättyneen voimattomuuden tunteeseen mahtavan amerikkalaisen mediakoneiston edessä. Arhur S. Hayesin väite siitä, että valtavirtamedia on yleisesti ottaen pystynyt ohittamaan itseensä kohdistuvan kritiikin olan kohautuksella, näyttäisi siis pitävän paikkansa The eXilen tapauksessa, vaikka The eXile saikin tutkijoiden ja toimittajien tukea kritiikilleen esimerkiksi Johnssonin Venäjä-listan keskusteluissa. Tämän tutkimuksen aineisto ei kerro miten suurten lehtien kuten Washington Postin, The New York Timesin tai uutistoimisto Reutersin toimittajat reagoivat kritiikkiin. Tietävästi kukaan kritiikin kohteiksi joutuneista ei eronnut virastaan eikä kritiikki pakottanut länsimaista lehdistöä oikaisemaan mahdollisia virheitään Venäjän 1990-luvun käännteiden uutisoinnissa. On myös todennäköistä, että Venäjän poliittisen tilanteen muutos Putinin valtaan noustua pakotti jo itsessään toimittajat luopumaan monista Jeltsinin ajalle tyypillisistä tavoista kirjoittaa Venäjästä.

The eXile onnistui joka tapauksessa provosoimaan keskustelua Venäjä-journalismin tasosta 1990-luvun lopulla, joten siinä mielessä Hayesin mainitsema kriteeri julkisen keskustelun herättämisestä ja yleisen mielipiteen kääntämisestä itsensä puolelle täyttyi. The eXilen syytökset heikosta Venäjä-journalismista, kirjeenvaihtajien elitistisyydestä sekä heikkohipiäisyydestä kritiikin suhteen tuntuvat osuneen hedelmälliseen maaperään Venäjä-tarkkailijoiden keskuudessa. The eXile myös rikkoi Hayesin hyvälle lehdistökritiikille asettamia kriteereitä. Avoimen vihamielinen suhtautuminen tiettyihin toimittajakollegoihin on ristiriidassa Hayesin mainitseman hyvän journalismikritiikin tunnuspiirteeseen – haastavaan mutta ei vihamieliseen suhtautumiseen kohteeseen. Hayes katsoo myös, että kritiikin tulisi perustua faktapohjaiseen

argumentointiin. The eXile kuitenkin esitti vakavia syytöksiä toimittajien korruptiosta ilman selviä todisteita, vedoten ainoastaan riittävään epäilykseen, joita toimittajien jutut herättivät Matt Taibbissa. Aikalaiskeskusteluissa arvosteltiin The eXileä näistä yliampuvista syytöksistä länsimaisia toimittajia kohtaan. Korruptioepäilyt nostattivat Johnssonin Venäjä-listan keskustelun perusteella suurimman kohun arvioiden sisällössä. Tämä kertoo siitä kuinka keskeisellä sijalla amerikkalaisessa toimittajaidentiteetissä on riippumattomuus.

Journalismikritiikin kolmikehämalli toimi tutkimuksessa metodisena työkaluna aineiston erittelyssä. Journalismin normien tarkempi määrittely olisi voinut avata tien vielä jäsenllympään aineistoanalyysiin. Mutta tällaisenaikin sovelluksena kolmikehämalli sopi mielestäni väljäksi apuvälineeksi The eXilen kritiikin käsittelyyn, sillä kaikkien kehien määritelmiä vastaavia kritiikin lajeja löytyi aineistosta. Ongelmia tuotti etupäässä journalismin totuudellisuuden/objektiivisuuden kritiikin erottelu muista journalismin normeista.

Ulkomaanjournalismin normistoa ei ole määritelty kovin tyhjentävästi suhteessa kotimaanjournalismiin, vaikka tutkimuskirjallisuus osoittaaakin kirjeenvaihtajien työolosuhteet varsin poikkeukselliseksi. Yhtenä The eXilen keskeisenä oivalluksena oli vaatia Moskovan kirjeenvaihtajilta samoja standardeja, jotka olivat käytössä USA:n sisäisessä journalismissa. Periaatteessa pelisääntöjen pitäisi olla kaikkia toimittajia sitovat. Ulkomaankirjeenvaihtajia ei The eXilen mukaan altistettu samanlaiselle keskinäiselle kilpailulle ja kritiikille kuin tavallisia toimittajia. Kirjeenvaihtajat eivät joutuneet riittävässä määrin vastaamaan kirjoituksistaan, koska esimerkiksi heidän työtapansa ja lähteensä olivat kaukaisen etäisyyden vuoksi kotitoimituksille ja lukijoille melko hämärän peitossa. The eXilen kirjeenvaihtajiin kohdistuneen kritiikin kääntöpuolena on, että 1990-luvun Venäjä tarjosi myös The eXilen toimittajille eräänlaisen vastuusta vapaan, tai ainakin USA:ta vapaamman, ympäristön esittää arvostelua valtavirtamediaa ja yksittäisiä toimittajia kohtaan. Monet The eXilen esittämistä syytöksistä olisivat saattaneet poikia USA:ssa kunnianloukkaussyytteitä ja mittavaa julkista paheksuntaa. On myös kyseenalaista, mikä lehti olisi suostunut julkaisemaan vastaavanlaista kritiikkiä sivuillaan USA:ssa.

Syitä epäonnistuneeseen Venäjä-journalismiin on usein haettu toimittajien vaikeasta työympäristöstä ja venäläisestä salailun ja sensuurin perinteestä. Nämä ovatkin olleet Venäjän kohdalla varsin perusteltuja lähtökohtia. Mutta The eXilen lehdistöarviossa huomio käännettiin nimenomaan länsimaisten toimittajien kykyyn ymmärtää venäläistä kulttuuria ja yhteiskuntaa. ”Kirjoittaisitko samalla tavalla USA:sta ja amerikkalaisista?”, on kysymys joka lehdistöarvioissa esitetään eri muodoissa lukemattomia kertoja. The eXilen kyky tuottaa säännöllisesti kolmen vuoden ajan lehdistökritiikkiä Venäjä-journalismin ympäriltä ei mielestäni olisi mahdollista ilman amerikkalaisen Venäjä-kuvan värikästä historiaa. Tsaarin ajoista asti Venäjä on herättänyt amerikkalaisissa ristiriitaisia tunteita. Vuoden 1917 vallankumoukset ja kylmän sodan aika loivat vahvoja assosiaatioita ja stereotypioita venäläisistä. Juuri näitä mielikuvia The eXile pyrki rikkomaan ja käyttämään hyväksensä lehdistökritiikissään.

Mikäli ulkomaanuutisoinnin yhtenä keskeisenä ongelmana pidetään liian vähäistä palautteen saantia, niin The eXile ainakin jatkuvasti haastoi Moskovan kirjeenvaihtajayhteisön pohtimaan Venäjä-journalisminsa tasoa. The eXilen tuhtumuksen kirjeenvaihtajia kohtaan voi ymmärtää myös Venäjä-journalismin historian kautta. 1990-luku tarjosi toimittajille ennennäkemättömän vapaan toimintaympäristön maassa, jonka kulisseeja oli ollut aikaisemmin pahamaineisen hankala läpäistä ja päästä lähelle todellista venäläistä elämää. Amerikkalaisen Venäjä-journalismin historiasta ei juuri vertailukohtia ajalle löydy. Jeltsinin ajan kaoottisuus asetti varmasti monia vaikeuksia toimittajan työlle, mutta verrattuna aikaisempien vuosikymmenten tiukkaan valtiolliseen kontrolliin, kyse oli pienistä esteistä. Tämä Venäjä-journalismin kultakausi, jolloin Venäjän poliittisessa elämässä ja yhteiskunnassa oli värikkyttä ja traagisuutta yllin kyllin, olisi tietenkin pitänyt hyödyntää journalistisesti mahdollisimman perusteellisesti. Mikäli näin ei todella tapahtunut ja toimittajat menettivät tilaisuutensa Venäjän löytämiselle, niin The eXilen kritiikkiä voi pitää varsin oikeutettuna.

”Kuka menetti Venäjän?” -keskustelussa esitettyjä ajatuksia amerikkalaisten poliitikkojen, liikemiesten, tutkijoiden ja toimittajien osallisuudesta Venäjää kohdanneeseen katastrofiin 1990-luvulla on hieman vaikea hahmottaa pienen valtion kuten Suomen näkökulmasta. Monista lähteistä voidaan kuitenkin osoittaa USA:n olleen erityisasemassa Venäjän kohtaloista päätettäessä 1990-luvun alussa. Amerikkalainen media näytteli yhtä keskeistä roolia Jeltsinin

Venäjän tulkitsemisessa suurelle yleisölle. Walter Lippmannin ja Charles Metrzin Test of The News (1920) -tutkielman ajatuksien pohjalta voisi väittää, ettei oikeaa vastauksesta ”Kuka menetti Venäjän?” kysymykseen tulla koskaan löytämään, kuten ei yksimielisyyttä taida vallita edes Lippmannin ja Mertzin tutkimuskohteesta: Yli 90 vuoden takaisesta Venäjän vallankumouksesta. On mielenkiintoista nähdä nouseeko Venäjä vielä joskus uudestaan sellaiseksi ristiriitaisia tunteita herättäväksi valtioksi USA:ssa, millainen se on ollut viimeisen sadan vuoden aikana. Silloin viimeistään on varmasti aika jatkotutkimuksille amerikkalaisen Venäjä-journalismin kritiikistä.

The eXilen välittämän Venäjä-kuvan taustalla oli selkeästi pettymys Yhdysvaltojen henkiseen ilmapiiriin 1990-luvulla. Amerikkalaisissa Venäjä-keskusteluissa on usein asetettu länsimaiset arvot mittapuiksi Venäjää määriteltäessä. The eXilen omaksumassa Venäjä-kuvassa tämä asetelma käännettiin jokseenkin ylösalaisin. Mark Amesille ja Matt Taibille Venäjä tarjosi mahdollisuuden vapautua länsimaisista normeista ja toteuttaa itseään oman kulttuuripiirinsä ulkopuolella. Abraham Lincolnin ilmoille heittämä ajatus Venäjälle emigroitumisesta keinona päästä eroon oman maansa tekopyhydestä on mielenkiintoinen The eXilen kannalta, sillä Taibbi ja Ames näkivät selvästi venäläisen elämänmenon rosoisuuden ja teeskentelemättömyyden positiivisena vastakohtana amerikkalaiselle pinnallisuudelle ja pirteydelle. The eXilen toimittajille 1990-luvun Moskova merkitsi kuitenkin, ehkä enemmän kuin lehdistökritiikin tuottamista, oman itsensä etsimistä ja nuoruutensa jatkamista poikkeuksellisen sosiaalisen myllerryksen oloissa.

LÄHTEET

Kirjallisuus:

Ames Mark, Taibbi Matt, *The eXile: Sex, Drugs, and Libel In the New Russia*, Grove Press, New York, 2000.

Ames, Mark, *Going Postal: Rage, Murder and Rebellion: From Reagan's Workplaces to Clintons Columbine and Beyond*, Softskull Press, New York, 2005.

Atton Chris, *Alternative media*, Sage, London, 2002.

Barry, David, Theobald, John (toim.), *Radical Mass Media Criticism: A Cultural Genealogy*, Black Rose Books, Canada, 2006.

Bäckmann, Johan, *Itämafia: Uhkakuvapolitiikka, rikosilmiöt, ja kulttuuriset merkitykset*, Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia, Espoo, 2006.

Cohen, Stephen, *Rethinking the Soviet Experience*, Oxford University Press, New York, 1985/1

Cohen, Stephen, *Sovieticus: American Perception and Soviet Realities*, W.W Norton & Company, New York, 1985/2.

Cohen, Stephen, *Failed Crusade: America and The Tragedy of Post-Communist Russia*, W.W Norton & Company, New York, 2000.

Cohen, Stephen, *Soviet Fates and Lost Alternatives from Stalinism to The New Cold War*, Columbia University Press, USA, New York, 2009.

Chomsky, Noam, Herman, Edward S, *Manufacturing Consent: The Political Economy of the*

Mass Media, Bodley Head, London, 1988/2008.

Coupland, Douglas, *Tuntematon sukupolvi: tarinoita kiihtyvistä kulttuurista*, Arthouse, Helsinki 1992.

Glenny, Misha, *Mcmafia: matka kansainväliseen alamaailmaan*, Tammi, Helsinki, 2008.

Hayes, Arthur S, *Press Critics Are the Fifth Estate: Media Watchdogs in America*, Praeger, Westport, USA, 2008.

Hess, Stephen, *International News and Foreign Correspondents*, The Brookings Institution Washington, D.C., , 1996.

Hunter S. Thompson, *Fear and Loathing on the Campaign Trail -72*, Harper Perennial, London, 2005

Hohenberg, John, *Foreign Correspondence: The Great Reporters and Their Times*, Syracuse University Press, New York, 1995.

Jerofejev, Viktor, *Venäläisen sielun ensyklopedia*, Like, Keuruu, 2009

Karppinen, Antti, *Venäjän aatetta jäljittämässä*, Wsoy, Juva, 1999.

Kivikiuru, Ullamaija, Pietiläinen, Jukka, *Ulkomaanuutisten maisema Suomessa*, Tammerpaino, Tampere, 1998.

Lauren, Anna-Lena, *Sitten saavu in Moskovaan*, Teos, Helsinki, 2010

Lippmann, Walter, Mertz, Charles, *Test of The News*, The New Republic, elokuva, 1920.

Luostarinen, Heikki, Kivikiuru, Ullamaija, Ukkola, Merja, *Sopulisilppuri: Mediakritiikin näkökulmia*, Gummerus, Jyväskylä, 1996.

Luostarinen, Heikki, *Perivihollinen: Suomen oikeistolehdistön Neuvostoliittoa koskeva viholliskuva sodassa 1941-44*, Vastapaino, Tampere, 1986.

Mallinen, Jukka, *Varastettua ilmaa: vapaita esseitä Venäjistä*, Savukeidas, Turku, 2008.

Matthews, Owen, *Stalinin lapset*, Otava, Keuruu, 2009.

Nelson, Cary, Hemingway, the American Left, and The Soviet Union: Some Forgotten Episodes, *Hemingway Review*, Syksy 1994, numero # 14.

Nikula, Jouko, Kivinen, Markku (toim), *Katse Venäjään: Suomalaisen Venäjä-tutkimuksen antologia*. Helsingin yliopisto, Aleksanteri-sarja, Helsinki, 3:2006

Oittinen, Vesa, *Venäjä ja Eurooppa: Venäjän idea 1800-luvulla*, Vastapaino, Tampere, 2007.

Pekonen, Laura, *Suomalaiset Yhdysvaltain kirjeenvaihtajat 1966-2003: Tutkimus siitä miten suomalaisten viestinten Amerikan agenda syntyy*, Tiedotusopin pro gradu -työ, Tampereen yliopisto, 2006.

Reed, John, *Ten Days That Shook the World*, Penguin Books, London, 1977/1919.

Remnick, David, *Lenin`s Tomb: The Last Days of The Soviet Empire*, Vintage Books, New York, 1994.

Rounaja, Saara, *Finnish Foreign Correspondents in Moscow: Balancing between external expectations, personal ambitions and working conditions*, Tiedotusopin pro gradu -työ, Tampereen yliopisto, 2009.

Seeger, Murray, *Discovering Russia: 200 Years of American Journalism*, Authorhause, Indiana, USA, 2005.

Seppänen, Esa, *Venäjä vanha tuttu, vaan niin vieras*, Tammi, Helsinki, 2010

Shirayev, Eric, Zubok, Eric, *Anti-Americanism in Russia: from Stalin to Putin*, Palgrave, New York, 2000.

Síren, Vesa, *Lähtökohtia vaihtoehtojournalismin tutkimiseen*, Tiedotusopin pro gradu -työ, Tampereen yliopisto, 1993.

Smith, Heydrich, *Venäläiset amerikkalaisin silmin*, WSOY, Porvoo, 1976.

Solomon, Volkov (toim.), *Dmitri Šostakovitšin muistelmat*, Otava, Helsinki, 1989

Steinbeck, John, Robert Capa, *Matkalla Neuvostoliitossa*, Gummerus, Jyväskylä, 2002/alkuperäisteos 1948.

Stiglitz, Joseph E., *Globalisaation sivutuotteet*, Gummerus, Jyväskylä, 2004.

Taibbi, Matt, *Spanking the Donkey: Dispatches from The Dumb Season*, The New Press, New York, 2005.

Troitski, Artemi, *Kiinnostavia aikoja: Kirjoituksia 90-luvun Venäjältä*, Like, Helsinki, 1999.

Uskali, Turo, *Ulkomaanuutisten uusi maailma*, Vastapaino, Tampere 2007.

Uskali, Turo, ”Älä kirjoita itseäsi ulos”: suomalaisen Moskovan-kirjeenvaihtajuuden alkutaival 1957–1975, Journalistiikan väitöskirja, Jyväskylän yliopiston, 2003

Vartanova, Elena, Nieminen, Hannu, Salminen, Minna-Mari, *Perspectives to The Media in Russia; “Western” Interests and Russian Perspectives*, Gummerus, Suomi, 2009.

Whitfield, Stephen J, *The Culture of The Cold War (The American Moment)*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1991/1996.

Vihavainen, Timo, *Kansakunta Rähmällään*, Otava, Keuruu, 1991.

Vihavainen, Timo, *Länsimaiden Tuho*, Otava, Keuruu, 2009.

Vihavainen Timo (toim.), *Monikasvoinen Suomi – venäläisten mielikuvia Suomesta ja suomalaisista*, Kleio, Helsinki, 2009.

Wolfe, Tom, *The New Journalism: Anthology*, Picador, Iso-Britannia, 1975.

Volkov, Vadim, *Violent Entrepreneurs - The Use of Force in the Making of Russian Capitalism*, Cornell University Press, London, 2002.

Ward, Stephen J.A, *The Invention of Journalism Ethics - The Path To Objectivity and Beyond*, McGill-Queen's University Press, Canada, 2004.

Lehtiartikkelit ja Internet-lähteet:

Ames, Mark, Taibbi, Matt, 101 Reasons Why NATO's War Sucks, JRL, 8.4.1999, viitattu 3.3.2008, <http://www.cdi.org/russia/archives.cfm>.

Ames, Mark, Friedmann Friendly Moscow, *The eXile*, 26.12.2001, viitattu 1.1.2010, http://exile.ru/articles/detail.php?ARTICLE_ID=6395&IBLOCK_ID=35&phrase_id=50657.

Dolan, John, The Russian Hack, *The eXile*, Book Review, 6.9.2002, viitattu 1.9.2010: http://exile.ru/articles/detail.php?ARTICLE_ID=6677&IBLOCK_ID=35&phrase_id=50654.

Dolan, John, Conceived in Sin - The Online Audience in The Case of The eXile, luento Budapestin teknologia- ja talousyliopistossa, 22.5.2004, viitattu 1.7.2009, <http://mokk.bme.hu/kozpont/konferenciak/szetfolyoirat/eloadasok/dolanj>.

Frazier, Stephen, The Russia Factor, *CNN*, 23.8 1999, käsikirjoitus julkaistu Johnsson's Russia Listin kautta, viitattu 18.9.2008, <http://www.cdi.org/russia/archives.cfm>.

Gurley, George, From Russia With Lust, *The New York Observer*, 18.6.2000, viitattu 1.9.2009 <http://www.observer.com/node/43059>.

Journalistiliitto, Journalistin eettiset ohjeet, 2011, viitattu 25.1.2011:

<http://www.journalistiliitto.fi/pelisaannot/journalistinohteet/>.

Konttinen, Jussi, Karhuryhmä, *Helsingin Sanomat*, 21.9.2008.

Karush, Sarah, *Moscow Times - Americans Stand Up To Nato*, 20.4.1999.

Limonov, Eduard, *We Will Eat You, Westerners, Dearest Yankees, And Arrogant Europeans*,

The eXile, julkaistu Johnsson`n Russia Listin kautta 4.6.1998, viitattu 1.1.2008

<http://www.cdi.org/russia/archives.cfm>.

Mathews, Owen, *The Gonzo Classic That Wasn`t*, *The Moscow Times*, 24.7.2000.

Mathews, Owen, *The Moscow Times, The End of The eXile Era*, *Moscow Times*, 20.6.2008.

McHugh, David, *Net List Balances Views on Russia*, *Moscow Times*, 13.5.1998.

Radaronline.com, *Russian Art Troupe Totally F***ed*, 27.8.2008, viitattu 1.1.2010,

<http://www.radaronline.com/exclusives/2008/03/the-exile-dmitry-medvedev-censorship-sex-photos-mark-ames.php>.

Plum TV, *Rolling Stone`n Matt Taibbi On Media*, *You Tube*, 17.6.2008, viitattu 1.7.2010,

<http://www.youtube.com/watch?v=ZN0Bpjs6D0w>.

Preston, Brian, *Bright Lights, Red Square*, *Rolling Stone*, 26.11.1998 .

Pyykkö, Mirja, *Osmo Soininvaara arvioi Mathias Rustin lentoa Moskovaan*, 22.11.1991,

Yleisradio, viitattu 15.1.2011, <http://www.yle.fi/elavaarkisto/?s=s&g=2&ag=12&t=&a=433>.

Taibbi, Matt, *Book Review: Stephen Cohen`n Failed Crusade*, *The eXile*, 25.11.2000, viitattu

Johnsson`n Russia Listin kautta 26.2.2008, <http://www.cdi.org/russia/archives.cfm>.

Toivio, Tomi, *Journalismia maanpaossa*, *Voima 6/2006*, viitattu 1.8.2008,

<http://fifi.voima.fi/voima-artikkeli/2006/numero-6/journalismia-maanpaossa>.

Verrini, James, *Lost Exile*, *Vanity Fair*, 23.2.2010, viitattu 1.9.2010,

<http://www.vanityfair.com/culture/features/2010/02/exile-201002>.

Young, Robin, Here&Now: Mark Ames interview, *NPR-radio*, 25.3.2010, viitattu 15.12.2010, <http://exiledonline.com/mark-ames-interviewed-on-npr-radio-about-vanity-fair-profile-and-about-drugs-whores-the-sorry-state-of-american-journalism/>.

Johnsson's Russia List – keskustelu The eXilestä (JRL lähteet koottu maaliskuussa 2008 listan kotisivuilta osoitteesta <http://www.cdi.org/russia/archives.cfm>)

Bivens, Matt, Some More Comments on eXile, JRL, 24.3.1998.

Bukovsky, Vladimir, Re: 3235-the eXile/101 Reasons Why NATO's War Sucks, JRL, 13.4.1999.

Ekman, Peter, American Fascist in Moscow, JRL, 17.12.2000.

Filipov, David, eXile Press Review, JRL, 13.3.1998.

Filipov, David, Exile - preemptive strike/query on civility, JRL, 19. 12.2000.

Goltz, Thomas, eXile Appraisals, JRL, 13.3.1998.

Howell, Andrew, eXile Press Review, JRL, 12.3.1998.

Kern, Gary, Hands off The eXile, JRL, 12.3.1998.

Lally, Kathy, eXile, JRL, 16.3.1998.

Mahoney, Peter, eXile, JRL, 25.3.1998.

Roazen, Matt, eXile Press Review, JRL, 12.3.1998.

Taibbi, Matt,. Response to GFBain Letter, JRL, 14.10.1997.

Teague, Elizabeth, eXile Appraisals, JRL, 12.3.1998.

Whitehouse, Mark, eXile Press Review, JRL, 12.3.1998.

Aineisto: The eXilen lehdistöarviot 1997 – 1999

(aineisto koottu maaliskuussa 2008 lehden vanhoilta kotisivuilta osoitteesta:

<http://old.exile.ru/pr>)

PR1: Western Bureaus Slack Off, Abram Kalashnikov, 10.4.1997.
PR2: Newsweek Does Nebraska, Abram Kalashnikov, 24.4.1997.
PR3: Brit Press Little Too Free, Abram Kalashnikov, 8.5.1997.
PR4: The Worst of Times, Abram Kalashnikov, 22.5.1997.
PR5: Revenge of The Wired God, Abram Kalashnikov, 5.6.1997.
PR6: A Taste of Rotten Reporting, Abram Kalashnikov, 19.6.1997.
PR7: Reporers Who Visit Analysts, Abram Kalashnikov, 5.7.1997.
PR8: Hats Off to Hack Writers, Abram Kalashnikov, 17.7.1997.
PR9: Coin-Up Articles A-Plenty, Abram Kalashnikov, 31.7.1997.
PR10: Frustrated Hacks Get Physical, Abram Kalashnikov, 14.8.1997.
PR11: A Gang Bang of Cosmic Proportions, Abram Kalashnikov, 28.8.1997.
PR12: All The News That Totally Suck, Abram Kalashnikov, 4.9.1997.
PR13: Low Browing Bureous Publish Russia for Dummies, Abram Kalashnikov, 11.9.1997.
PR14: Les Hacks Evremonde Let Provincials Eat Cake, Abram Kalashnikov, 25.9.1997.
PR15: Cut Rate Hacks Who Sell Out for Nothing, Abram Kalashnikov, 9.9.1997.
PR16: Sometimes, No News is Good News, Abram Kalashnikov, 23.9.1997.
PR17: A Yearly Donation of Reporter Charity, Abram Kalashnikov, 6.10.1997.
PR18: Hacks Head to Hack School, Abram Kalashnikov, 20.10.1997.
PR19: How to Take Credit for a Really Dull Job, Abram Kalashnikov, 4.12.1997.
PR20: Hacks Who Refuse to Come in From the Cold, Abram Kalashnikov, 18.12.1997.
PR21: Hacks Flunk Holiday Originality Quiz, Abram Kalashnikov, 20.12.1997.
PR22: Hacks Hawk Fear Bonds, Abram Kalashnikov, 14.1.1998.
PR23: An Abundance of Atrocious Affections, Abram Kalashnikov, 29.1.1998.
PR24: No Kudos Here, Abram Kalashnikov, 12.2.1998.
PR25: Hacks Infidelity, Abram Kalashnikov, 26.2.1998.
PR26: Hacks Not Just Stupid, Matt Taibbi, 12.3.1998.
PR27: Hack-boiled, Abram Kalashnikov, 26.3.1998.
PR28: Ironhead Scores Big, Abram Kalashnikov, 9.4.1998.
PR29: Hack Caught Selling P.R – for Interviews, Abram Kalashnikov, 23.4.1998.
PR30: Technocrap, Abram Kalashnikov, Abram Kalashnikov, 23.4.1998.

PR31: A One-Joke Job, Abram Kalashnikov, Abram Kalashnikov, 21.5.1998.
PR32: Tone-Deaf, Abram Kalashnikov, Abram Kalashnikov, 21.5.1998.
PR33: Make Me Pukh, Abram Kalashnikov, Abram Kalashnikov, 18.6.1998.
PR34: Talking Heads of State in Disguise, Abram Kalashnikov, 2.7.1998.
PR35: Tsar-Gazers, Abram Kalashnikov, Abram Kalashnikov, 16.7.1998.
PR36: Hacks Who Lost Russia, Abram Kalashnikov, 24.9.1998.
PR37: Through The Glass, Hackly, Abram Kalashnikov, 22.10.1998.
PR38: Hack To the Future, Abram Kalashnikov, 5.11.1998.
PR39: Hacks Bite Jew-Bait, Abram Kalashnikov, Matt Taibbi, 19.11.1998.
PR40: Unstrained Hacking, Abram Kalashnikov, 3.12.1998.
PR41: Stomach Twirling News, Matt Taibbi, 17.12.1998.
PR42: The Tale of A Boy Who Cried a Wolf, Bill Powell&Yevgeni Albats, 14.1.1999.
PR43: Of The Hacks and Whores, Matt Taibbi, 28.1.1999.
PR44: Hacks On Peg-Legs, Matt Taibbi, 25.2.1999.
PR45: Bimbos in Disguise, Matt Taibbi, 10.3.1999.
PR46: Hacks Dreams, Matt Taibbi, 25.3.1999.
PR47: More Soviet Than The Soviets, Matt Taibbi, 8.4.1999.
PR48: Rape By Another Name, Matt Taibbi, 22.4.1999.
PR49: Dog-Tired of Hacks, Matt Taibbi, 20.5.1999.
PR50: I, Anna Blundy, Writes Good, Matt Taibbi, 3.6.1999.
PR51: What Chills Mr. Reeves?, Matt Taibbi&Gregory Kozlovski, 17.6.1999.
PR52: It`s okay, I`m a Hack, Matt Taibbi, 1.7.1999.
PR53: A Letter to Kathy Lally`s Editor, Matt Taibbi, 15.7.1999.
PR54: Time Exposure, Matt Taibbi, 12.8.1999.
PR55: Avoid The Lloyd, Matt Taibbi, 16.10.1999.
PR56: Hacks on The Campaign Trail, Matt Taibbi, 5.11.1999.
PR57: Shiteshooters, Matt Taibbi, 18.11.1999.
PR58: Egg The Post Now, Matt Taibbi, 12.12.1999.